

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 105003/I/2020/36069194040222980

**POLITIKA USA V STREDNEJ ÁZII
V ROKOCH 1991 – 2016**

Diplomová práca

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**POLITIKA USA V STREDNEJ ÁZII
V ROKOCH 1991 – 2016**

Diplomová práca

Študijný program:	Hospodárska diplomacia (Jednoodborové štúdium, inžiniersky II. st., denná forma)
Študijný odbor:	Ekonómia a manažment
Školiace pracovisko:	KMPV FMV - Katedra medzinárodných politických vzťahov
Vedúci záverečnej práce:	doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum: 14/05/2020

Bednárková

.....

Abstrakt

BEDNÁRIKOVÁ, Barbora: *Politika USA v Strednej Ázii v rokoch 1991 - 2016.* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných politických vzťahov. – Vedúci záverečnej práce: doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2020, 78 s.

Cieľom diplomovej práce je nájsť odpoveď na otázku *aké záujmy sleduje USA v Strednej Ázii a aké prostriedky k tomu využíva?* Okrem toho sa budeme snažiť zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii a ostatným aktérom. K naplneniu tohto cieľa bude najskôr potrebné identifikovať a časovo vymedziť udalosť, resp. udalosti, ktoré podnietili USA k zvýšenej angažovanosti v regióne. Jedným z vedľajších cieľov, ktoré sledujeme v prvej kapitole, je identifikovať a chronologicky zoradiť dôležité historické udalosti, ktoré ovplyvnili súčasné dianie v Strednej Ázii. Pretože zahraničná politika štátu závisí od viacerých faktorov, nemožno ju skúmať oddelene a k tomu, aby sme cieľ stanovený vyššie splnili, musíme okrem zahraničnopolitických cieľov USA v Strednej Ázii poznať aj záujmy ostatných aktérov v regióne. Z tohto dôvodu sme si za vedľajší cieľ zvolili analýzu záujmov ostatných aktérov v Strednej Ázii. V práci sa ďalej pokúsime navrhnúť stratégiu, akou by sa Stredná Ázia mala ďalej uberať, aby došlo k odstráneniu, resp. aspoň minimalizácii súčasných problémov a pokúsime sa odporučiť možnosti smerovania krajín do budúcnosti. Okrem splnenia týchto cieľov sa budeme snažiť odpovedať na ad hoc otázky, ktoré vzniknú s ohľadom na jednotlivé kapitoly. Myslíme si, že politika USA by mala odrážať aktuálnu situáciu v regióne, a preto sa na základe zozbieraných informácií pokúsime najskôr identifikovať a následne analyzovať silné a slabé stránky, ako aj príležitosti a hrozby v Strednej Ázii. Za účelom grafickej prezentácie týchto determinantov vytvoríme tabuľkovú verziu SWOT analýzy, ktorá je výsledkom diplomovej práce. Aktuálne problémy v Strednej Ázii, ktorých včasné a efektívne adresovanie prispeje k naplneniu našich cieľov, demonštrujeme prostredníctvom tabuliek.

Kľúčové slová: Politika USA, Stredná Ázia, Geopolitika, Nová veľká hra

Abstract

The aim of this thesis is to answer the following question: *What interests does the US administration pursue in Central Asia and what means does it use to achieve its goals?* Besides answering the main question, we strive to evaluate the US policy towards Central Asia between the years 1991 - 2016. Until 1991, Central Asia was a part of the Union of Soviet Socialist Republics. After the Union's collapse, many fundamental changes took place (not only) in Central Asia. Russia lost its dominance over the region, in which five independent republics were established. New influential actors emerged, and the power distribution has shifted. Since foreign policy of a state is vastly dependant on several factors, it cannot be examined separately. To give a comprehensive and clear picture of the current situation in Central Asia, we must know the interests of the other actors in the region. Therefore, we examine the US interests in the context of other actors. After reviewing the theory, we create a theoretical model which is useful for understanding the US policy in the region. Besides that, we try to propose a strategy which Central Asia should pursue in order to eliminate, or at least minimize, its current problems. Following that we strive to give recommendations for the future direction. In addition to the main question, we try to answer any ad hoc questions which arise with regard to the individual chapters.

Keywords: U.S. Foreign Policy, Central Asia, Geopolitics, New Great Game

Pod'akovanie

Ďakujem doc. PhDr. Lubomírovi Čechovi, CSc., vedúcemu diplomovej práce, za jeho odbornú pomoc, konzultácie a podporu počas celej doby vypracovania diplomovej práce.

Obsah

Úvod	2
1 Stredná Ázia na ceste do súčasnosti	3
1.1 Od prvopočiatkov po Februárovú revolúciu	3
1.1.1 Stredná Ázia pod nadvládou cárskeho Ruska	4
1.1.2 Stret záujmov: Veľká hra o Strednú Áziu	5
1.2 Od Februárovej revolúcie po rok 1991	9
1.3 Zhodnotenie expanzie Ruska v Strednej Ázii.....	12
1.4 Stredná Ázia v ére samostatnosti.....	14
1.4.1 Vymedzenie teritória Strednej Ázie	15
1.4.2 Kazachstan	17
1.4.3 Uzbekistan	19
1.4.4 Turkménsko	19
1.4.5 Tadžikistan	20
1.4.6 Kirgizsko	20
2 Cieľ práce a použité metódy	22
3 Stredná Ázia na medzinárodnej šachovnici	23
3.1 Aktéri Novej veľkej hry o Strednú Áziu.....	24
3.1.1 Vzťahy s Tureckom	25
3.1.2 Vzťahy s Ruskom	27
3.1.3 Vzťahy s Čínou	29
3.1.4 Vzťahy s Iránom	31
3.1.5 Vzťahy s Afganistanom	31
3.1.6 Vzťahy s EÚ	33
4 Politika USA v Strednej Ázii.....	34
4.1 Motívy politiky USA v Strednej Ázii.....	34
4.2 Vývojové fázy politiky USA v Strednej Ázii.....	36
4.2.1. Fáza I: Hľadanie novej identity (1991 - 2001)	37
4.2.2. Fáza II: Terorizmus a bezpečnosť (2001 - 2016)	41
4.3 SWOT analýza regiónu Strednej Ázie	47
4.3.1 Silné stránky a príležitosti	48
4.3.2 Slabé stránky a hrozby	49
4.4 Koniec Novej veľkej hry v nedohľadne?	56
4.4.1 Hospodárske a politické faktory	57
4.4.2 Bezpečnostné faktory	59
4.5 Zhodnotenie politiky USA v Strednej Ázii	62
4.6 Budúcnosť politiky USA v Strednej Ázii.....	64
4.7 Diskusia.....	66
Záver	68
Prehľad použitej literatúry	70

Zoznam skratiek a symbolov

USA	Spojené štáty americké
SCO	Šanghajská organizácia spolupráce
SNŠ	Spoločenstvo nezávislých štátov
K2	Základňa Karshi Khanabad
BTC	Ropovod Baku - Tbilisi - Ceyhan
KTK	Ropovod Tengiz – Novosibirsk
TAP	Ropovod cez Turkménsko, Afganistan a Pakistan
NATO	Organizácia Severoatlantickej zmluvy
OZKB	Organizácia zmluvy pre kolektívnu bezpečnosť
ZP	Zahraničná politika
HDP	Hrubý domáci produkt
USD	Americký dolár
PZI	Priame zahraničné investície

Zoznam tabuliek a obrázkov

Tabuľky

Tabuľka č. 1: Motívy záujmu USA v Strednej Ázii

Tabuľka č. 2: Priority politiky USA v Strednej Ázii – prvá fáza

Tabuľka č. 3: Zhodnotenie politiky USA v Strednej Ázii v rokoch 1991-2016

Tabuľka č. 4: Kategorizácia problémov v Strednej Ázii

Tabuľka č. 5: SWOT analýza regiónu Strednej Ázie

Obrázky

Obrázok č. 1: Mapa Strednej Ázie

Úvod

Už v dávnej minulosti bola Eurázia stredobodom svetového diania.¹ Územia Strednej Ázie sa v priebehu storočí snažili zmocniť viaceré vtedajšie veľmoci, predovšetkým však regionálne. Napríklad v 19. storočí sa územia Strednej Ázie úspešne zmocnilo cárske Rusko.² Nadvláda cárskeho Ruska, a neskôr Sovietskeho zväzu ako jeho pokračovateľa, tak trvala celých 150 rokov.³ Región Strednej Ázie je však aj v súčasnosti dôležitým geopolitickým bodom, a preto záujem oň neútlmí. Naopak, na stredoázijskej šachovnici sa okrem tradičných hráčov, akými sú Rusko, Čína, Turecko a či Irán, objavuje i relatívne „nový“ hráč, ktorým sú Spojené štáty americké (ďalej len USA).

Cieľom tejto práce je tak na základe dostupných informácií zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii. V tomto smere sa budeme snažiť odpovedať na otázku: *Aké záujmy sledujú USA v Strednej Ázii a aké prostriedky k tomu využívajú?* Popri tom si za cieľ dávame zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii. K naplneniu týchto cieľov bude najskôr potrebné identifikovať a časovo vymedziť udalosť, resp. udalosti, ktoré podnietili USA k zvýšenej angažovanosti v regióne. Okrem splnenia týchto cieľov sa budeme snažiť odpovedať na ad hoc otázky, ktoré vzniknú s ohľadom na jednotlivé kapitoly.

Na začiatku práce prinesieme územné vymedzenie Strednej Ázie, venovať sa budeme jeho geografickej štruktúre, ako i charakteristike jednotlivých republík. Následne prinesieme prehľad historických udalostí. Venovať sa budeme predovšetkým tým udalostiam, ktoré sa odohrali v priebehu 19. a 20. storočia, a ktoré prinášajú konzekvencie do súčasnosti. V závere kapitoly identifikujeme problémy, ktoré trápia stredoázijské republiky a z ktorých mnohé majú historický pôvod. Identifikácia problémov nám pomôže lepšie pochopiť situáciu v regióne, ako i záujmy USA a ďalších aktérov. Prehľad ich záujmov a politiky prijímané v USA vo vzťahu k Strednej Ázii prinesieme v poslednej kapitole.

¹ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. S. 2

² Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

³ Hiro, D.: *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*. 2011. s. 4

1 Stredná Ázia na ceste do súčasnosti

Historické udalosti významne ovplyvnili národnú identitu obyvateľov, ich náboženské presvedčenie, ako i pozíciu etnických skupín. Taktiež politiky prijímané vo vzťahu k menšinám sú poznačené prvkami z histórie.⁴ Za účelom pochopenia súvislostí sa preto v nasledujúcej časti práce vyjadríme k historickým udalostiam, ktoré sa udiali na území Strednej Ázie od jej prvotného osídlenia a ktoré ovplyvnili súčasné dianie v rámci regiónu. Budeme sa snažiť získať odpoveď na otázku, *akú rolu v procese rozvoja stredoázijských republík zohrali jednotlivé mocnosti a aká bola úloha USA*. Osobitnú pozornosť venujeme tým udalostiam, ktoré sa odohrali v priebehu 19. a 20. storočia, pretože tie sú pre potreby práce kľúčové.

1.1 Od prvopočiatkov po Februárovú revolúciu

História stredoázijského regiónu siaha do dávnej minulosti. Už v staroveku bol región dôležitým tranzitným bodom z dôvodu, že cez neho viedla tzv. Hodvábna cesta, ktorá spájala Čínu s Blízkym východom. Prechod cez toto územie bol z dôvodu nehostinného terénu náročný, a preto začali na trase postupne vznikať zásobovacie oázy. Tie sa postupom času sformovali do miest.⁵

Pôvodne bola Stredná Ázia osídlená obyvateľstvom iránskeho pôvodu⁶ a v priebehu 4. storočia prišli na jej územie turecké kmene.⁷ Neskôr príchodom ďalších civilizácií dochádzalo k premiešavaniu kmeňov. Najvýznamnejšie stopy tu zanechali Turci, Gréci, Peržania, arabskí moslimovia, a tiež Mongoli, ktorí sa na územie Strednej Ázie dostali pod velením Džingischána. Stredná Ázia sa tak stala dejiskom množstva konfliktov, v ktorých o vplyv nad územím bojovali rozličné národy. Pozostatkami, ktoré za sebou zanechali, je značná rasová, kultúrna a jazyková rozmanitosť.⁸ Postupne tým, ako sa zvyšoval význam moreplavby, upadal význam Hodvábnej cesty a Stredná Ázia sa tak na niekoľko desaťročí dostala na okraj svetového záujmu. Výnimku predstavovala iba Čína, ktorá okupovala východné časti regiónu. Stredná Ázia v priebehu 16. až 18. storočia tak šla vlastnou cestou. Na jej území vznikali slabé štáty, ktoré sa od diania v svetovej politike dištancovali. Situácia

⁴ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 9-10

⁵ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 17

⁶ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

⁷ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 17

⁸ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15-16

sa zmenila v priebehu 19. storočia, keď sa územie Strednej Ázie stalo dejiskom tzv. Veľkej hry medzi Ruskom a Britániou.⁹

1.1.1 Stredná Ázia pod nadvládou cárskeho Ruska

Ruská história je poprepletaná udalosťami, kedy sa krajina snažila rozšíriť sféru vplyvu v oblasti Kaspického mora a Strednej Ázie. Úspešná expanzia smerom na juh bola preň kľúčová. Okrem územnej expanzie by sa hranice impéria Ruska stretli s hranicami Osmanskej ríše, Iránu, Indie a Číny.¹⁰

Prvé zmienky o nadviazaní diplomatických stykov medzi Moskvou a Kazašským chanátom (nachádzajúcim sa na území dnešného Kazachstanu) siahajú do druhej polovice 16. storočia. Na konci storočia vyslal chán posla, aby v jeho mene uzavrel s ruským panovníkom viacero dohôd, ktorých súčasťou bola dohoda o vojenskej aliancii. Ruský panovník, povzbudený úspešnou anexiou viacerých území združených pod správou Zlatej Hordy, chcel nad kazašským územím deklarovať zvrchovanosť. Dôsledkom tohto kroku bolo prerušenie diplomatických stykov, ktoré boli obnovené až v roku 1716. Do tohto obdobia boli stredoázijské stepi pod správou Kazašského chanátu. Po smrti chána Taukkeho sa chanát rozpadol na 3 menšie útvary, ktoré museli v rokoch 1723-1725 čeliť nájazdom Mongolov, ktoré ich ešte viac oslabili. Výsledkom nájazdov bolo to, že početné územia boli okupované a iné úplne stratili územnú celistvosť. Chanáty ani po porážke Mongolov čínskou dynastiou Čching neboli schopné nanovo zjednotiť armádne zložky a koordinovať svoju domácu a zahraničnú politiku. Preto sa kazašský vládca obrátil na Rusko so žiadosťou o územnú ochranu, čoho výsledkom bolo uzavretie dohody. To Rusko využilo na územnú expanziu a ako prvé obsadilo územie Kazachstanu. Stalo sa tak i napriek tomu, že dohoda neobsahovala zmienku o územnej anexii a ani miestne obyvateľstvo sa nechcelo dobrovoľne poddať vazalským praktikám Ruska. Ruský panovník však spozoroval príležitosť zmocniť sa kontroly nad územím a rozšíriť tak sféru vplyvu Ruska v Ázii.¹¹ K nájazdom kozákov do okolitých regiónov navyše dochádzalo pomerne často už pred uzatvorením dohody. Po upevnení moci Ruska na anektovaných územiach nasledovalo ich systematické osídľovanie, ktoré sa odohrávalo predovšetkým prostredníctvom premiestňovania kozákov a roľníkov. Kontrola nad územím prebiehala v troch líniách: násilným vyhostením pôvodného

⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 17-18

¹⁰ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 16

¹¹ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 10-11

obyvateľstva, presídlením Rusov a budovaním vojenských pevností v strategických oblastiach. Hoci anektované územia mali pred inváziou kozákov svojich pánov, Rusi svoje správanie obhajovali ako kultiváciu „území nikoho.“ Postupom času získavala kolonizácia stále viac politický ráz až napokon cárské Rusko vykonávalo nad kazašskými kmeňmi priamu politickú kontrolu. Stalo sa tak hlavne z dôvodu, že moc Ruska nad týmto územím postupne upadala.¹²

V priebehu 18. storočia cár Peter I. uskutočnil niekoľko expedícií do južnej a východnej Ázie, ktorých cieľom bolo objavenie zásob minerálneho bohatstva a získanie prístupu do Číny a Indie. S úmyslom zabezpečiť si vplyv nechal Peter I. na pričlenených územiach vybudovať mestá, ako napríklad Omsk, ktoré sa nachádza na území dnešnej Ruskej federácie, či Semipalatinsk, ktoré leží na území Kazachstanu. Za jeho vlády sa Ruské impérium rozrastalo ďalej smerom k Kaspickému moru a do oblasti Kaukazu. Expanzia následne vyústila do vojny s Perziou, ktorá prebiehala v rokoch 1722-1723 a v ktorej utrpela Perzská ríša porážku. Oblasť Kaukazu mala pre cára nielen obrovský ekonomický, ale i strategický význam, keďže z tohto územia mohol podniknúť priame útoky na Osmanskú ríšu. Nadvláda však netrvala dlho a Rusko bolo nútené sa o 14 rokov neskôr z územia stiahnuť.¹³

Neskôr, v druhej polovici 18. storočia, sa pod vládou cárovnej Kataríny II. obnovila myšlienka expanzie smerom na Orient. Prioritou sa tak opäť stala okupácia oblasti Kaukazu - Zakaukazska. Vojenským ťažením smerom na juh a východ, a porážkou Perzskej ríše, by sa ruské vojská dostali až do Indie. Útokom na západ by zas vojská prenikli až ku Konštantínopolu, ktorý bol pod nadvládou Osmanov. Kataríne sa však ťaženie uskutočniť nepodarilo a jej nástupca, syn Pavol I., myšlienku expanzie na Orient neuskutočnil.¹⁴ V tomto období sa o územie dnešnej Strednej Ázie zaujímal okrem Ruska tiež Čína. Avšak moc dynastie Ťin, ktorá v tom čase vládla v Číne, postupne slabla, čo pomohlo Rusku ďalej expandovať.¹⁵

¹² Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 12

¹³ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 16-17

¹⁴ *Ibid.* s. 17

¹⁵ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 13

1.1.2 Stret záujmov: Veľká hra o Strednú Áziu

V priebehu 19. storočia došlo v (Strednej) Ázii k sérii zmien, ktoré boli tak markantné, že fakticky vyústili až k novej definícii hraníc.¹⁶ Eurázia sa tak stala svedkom mocenského boja medzi Britským impériom a cárskym Ruskom, ktorý sa v odbornej literatúre označuje pojmom „Veľká hra.“¹⁷ Za začiatok Veľkej hry sa považuje zmluva uzatvorená v roku 1813 medzi Ruskom a vtedajšou Perzskou ríšou. Hra prebiehala takmer storočie a ukončená bola až v roku 1907 na základe britsko-ruskej zmluvy.¹⁸

Rusko začiatkom 19. storočia pokračovalo v expanzívnej politike. Okrem vidiny posunúť sféru vplyvu smerom na juh boli motívom k expanzii obavy z novej straty vplyvu na Ďalekom východe¹⁹ a z rastúceho vplyvu Peržanov v regióne. Práve to pomohlo cárovi Alexandrovi k tomu, aby začiatkom 19. storočia pričlenil Zakaukazsko k územia Ruského impéria, pretože z dôvodu obáv pred rozpínavosťou Peržanov požiadalo Gruzínske kráľovstvo Rusko o ochranu. Perzia vnímala ruskú rozpínavosť ako hrozbu, a preto v roku 1804 rozpútala voči Ruskému impériu vojnu. Vojna, bola ukončená 12. októbra 1813 porážkou Perzskej ríše.²⁰ Vojna sa skončila uzatvorením rusko-perzskej zmluvy, v zmysle ktorej získalo Rusko viaceré územia.²¹ Perzská ríša musela uznať všetky anexie Ruska, čím došlo k de facto rozdeleniu Azerbajdžanu medzi obe impériá. Medzi anektovanými územia bola oblasť Abcházska a Osetska, či chanátov Baku, Kuba a Darband, ktoré Rusko pripojilo za vlády Petra I. a ktoré neskôr stratilo. V ďalšej vojne proti Peržanom sa Rusi zmocnili nových území, čím sa hranice Ruského impéria rozšírili až po dnešnú hranicu s Iránom. Okrem toho ruské vojská vnikli a obsadili oblasť v okolí Kaspického mora.²² V priebehu 20.

¹⁶ Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

¹⁷ World Digital Library: *Central Asia: Afghanistan and Her Relation to British and Russian Territories*. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.wdl.org/en/item/11751/>>

¹⁸ Krejčí, O.: Veľká hra: geopolitika Strednej Ázie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 15

¹⁹ Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

²⁰ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 17

²¹ Krejčí, O.: Veľká hra: geopolitika Strednej Ázie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 15

²² Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 17

rokoch 19. storočia si tak Rusko na úkor Osmanskej a Perzskej ríše podrobilo celú oblasť Kaukazu.²³

Geopolitické a obchodno-ekonomické záujmy Ruska v Strednej Ázii však ohrozovala Británia,²⁴ ktorá sa v 30. rokoch 19. storočia, ako jediná industrializovaná krajina na svete, snažila zabezpečiť si podmienky k tomu, aby sa stala svetovou veľmocou.²⁵ V tom čase mala pod správou územie dnešnej Indie, ktoré pre ňu malo obrovský strategický význam.²⁶ Postavenie Británie v Indii však ohrozovalo Rusko,²⁷ ktoré svojou expanzívnou zahraničnou politikou neustále posúvalo hranice impéria smerom na juh, čím sa približovalo k hraniciam britských území.²⁸ Rivalita medzi oboma mocnosťami sa preto postupne stupňovala a Británia napokon postup Ruska vyhodnotila ako hrozbu. Odpoveďou k údajnému ťaženiu Ruska na Indiu bol v roku 1838 vpád Británie do Afganistanu.²⁹

V polovici 19. storočia sa situácia v strednej časti Strednej Ázie, nazývanej tiež Transoxánia, dramaticky zmenila.³⁰ Transoxánia sa pôvodne rozprestierala v povodí rieky Amu Darya, resp. Oxus, jej nižšieho toku v oblasti, kde sa rieka vlieva do Aralského jazera. Transoxánia sa rozprestierala na území, kde leží dnešný Afganistan, východná časť Iránu, stred Turkménska, juh Kirgizska, stredná a južná časť Uzbekistanu, ako aj celé územie Tadžikistanu.³¹ Zmienky o pokusoch o jeho obsadenie siahajú do čias vlády cára Petra I. Veľkého. Ten sa začiatkom 18. storočia usilovať územie dobyť a pripojiť k Ruskému impériu, čo sa podarilo až v polovici 19. storočia jeho nástupcovi. Vtedy boli štáty v Transoxánii oslabené viacerými konfliktami.³² V 60. rokoch 19. storočia sa cárske Rusko zmocnilo územia Strednej Ázie, čím sa priblížilo k hraniciam Britského impéria a v priebehu

²³ Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

²⁴ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 18

²⁵ Ingram, E.: Great Britain's great game: an introduction. 1980. In *The International History Review*. s. 160

²⁶ British Battles: *Battle of Kabul and the retreat to Gandamak*. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.britishbattles.com/first-afghan-war/battle-of-kabul-and-the-retreat-to-gandamak/>>

²⁷ Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

²⁸ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 18

²⁹ Krejčí, O.: Velká hra: geopolitika Střední Asie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 15

³⁰ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 13

³¹ Kessler Associates: *Far East Kingdoms*. [cit. 2020-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.historyfiles.co.uk/KingListsFarEast/AsiaKhwarazm.htm>>.

³² Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 13

70. rokov priamo ohrozovalo Britskú Indiu z územia dnešného Afganistanu.³³ Tri nezávislé štáty, a to konkrétne emirát Bukhara, Chivský a Kokandský chanát, boli zapletené do ozbrojených konfliktov, ktoré viedli nielen medzi sebou, ale i voči susednému Iránu a Kazachstanu. Konflikty mali za následok celkovú destabilizáciu, čo hralo do karát Ruskému impériu. Rusko sa pod zámienkou záchrany 8 000 - 60 000 otrokov ruského pôvodu, a prostredníctvom použitia vojenskej sily a diplomacie, onedlho týchto území zmocnilo. Štáty boli následne nútené prijať status protektorátu. Prvým protektorátom sa v roku 1868 stal emirát Bukhara, za ním nasledoval v roku 1873 Chivský chanát a ako posledný prijal v roku 1876 status protektorátu Kokandský chanát.³⁴ To Rusku nestačilo a z Petrohradu sa ozývali hlasy na ďalšiu expanziu. Jej cieľom malo byť pripojenie perzských území, Kórei, Mandžuska, ktoré je dnes provinciou na severe Číny a eventuálne Tibetu a území v juhovýchodnej Ázii.³⁵ V priebehu 19. storočia Rusko prostredníctvom série politických a administratívnych reforiem a vojenských intervencií zmenilo územie Kazachstanu z protektorátu na kolóniu. Po začlenení všetkých kazašských území boli pôvodné hranice oddeľujúce kmene zmenené a prijaté bolo nové rozdelenie územia. Malej skupine kmeňov bol udelený status samosprávy a priznaná určitá miera samostatnosti. Nie však nadhlo, pretože už v roku 1845 bol tento režim zrušený.³⁶ Nájazdom najdlhšie odolávali turkménske kmene, ktoré boli k Rusku pridružené až v roku 1885.³⁷ Nariadenia cárskej administratívy viedli k nespokojnosti s koloniálnym režimom, ktoré vyústili do opakovaných násilných povstaní. Povstania sa odohrali v období od roku 1885 do 1898 a ich epicentrom bola Ferganská kotlina. Posledné z nich, ktoré bolo vedené v duchu svätej vojny sa označuje ako povstanie z Andidžanu.³⁸

Postup ruských vojsk vyvolal v polovici 80. rokov 19. storočia tzv. „afganskú krízu,” ktorú sa podarilo vyriešiť až o desaťročie neskôr presným vymedzením sfér vplyvu Ruska a Británie. Presné hranice boli stanové v protokole, ktorý bol podpísaný v roku 1895 v

³³ World Digital Library: *Central Asia: Afghanistan and Her Relation to British and Russian Territories*. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.wdl.org/en/item/11751/>>

³⁴ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 13-14

³⁵ Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

³⁶ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

³⁷ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 14

³⁸ Fierman, W.: *Soviet Central Asia: the failed transformation*. Routledge, 2019.

Londýne. Na základe protokolu sa Stredná Ázia stala ruskou, a neskôr sovietskou, sférou vplyvu.³⁹

V roku 1907 bola podpísaná britsko-ruská zmluva. Zmluva oficiálne ukončila prvé kolo Veľkej hry, z ktorej Rusko vzišlo na strane víťazov a Británia na strane porazených.⁴⁰ Medzi hlavné faktory porážky Británie sa uvádza nepriaznivé počasie, nehostinný terén, podcenenie sily znepriatelenej armády a v neposlednom rade interné nezhody v radoch vlastnej armády.⁴¹ Naopak, expanzia Ruska cez kazašské stepi do centrálnej časti Strednej Ázie sa považuje za jednu z najvýznamnejších a najviac dramatických dobyvačných vojen celého 19. storočia.⁴²

V tejto časti sme poukázali na to, že približne do 19. storočia boli dominantnými aktérmi v Strednej Ázii regionálne mocnosti, ako napríklad Rusko, Čína, Osmanská ríša či Perzská ríša a až v priebehu 19. storočia figúrky na stredoázijskej šachovnici zamiešal nový významný aktér - Británia. Dôvodom, ktorý urýchlil ukončenie prvého kola Veľkej hry bola blížiaci sa prvá svetová vojna.⁴³ Na začiatku 20. storočia sa odohrávali boje o moc v Strednej Ázii, do ktorých boli okrem Ruska zapojené i iránske, nemecké a britské vojská a v neposlednom rade i vojská Osmanskej ríše.⁴⁴

1.2 Od Februárovej revolúcie po rok 1991

Obdobie od roku 1917 do rozpadu ZSSR sa označuje ako druhé kolo Veľkej hry, ktoré bolo v porovnaní s prvou Veľkou hrou menej intenzívne.⁴⁵

Od roku 1915 sa ekonomická situácia v Strednej Ázii dramaticky zhoršovala. Zlá ekonomická situácia a nespokojnosť s ruskou nadvládou vyústili v roku 1916 do ďalších povstaní. V apríli 1917 bola v Taškente vyhlásená dočasná vláda zložená z deviatich členov. Päť z nich bolo ruskej národnosti a štyria boli zástupcami islamskej viery, z ktorých nie

³⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 18-19

⁴⁰ Krejčí, O.: *Velká hra: geopolitika Střední Asie*. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 15

⁴¹ British Battles: *Battle of Kabul and the retreat to Gandamak*. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.britishbattles.com/first-afghan-war/battle-of-kabul-and-the-retreat-to-gandamak/>>

⁴² Zhussipbek, G. *History of the Central Asian Region – 1700 to 1991*. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 14

⁴³ Krejčí, O.: *Velká hra: geopolitika Střední Asie*. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 15

⁴⁴ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 16

⁴⁵ Krejčí, O.: *Velká hra: geopolitika Střední Asie*. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 16

všetci boli obyvateľmi Strednej Ázie. Zástupcovia so stredoázijským pôvodom tak boli vo výraznej menšine. Na jeseň toho istého roku sa začali objavovať úvahy o autonómii Strednej Ázie. Krátko na to bola v meste Kokand, ktoré sa nachádza vo Ferganskej kotline, vyhlásená autonómia južnej časti Strednej Ázie. Eufória však dlho nevydržala. Po Októbrovej revolúcii boli snahy o samostatnosť zamietnuté a moslimom bolo zakázané podieľať sa na chode krajiny. Napokon v roku 1918 boli pokusy o autonómiu potlačené použitím vojenskej sily. Hoci dočasná vláda v meste Kokand nefungovala dlho, do histórie sa zapísala ako prvý pokus proti sovietskemu útlaku.⁴⁶

Politika Sovietskeho zväzu sa vyznačuje viacerými zmenami a charakteristickými črtami. Jednou z nich bola delimitácia nových hraníc, čím fakticky došlo k vzniku piatich stredoázijských republík.⁴⁷ Delimitácia národných hraníc prebiehala v rokoch 1924-1925 pod sovietskou koordináciou. V roku 1924 boli vytvorené prvé dve z piatich stredoázijských republík: Uzbecká sovietska socialistická republika (USSR) a Turkménska sovietska socialistická republika (TSSR). Tadžikistan bol v roku 1929 pôvodne vytvorený ako autonómna republika spadajúca pod USSR. Kirgizsko do roku 1936 fungovalo ako Karakirgizská autonómna oblasť spadajúca pod Ruskú sovietsku federatívnu socialistickú republiku.⁴⁸

Počas delimitácie bol prvoradým cieľom vznik národných štátov, pričom príslušnosť k jazykovej a etnickej skupine boli druhoradé.⁴⁹ Problémom bolo, že nové hranice nezodpovedali etnickým hraniciam.⁵⁰ Mnohé kmene boli rozdelené a naopak, novovytvorené republiky pozostávali z obyvateľstva, ktoré bolo veľmi heterogénne.⁵¹ Počas tvorby vnútorných hraníc v Strednej Ázii boli pod hlavičkou Sovietskeho zväzu vytvorené republiky, v rámci ktorých existovala majoritná etnická skupina a niekoľko minoritných, pričom toto majoritné etnikum nebolo príliš dominantné. Hranice boli vytvorené tak, že etnicita bola rozdelená medzi viacero krajín, čím sa vlastne vytvorili veľké menšiny. Ako niektorí autori uvádzajú, Sovietsky zväz sa obával vzniku zjednoteného hnutia (panislamského alebo panturkického), ktoré by burcovalo ľudí k protestom proti sovietskej

⁴⁶ Fierman, W.: *Soviet Central Asia: the failed transformation*. Routledge, 2019.

⁴⁷ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

⁴⁸ Fierman, W.: *Soviet Central Asia: the failed transformation*. Routledge, 2019.

⁴⁹ Roy, O.: *The new Central Asia: Geopolitics and the birth of nations*. 2007. s. 10-11

⁵⁰ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

⁵¹ Fierman, W.: *Soviet Central Asia: the failed transformation*. Routledge, 2019.

vláde. Preto sa uvádza, že takéto stanovenie hraníc bolo zo strany Zväzu zámerné a jeho cieľom bolo minimalizovať prejavy nespokojnosti.⁵²

Nespokojnosť v Strednej Ázii aj tak viedla v 30. rokoch minulého storočia k povstaniam proti sovietskej vláde, ktoré mali formu islamistických, panturkických a jadidistických hnutí.⁵³ Základnými témami jadidizmu, ktorý je synonymom kultúrnej reformy moslimskej spoločnosti, sú renesancia, pokrok a „prebudenie“ myšlienok islamu a ich miesto v modernom „civilizovanom“ svete. Velebenie slávnej minulosti moslimskej spoločnosti spolu s ostrou kritikou súčasného stavu je základom rétoriky jadidistov.⁵⁴ Poslaním hnutia bola obroda islamských hodnôt a ich integrácia do socialistickej ideológie.⁵⁵

Ďalšou zásadnou zmenou, ktorá Strednú Áziu sprevádzala v priebehu 20. storočia, bol posun od imperiálnej formy vlády smerom k ideológii. Stelesnením imperializmu bolo cárské Rusko a zosobnením viery v ideológiu bol Sovietsky zväz.⁵⁶ Súčasťou ideológie bola sovietskizácia a rusifikácia regiónu,⁵⁷ ktoré boli prezentované ako snaha o modernizáciu. Rusifikácia prebiehala vo viacerých rovinách. Jednou z nich bola spontánna asimilácia s etnickými Rusmi. Ďalšou bola administratívna rovina, ktorá sa vzťahovala na osvojenie si ruského jazyka, ktorý bol v rámci ZSSR nadradený národným jazykom. Poslednou rovinou bolo približovanie národných kultúr smerom k ruskej.⁵⁸

Zatiaľ čo sa rusifikácia dá definovať v pár rovinách, sovietskizácia sa týkala širšieho spektra života. Sovietskizáciu možno prirovnať k modernizácii spoločnosti. Vo všeobecnosti sa vzťahovala napríklad na industrializáciu, urbanizáciu, vzdelávanie či obranu. Zahŕňala tiež intervencie štátu do spoločenského a hospodárskeho života, atď. Sovietskizáciu od rusifikácie nemožno oddeliť, pretože napríklad každý, kto chcel zastávať funkciu v štáte, musel ovládať ruský jazyk a samozrejme, byť nositeľom myšlienok socializmu.⁵⁹

Strednú Áziu navyše možno označiť za „zlatú baňu“ Sovietskeho zväzu. Ropou, zemným plynom, uhlím a inými nerastmi, ktoré sa ťažia v Strednej Ázii, sa zásoboval celý Zväz. Okrem toho sa v Uzbekistane pestovala bavlna, čo predstavuje obrovskú záťaž pre

⁵² Cooley, A.: *Central Asia: A Political History from the 19th Century to Present*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://asiasociety.org/central-asia-political-history-19th-century-present>>

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Khalid, A.: *Jadidism in Central Asia: Origins, Development, and Fate Under the Soviets*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://mesbar.org/jadidism-in-central-asia-origins-development-and-fate-under-the-soviets/>>

⁵⁵ Cooley, A.: *Central Asia: A Political History from the 19th Century to Present*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://asiasociety.org/central-asia-political-history-19th-century-present>>

⁵⁶ Roy, O.: *The new Central Asia: Geopolitics and the birth of nations*. 2007. s. 10-11

⁵⁷ Cooley, A.: *Central Asia: A Political History from the 19th Century to Present*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://asiasociety.org/central-asia-political-history-19th-century-present>>

⁵⁸ Weeks, T. R.: "Russification/Sovietization." 2010. In *European History Online, EGO*. s. 2

⁵⁹ *Ibid.* s. 3

životné prostredie. Výsledkom jej nadmernej produkcie je postupne sa zmenšujúce Aralské jazero a zabudnúť nemožno ani na pesticídy používané pri jej pestovaní, ktoré sú pre obyvateľstvo karcinogénne. Zabudnúť nemožno na testy nukleárných zbraní, ktoré sa odohrávali v Kazachstane.⁶⁰

V úvode tejto časti sme spomínali, že medzi rokmi 1917-1991 prebehlo druhé kolo Veľkej hry. To sa naplno prejavilo inváziou ZSSR do Afganistanu v roku 1979, na čo USA odpovedali bojkotom olympijských hier v roku 1980, ktoré sa konali v Moskve. „Odveta“ zo strany ZSSR nasledovala o štyri roky neskôr v podobe bojkotu hier v Los Angeles.⁶¹

1.3 Zhodnotenie expanzie Ruska v Strednej Ázii

Dôsledky ruskej expanzie v Ázii sú rôzne. Nemožno však pochybovať o tom, že na prelome 19. a 20. storočia bolo Rusko v Ázii regionálnou mocnosťou, či už do veľkosti spravovaného územia alebo do hĺbky geopolitických záujmov.⁶²

Motívy, ako aj hlavné fázy ruskej expanzie smerom do Strednej Ázie ostávajú nepreskúmané a nepochopené, a to tak v anglickej, ako i v ruskej literatúre. Zatiaľ čo sa moderná ruská literatúra odvoláva na patriotickú vojnu, novodobá literatúra z regiónu Strednej Ázie vykresľuje udalosti z 19. storočia ako boje etnicko-náboženského charakteru. Podobne vágny je tiež motív expanzie Ruska smerom do Strednej Ázie. V odborných kruhoch sa polemizuje ako o ekonomických, tak aj o geopolitických motívoch expanzie. Uvažuje sa tiež o tom, že impulzom k expanzii boli demografické tlaky v rámci Ruska. Iní odborníci špekulujú, že motív expanzie bol zo strany Ruska čisto dobyvateľský. V oficiálnej sovietskej historiografii sa začlenenie stredoázijských území prezentovalo ako snaha o zjednotenie. Vo všeobecnosti sa teda tí autori, ktorí s ohľadom na danú problematiku inklinujú k sovietskej literatúre, prikláňajú k ekonomickým motívom expanzie. Zameriavajú sa pritom na potreby ruského textilného priemyslu, ktoré sa pohybujú od bezpečných dodávok surovín až po odbyt ruského tovaru. Naproti tomu akademici, ktorí sa prikláňajú na stranu geopolitiky tvrdia, že dobyvateľské vojny v Strednej Ázii boli odozvou Ruska k rozpínavosti Británie v regióne. Rozširovaním svojej sféry vplyvu si tak Rusko zabezpečilo silnejšiu pozíciu vo vzťahu k Británii. Iní zase tvrdia, že po prehratej Krymskej vojne si

⁶⁰ Cooley, A.: *Central Asia: A Political History from the 19th Century to Present*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://asiasociety.org/central-asia-political-history-19th-century-present>>

⁶¹ Lehmann, J. P.: *Central Asia: the Great Game in the new global disorder of the 21st century*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.imd.org/research-knowledge/articles/central-asia-the-great-game-in-the-new-global-disorder-of-the-21st-century/>>.

⁶² Farrell, B. P. - Brunero, D.: *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. 2018. s. 187

Rusko prostredníctvom dobyvačných bojov v Strednej Ázii nanovo budovalo prestíž vo svete.⁶³ V tomto duchu prináša viac svetla Juza,⁶⁴ ktorý vo svojej práci zameranej na skúmanie determinantov ruskej geopolitiky prináša komplexný pohľad na danú problematiku. Juza⁶⁵ sa prikláňa k názoru, že motívov bolo viacero. K snahe zaistiť si jednoznačné hranice, relatívne vzdialené od tých pôvodných, sa pridáva potreba získania prístupu na trhy ako v Taškente, tak i v Buchare. Motívom nemenej dôležitým bolo zastavenie rozpínavosti Británie v regióne.

Ignorovať nemožno vnútorné záležitosti a dynamiku rozvoja v rámci ruskej spoločnosti. Dôsledkom expanzie do Strednej Ázie začalo Rusko so sériami sociálnych a ekonomických reforiem. Reformovaný bol občiansky zákonník a súdnictvo. Taktiež prebehla reforma poľnohospodárstva a v roku 1861 bolo zrušené nevoľníctvo, ako posledné v Európe. Necelých 50 rokov pred jeho zrušením žilo v Rusku 45 miliónov ľudí, z ktorých približne 21 miliónov boli nevoľníci. Koniec-koncov tak Rusko expanziu vnímalo ako pokus o „modernizáciu” krajiny. Dôsledkom prijatých reforiem začalo Rusko pripomínať „európsky” štát.⁶⁶

Tendencia ruských autorít a intelektuálov považovať sa za misionárov, ktorí pomáhajú civilizovať a modernizovať Strednú Áziu je nie menej dôležitým faktorom. Svojho času Rusko v pozícii veľmoci „malo za úlohu” rozširovať svoje teritórium prostredníctvom anexie priľahlých území, a následne do nich prinášať rozvoj. Obyvatelia pričlenených území boli vnímaní ako zaostalí, a preto v nich bolo potrebné rozširovať osvetu a držať nad nimi ochrannú ruku. V tomto ohľade vystupovalo cárske Rusko ako moderný „európsky” štát. V realite však pri expanzii išlo o súhrn viacerých faktorov.⁶⁷

Transformácia Strednej Ázie sa v realite líšila od predstáv Ruska práve preto, že Stredná Ázia sa nechcela vzdať svojich tradícií, čo podľa Moskvy bránilo modernizácii. Politické reformy boli dôležitou súčasťou hnutia jadid, ktoré bolo dominantné v Strednej Ázii v období pred a po prevrate bolševikov. Nositeľmi myšlienok jadidizmu boli predovšetkým Tatári. Až do približne 40. rokov minulého storočia zastávali jadidisti politické funkcie. Jadidisti pociťovali, že sociálny systém si vyžaduje reformu k tomu, aby islamská spoločnosť

⁶³ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 15

⁶⁴ Juza, P.: Historicko-civilizačný aspekt ruskej geopolitiky v 21. storočí. 2010. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 22

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 15

⁶⁷ *Ibid.* s. 16

mohla napredovať. Po prevrate sa v Strednej Ázii usadili ruskí prisťahovalci, ktorí žili od miestneho obyvateľstva oddelene. Usadlíci z Ruska sa považovali za nositeľov pokroku a naopak, obyvateľstvo Strednej Ázie ich vnímalo ako votrelcov.⁶⁸

V tejto časti sme poukázali na nejednotnosť akademickej obce, čo sa motívov expanzie Ruska smerom do Strednej Ázie týka. Vychádzajúc z úvahy, že záujmom každej regionálnej veľmoci je snaha o ovplyvňovanie diania v „blízkom zahraničí” si dovoľíme tvrdiť, že geopolitický záujem Ruska nemožno popierať. Čo sa týka ďalších motívov, nemyslíme si, že ich možno od seba oddeliť. Preto si myslíme, že je nesprávne posudzovať ich vo vákuu. Motívy sa podľa nášho úsudku postupom času vyvíjali, navzájom ovplyvňovali, záviseli od aktuálnej situácie v regióne a vo svete, a tiež od intervencií okolitých mocností.

1.4 Stredná Ázia v ére samostatnosti

Západná časť Eurázie, teda Európa, je stále centrom, kde sa koncentruje väčšina politickej a ekonomickej sily sveta, avšak udalosti z nedávnej minulosti poukazujú na čoraz rastúcu dôležitosť jej východného, ázijského regiónu.⁶⁹ Spoločným znakom všetkých stredoázijských republík je ich post-sovietska minulosť. Samostatnosť spod ruskej nadvlády nadobudli republiky až v roku 1991 rozpadom Sovietskeho zväzu, kedy sa samostatnými stali prvýkrát po takmer 150 rokoch.⁷⁰ Po rozpade Zväzu nasledovala zložitá geopolitická situácia.⁷¹

Republiky Strednej Ázie po tom, čo v roku 1991 získali samostatnosť spod sovietskeho bloku čakali viaceré zásadné zmeny. Medzi prvými z nich napríklad formovanie vlastnej národnej identity. Proces tvorby „novej” identity bol značne ovplyvnený islamským náboženstvom. Ako uvádza Čech, „[Islam] Je dôležitým pilierom spoločensko-politického rozvoja Strednej Ázie.”⁷² V období sovietskej nadvlády bolo vyznávanie akéhokoľvek náboženstva pod prísnou kontrolou štátu. V súčasnosti je už islam oficiálne uznaným náboženstvom a navyše súčasťou kultúrno-historického dedičstva všetkých stredoázijských

⁶⁸ Fierman, W.: *Soviet Central Asia: the failed transformation*. Routledge, 2019.

⁶⁹ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 2

⁷⁰ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s. 15

⁷¹ Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

⁷² Čech, E.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 13

republík.⁷³ Po získaní nezávislosti dokonca kompetentní politickí činitelia diskutovali o nasledovaní tzv. „turkického” modelu. Podstatou tohto modelu je inšpirovanie sa príkladom Turecka v procese začleňovania moslimského kultúrneho dedičstva do svetského, europeizovaného štátu. Od prijatia takéhoto modelu sa neskôr upustilo.⁷⁴ V súčasnosti sa i napriek hlbokkej islamskej historicko-kultúrnej tradícii a slobode vierovyznania snažia republiky o jeho reguláciu. V tomto zmysle sú akékoľvek snahy o politizovanie islamu, ktoré by mohlo viesť k radikalizácii, nepripustné.⁷⁵

Stredná Ázia prešla v priebehu 20. storočia viacerými fundamentálnymi transformáciami. Proces transformácie stále nie je ukončený a podľa slov Čecha⁷⁶ sa budú nasledovné roky niesť v duchu ďalších zásadných zmien, ktoré v histórii nemajú obdobu a ktorých dynamika bude mať prudký spád. Týmto zmenám, aktuálnym výzvam a problémom venujeme hlbší priestor v ďalších časti práce. Predtým je potrebné vymedziť hranice Strednej Ázie, čomu sa venujeme v nasledovnej podkapitole.

1.4.1 Vymedzenie teritória Strednej Ázie

Pojem Stredná Ázia ako prvý v roku 1843 predstavil nemecký prírodovedec a geograf Alexander von Humboldt.⁷⁷ Navzdory tomu sa i v súčasnosti, čo sa jej geografického vymedzenia týka, názory odborníkov do značnej miery líšia. Dôsledkom toho je absentujúca jednotná definícia, ktorá by nám poskytla explicitné vymedzenie hraníc teritória Strednej Ázie.⁷⁸ My pre potreby tejto práce prijímame definíciu *Svetovej banky*,⁷⁹ ktorú vo svojich prácach používa napríklad i Čech, Juza či Zhussipbek. Ide o definíciu v tzv. „užšom” slova zmysle, ktorá pod pojmom Stredná Ázia rozumie územie rozprestierajúce sa od Kaspického mora po Pamír a od Aralského jazera po Hindúkuš. Ako už bolo naznačené, do Strednej Ázie teda zaraďujeme päť post-sovietskych republík, a to konkrétne Kazachstan, Uzbekistan,

⁷³ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 13

⁷⁴ Pike, J.: *Kazakhstan - Foreign Relations*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/kazak-forrel.htm>>

⁷⁵ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 14

⁷⁶ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 305

⁷⁷ Krejčí, O.: Velká hra: geopolitika Střední Asie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 18

⁷⁸ Csabay, M. a kol.: *Ekonomika rozvojových štátov*. 2011. s. 299

⁷⁹ World Bank: *World Bank in Central Asia*. [cit. 2019-09-21]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/central-asia>>

Turkménsko, Tadžikistan a Kirgizsko.⁸⁰ Kaspické more tvorí v západnej časti regiónu prirodzenú hranicu, na juhu sú susednými štátmi Afganistan a Irán, na severe Rusko a na východe Čína.⁸¹

Jedným z faktorov dôležitosti Strednej Ázie na medzinárodnom poli je jej strategická geografická poloha. Stredná Ázia zaberá plochu o veľkosti 3,89 miliónov km²,⁸² čím sa radí k najväčším regiónom sveta. Rozlohou najväčší je spomedzi päťice stredoázijských republík bezpochyby Kazachstan.⁸³ Dôležitejšie ako veľkosť územia je však to, že Stredná Ázia sa nachádza na priecistí významných regiónov sveta - Európy, juhovýchodnej Ázie a Stredného Východu. Ďalším nemenej dôležitým faktorom jej strategického významu sú početné náleziská nerastných surovín, ktoré sa nachádzajú na území Strednej Ázie. Tie sú lákadlom pre zahraničných investorov a predstavujú dôležitú súčasť zahraničného obchodu regiónu. Vďaka svojej rozľahlosti a klimatickej rôznorodosti má obrovský potenciál poľnohospodárstvo, pretože je súbežne možné vypestovať rôznorodé plodiny.⁸⁴

Čo sa týka počtu obyvateľov, literatúra ponúka mierne odlišné údaje. Napríklad Gubka⁸⁵ uvádza, že v regióne žije 67 miliónov obyvateľov, zatiaľ čo Csabay⁸⁶ počíta len s 64,5 miliónmi obyvateľov. Napriek miernym numerickým odlišnostiam faktom zostáva to, že v pomere k veľkosti územia je počet obyvateľov relatívne nízky. Z tohto dôvodu sa stredoázijské republiky radia do kategórie stredne veľkých krajín. Len na porovnanie, ďalšími stredne veľkými krajinami sú napríklad Vietnam, Egypt či Filipíny. Hlavným dôvodom tejto diaspóry je nerovnomerné rozloženie obyvateľstva, ktorého väčšina je koncentrovaná vo veľkých mestách.⁸⁷ Až 82 % všetkých obyvateľov je koncentrovaných v

⁸⁰ World Bank: *World Bank in Central Asia*. [cit. 2019-09-21]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/central-asia>>

⁸¹ Hiro, D.: *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*. 2011. s. 10

⁸² Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia: *Central Asia: background information*. [cit. 2019-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.icwc-aral.uz/general.htm>>

⁸³ Csabay, M. a kol.: *Ekonomika rozvojových štátov*. 2011. s. 300

⁸⁴ Gubka, O.: Rozvoj obchodných vzťahov EÚ s regiónom Strednej Ázie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 38

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Csabay, M. a kol.: *Ekonomika rozvojových štátov*. 2011. s. 300

⁸⁷ *Ibid.*

oblasti Aralského jazera.⁸⁸ Naopak vidiecke oblasti sú osídlené veľmi riedko.⁸⁹ S ohľadom na rozloženia obyvateľstva medzi jednotlivé republiky, najväčšou z nich je Uzbekistan.⁹⁰

Hoci krajiny Strednej Ázie zdieľajú hlbokú spoločnú históriu, predsa medzi nimi existujú rozdiely. Preto im v nasledujúcej časti venujeme individuálnu pozornosť a prinesieme krátku charakteristiku každej z nich. Začneme Kazachstanom, pretože ten je spomedzi všetkých piatich republík rozlohou najväčší, a pokračovať budeme Uzbekistanom, ktorý je najľudnatejší. Nakoniec pozornosť venujeme Turkménsku, Tadžikistanu a Kirgizsku.

Obrázok č. 1: Mapa Strednej Ázie

Zdroj: Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P. 2016. *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*.

1.4.2 Kazachstan

Kazachstan sa rozprestiera v geografickom srdci Eurázie a pokrýva plochu o veľkosti približne 2 724 tisíc km².⁹¹ Svojou rozlohou sa Kazachstan radí na prvé miesto spomedzi

⁸⁸ Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia: *Central Asia: background information*. [cit. 2019-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.icwc-aral.uz/general.htm>>

⁸⁹ Csabay, M. a kol.: *Ekonomika rozvojových štátov*. 2011. s. 300

⁹⁰ Gubka, O.: Rozvoj obchodných vzťahov EÚ s regiónom Strednej Ázie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 38

krajín Strednej Ázie a na deviate miesto v rámci sveta.⁹² Počtom obyvateľov približne 17,5 milióna⁹³ sa Kazachstan umiestňuje na druhom mieste z päťice stredoázijských republík. V porovnaní s veľkosťou územia je počet obyvateľov relatívne nízky. V rebríčku najľudnatejších krajín sveta tak Kazachstan nachádza až na šesťdesiatej štvrtej priečke.⁹⁴

Kazachstan má najdlhšiu hranicu s Ruskom, s ktorým susedí na východe, severe a severozápade, na juhu sú susednými štátmi štáty Strednej Ázie, a to Uzbekistan, Kirgizsko a Turkménsko, a na juhovýchode je susednou krajinou Čína. Približne 70% povrchu Kazachstanu pokrýva púšť a polopúšť. Územie Kazachstanu je veľmi rozsiahle a rozprestiera sa v rôznych klimatických pásmach. Vo všeobecnosti však možno klímu Kazachstanu charakterizovať ako extrémne kontinentálnu. Počasie sa vyznačuje rýchlou premenlivosťou, pričom letá sú tu mimoriadne teplé a zimy, naopak, veľmi chladné. Úhrny zrážok sú značne nepravidelné, čo spôsobuje, že vzduch je po väčšinu roka veľmi suchý.⁹⁵

Spomedzi päťice stredoázijských republík je Kazachstan ekonomicky najstabilnejší.⁹⁶ Vyznačuje sa bohatými zásobami nerastných surovín, ako i minerálnych rúd, ktorých odhadovaná hodnota sa pohybuje okolo desať bilión amerických dolárov, čím sa Kazachstan radí na šieste miesto vo svetovom rebríčku krajín s najväčšími ložiskami nerastných surovín. V Kazachstane sa údajne nachádza až 99 zo 110 prvkov zapísaných v Mendelejevovej tabuľke, medzi ktorými napríklad titán, magnézium, urán a zlato. Okrem toho sa v Kazachstane nachádzajú bohaté ložiská ropy a zemného plynu, pričom mnohé z nich zatiaľ neboli prebádané. Jedno z ložísk sa údajne nachádza na západe krajiny na pobreží Kaspického mora. Hoci tu už viaceré ložiská boli objavené (napr. Tengiz, Prorva, Kalamkas a Karazhanbas), odhaduje sa, že potenciál ťažby je oveľa vyšší a v budúcnosti by sa mohlo vyťažiť ďalších 3-3,5 miliónov ton ropy a 2 - 2,5 miliárd metrov³ plynu. Čo sa týka ťažby rúd, na území Kazachstanu sa ťaží predovšetkým meď, polymetalické rudy, nikel a ďalšie

⁹¹ World Bank: *Central Asia Energy-Water Development Program - Annual Report 2016 : Výročná správa za rok 2016*. [cit. 2019-09-27]. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/979261502174391564/pdf/117997-Central-asia-energy-water-development-program-WP-PUBLIC.pdf>> s. 12

⁹² Orexca: *Geography of Kazakhstan*. [cit. 2019-09-26]. Dostupné na internete: <<https://www.orexca.com/kazakhstan/geography.htm>>

⁹³ World Bank: *Central Asia Energy-Water Development Program - Annual Report 2016 : Výročná správa za rok 2016*. [cit. 2019-09-27]. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/979261502174391564/pdf/117997-Central-asia-energy-water-development-program-WP-PUBLIC.pdf>> s. 12

⁹⁴ World Population Review: *Total Population by Country 2019*. [cit. 2019-09-28]. Dostupné na internete: <<http://worldpopulationreview.com/countries/>>

⁹⁵ Orexca: *Geography of Kazakhstan*. [cit. 2019-09-26]. Dostupné na internete: <<https://www.orexca.com/kazakhstan/geography.htm>>

⁹⁶ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 7

vzácne kovy, akými sú napríklad zlato. Významná je tiež ťažba uhlia, železnej rudy, mangánovej rudy a chromitu. Práve vďaka svojmu nerastnému bohatstvu je Kazachstan zaujímavou destináciou pre mnohé krajiny sveta. Nanešťastie, krajina svoj nerastný potenciál nevyužíva dostatočne efektívne a investície do tohto odvetvia by boli nanajvýš prospešné.⁹⁷

1.4.3 Uzbekistan

Počtom obyvateľov 30 miliónov je Uzbekistan najväčšou stredoázijskou republikou.⁹⁸ Najväčšou národnosťou sú Uzbeci, ktorých je takmer 84 % a najväčšou národnostnou menšinou sú Tadžici, ktorých je takmer 5 %.⁹⁹

Hospodárstvo Uzbekistanu je aj v súčasnosti štátom riadené, pričom výroba, ceny a prístup k zahraničnej mene sú tiež štátom regulované. Nadmerná produkcia bavlny a obilia počas sovietskej éry, a zároveň nadbytočné používanie chemikálií, spôsobili vysychanie vodných zdrojov, medzi ktoré patrí napr. Aralské jazero, a postupnú depriváciu krajiny. Hoci je bavlna stále dominantným artiklom, v súčasnej dobe je poľnohospodárstvo relatívne diverzifikované. Navyše k tomu Uzbekistan buduje kapacity na posilnenie exportnej výkonnosti krajiny, predovšetkým s ohľadom na ropu a minerály. Okrem týchto nerastných surovín sa na jeho území nachádzajú zásoby uhlia, zlata, uránu, medi, a pod. Prioritou tiež ostáva podpora výrobných kapacít krajiny.¹⁰⁰

1.4.4 Turkménsko

Turkménsko sa nachádza v južnej časti Strednej Ázie. Na západe tvorí prirodzenú hranicu Kaspické more, na juhu hraničí s Iránom a Afganistanom, na severe s Kazachstanom a na severovýchode s Uzbekistanom. Väčšinu povrchu Turkménska tvoria púšte. Púštne oázy sa využívajú na poľnohospodárstvo. To sa na HDP podieľa len približne 8 %, no zamestnáva až približne polovicu populácie.¹⁰¹ Oveľa väčší podiel na HDP predstavuje export nerastných surovín, a to až 25 %. Väčšina z nich smeruje na export do Číny. Vďaka ložiskám ropy a zemného plynu nepatrí Turkménsko k najchudobnejším štátom v Strednej Ázii,¹⁰² ale aj

⁹⁷ Orexca: *Geography of Kazakhstan*. [cit. 2019-09-26]. Dostupné na internete: <<https://www.orexca.com/kazakhstan/geography.htm>>

⁹⁸ Gubka, O.: Rozvoj obchodných vzťahov EÚ s regiónom Strednej Ázie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 38

⁹⁹ Central Intelligence Agency: *Uzbekistan*. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>>.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 7

napriek tomu hrozí krajine kolaps.¹⁰³ Prostriedky z predaja surovín totiž nie sú vynaložené správne.

Vstup do krajiny je prísne kontrolovaný a strážený. Prezidentom Turkménska je Gurbanguly Berdymukhamedov, ktorého režim je označovaný za diktátorský. Krajina je od okolitého sveta viac-menej izolovaná a Západom kritizovaná kvôli porušovaniu ľudských práv. Čo sa týka slobody tlače, Turkménsko dosahuje posledné priečky.¹⁰⁴

1.4.5 Tadžikistan

Tadžikistan je najmenšou stredoázijskou republikou,¹⁰⁵ ktorá sa rozprestiera na ploche len o veľkosti 143 100 km².¹⁰⁶ Krajina leží priamo v srdci Strednej Ázie a jej územie hraničí so štyrmi štátmi: na severe s Kirgizskom, na východe s Čínou, na juhu s Afganistanom a na západe a severozápade s Uzbekistanom.¹⁰⁷ V Tadžikistane žije 9 miliónov obyvateľov, z ktorých prevažná väčšina vyznáva islamské náboženstvo.¹⁰⁸

Tadžikistan sa radí k chudobným štátom Strednej Ázie, pre ktorý je charakteristická politická nestabilita. Podobne ako aj ostatné stredoázijské republiky, i Tadžikistan bol súčasťou sovietskeho bloku a v súčasnosti stále udržiava s Ruskou federáciou silné väzby, a to predovšetkým z dôvodu hospodárskej závislosti a potreby zabezpečenia (regionálnej) bezpečnosti. V oblasti bezpečnosti patria k najzávažnejším hrozbám pašovanie drog z Afganistanu a rozvoj radikálneho islamu. Popri udržiavaní nadštandardných vzťahov s Ruskom dochádza k prehľbovaniu vzťahov s Čínou, ktorá sa v krajine angažuje predovšetkým ekonomicky a to prostredníctvom výstavby ciest, tunelov a energetickej infraštruktúry. Významný podiel na rozvoji krajiny má tiež prílev priamych investícií z Číny. Čínske investície prúdia prevažne do ťažobného priemyslu - investuje sa predovšetkým do ťažby ropy, zemného plynu a zlata.¹⁰⁹

¹⁰³ Baker, S.: Turkemistan: What life is like inside secretive dictatorship. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.businessinsider.de/international/turkmenistan-what-life-is-like-inside-secretive-dictatorship-2019-10/?r=US&IR=T>>

¹⁰⁴ Baker, S.: Turkemistan: What life is like inside secretive dictatorship. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.businessinsider.de/international/turkmenistan-what-life-is-like-inside-secretive-dictatorship-2019-10/?r=US&IR=T>>

¹⁰⁵ Hambly, G. R. G. - Smith, D. R. - Sinor, D. - Allworth, E. - Imshenetsky, A. I.: *Tajikistan*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Tajikistan>>.

¹⁰⁶ BBC News: *Tajikistan country profile*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-16201032>>.

¹⁰⁷ Hambly, G. R. G. - Smith, D. R. - Sinor, D. - Allworth, E. - Imshenetsky, A. I.: *Tajikistan*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Tajikistan>>.

¹⁰⁸ BBC News: *Tajikistan country profile*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-16201032>>.

¹⁰⁹ BBC News: *Tajikistan country profile*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-16201032>>.

1.4.6 Kirgizsko

Kirgizsko je krajina, ktorá sa rozprestiera na ploche o rozlohe 199 900 km² a ktorú obýva 5,5 milióna obyvateľov. Hlavným a zároveň najväčším mestom krajiny je Biškek, v ktorom žije takmer 860 tisíc obyvateľov. Ďalšími dôležitými centrami sú Oš, Džhalal-Abad a Karakol. Štátnym jazykom je kirgizský jazyk, okrem ktorého je oficiálne uznaným tiež ruský jazyk.¹¹⁰

Prvé zmienky o Kirgizsku siahajú do obdobia približne 209 - 201 rokov pred Kristom. Približne od polovice 19. storočia bolo Kirgizsko pod nadvládou Ruska, najprv ako súčasť cárskeho Ruska a neskôr ako člen Sovietskeho zväzu.¹¹¹ Počas prvých rokov sovietskej nadvlády však Kirgizsko nebolo autonómnou krajinou, čo sa zmenilo až v roku 1924. V roku 1991 získalo Kirgizsko nezávislosť, a tým sa zaradilo k suverénnym štátom.¹¹²

V súčasnosti sa Kirgizsko radí k najmenej rozvinutým post-sovietskym krajinám. Úroveň HDP na obyvateľa sa v priemere pohybuje len okolo 1 100 - 1 200 USD¹¹³ a ani ostatné ekonomické indikátory nedosahujú požadované úrovne. Hospodársky rozvoj navyše brzdí i vysoká úroveň šedej ekonomiky, ktorá dosahuje veľký podiel na HDP krajiny. Okrem toho ďalšiemu ekonomickému rozvoju bráni geografická uzavretosť, zlá infraštruktúra, ako i vysoká závislosť a prepojenosť s ekonomikou Ruskej federácie. V roku 2015 sa Kirgizsko stalo členom Eurázijskej ekonomickej únie.¹¹⁴

¹¹⁰ National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic: *20 years of independence of the Kyrgyz Republic - Figures and Facts*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.stat.kg/media/publicationarchive/d0b1b360-9df1-4fcf-8b0d-59f439e07e8c.pdf>>. s. 4-5

¹¹¹ SME. Kirgizsko – Základné informácie. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://dovolenka.sme.sk/i/kirgizsko>>.

¹¹² National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic: *20 years of independence of the Kyrgyz Republic - Figures and Facts*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.stat.kg/media/publicationarchive/d0b1b360-9df1-4fcf-8b0d-59f439e07e8c.pdf>>. s. 5

¹¹³ World Bank: *GDP per capita (current US\$) - Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyz Republic, Turkmenistan, Kazakhstan*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2016&locations=TJ-UZ-KG-TM-KZ&start=2006>>

¹¹⁴ Galoci, J.: *Ekonomická informácia o teritóriu - Kirgizská republika : Všeobecné informácie o krajine 2019*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.mzv.sk/documents/736307/620840/Kirgizsko+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2019>> s. 2

2 Cieľ práce a použité metódy

Cieľom tejto práce je na základe dostupných informácií zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii. V tomto smere sa budeme snažiť odpovedať na otázku: *Aké záujmy sleduje USA v Strednej Ázii a aké prostriedky k tomu využíva?*. Popri tom si za cieľ dávame zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii. K naplneniu týchto cieľov bude najskôr potrebné identifikovať a časovo vymedziť udalosť, resp. udalosti, ktoré podnietili USA k zvýšenej angažovanosti v regióne. Okrem splnenia stanovených cieľov sa budeme snažiť odpovedať na ad hoc otázky, ktoré vzniknú s ohľadom na jednotlivé kapitoly.

Jedným z vedľajších cieľov, ktoré sme sledovali v prvej kapitole, bolo identifikovať a chronologicky zoradiť dôležité historické udalosti, ktoré ovplyvnili súčasné dianie v Strednej Ázii. Historické udalosti sme rozdelili na dve časti. V prvej časti sme sa venovali udalostiam, ktoré sa odohrali pred Februárovou revolúciou (1917) a v druhej časti sme analyzovali udalosti odohrávajúce sa po Februárovej revolúcii do roku 1991. Roky 1917 a 1991 sme nezvolili náhodne. Rok 1917 bol prelomový, pretože sa ním skončilo prvé kolo Veľkej hry o Strednú Áziu a zároveň sa začalo druhé kolo Veľkej hry. Druhá Veľká hra sa skončila rozpadom ZSSR v roku 1991 a v tom istom roku sa začala Nová veľká hra o Strednú Áziu, ktorá stále pokračuje.

Pretože zahraničná politika štátu závisí od viacerých faktorov, nemožno ju skúmať oddelene.¹¹⁵ K tomu, aby sme cieľ stanovený vyššie splnili, musíme okrem zahraničnopolitických cieľov USA v Strednej poznať aj ciele ostatných aktérov v regióne. Z tohto dôvodu sme si v tretej kapitole zvolili za vedľajší cieľ analýzu záujmov ostatných aktérov v Strednej Ázii, a to menovite Turecka, Ruska, Číny, Iránu, Afganistanu a Európskej únie (EÚ).

V štvrtej kapitole sa budeme venovať výlučne politike USA a jej analýze vo vzťahu k ostatným aktérom v „Novej veľkej hre.“ Myslíme si, že politika USA by mala odrážať aktuálnu situáciu v regióne, a preto sa na základe zozbieraných informácií pokúsime najskôr identifikovať a následne analyzovať silné a slabé stránky, ako aj príležitosti a hrozby v Strednej Ázii. Za účelom grafickej prezentácie týchto determinantov vytvoríme tabuľkovú verziu SWOT analýzy.

¹¹⁵ Čech, L.: USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. s. 50

Postupným naplnením jednotlivých čiastkových cieľov sa dopracujeme k splneniu nášho hlavného cieľa, ktorým je zistiť to, *aké záujmy sleduje USA v Strednej Ázii?* Výsledky práce sumarizujeme v krátkej diskusii.

3 Stredná Ázia na medzinárodnej šachovnici

Eurázia, z jednej strany ohraničená Európou a z druhej Áziou, je dôležitým geopolitickým priestorom s rastúcim významom. Na jednej strane Európa, ktorá je miestom, kde sa tradične sústreďuje značná časť politickej a ekonomickej sily a na strane druhej Ázia, ktorá sa stáva dôležitým centrom ekonomického rastu s narastajúcim politickým vplyvom. Eurázia, ktorá je domovom pre približne 75 % obyvateľstva sveta, je zároveň priestorom, v ktorom sa koncentruje väčšinová časť svetového bohatstva. V Eurázii sa vyprodukuje približne 60 % svetového HDP a pod jej povrchom sú uložené približne $\frac{3}{4}$ nerastného bohatstva planéty. Dve regionálne veľmoci, ktoré počtom obyvateľov zastupujú prvé priečky na svete, aspirujú k získaniu globálneho vplyvu. Inými slovami, ak považujeme Euráziu za jeden celok, potom sila Eurázie vo všetkých smeroch prevyšuje silu USA.¹¹⁶

O dôležitosti Eurázie vypovedá i fakt, že v 40. rokoch dvadsiateho storočia sa Hitler so Stalinom tajne dohodli, že si región prerozdedia medzi seba, čím USA vylúčia z hry.¹¹⁷ Až kolaps Sovietskeho zväzu, a následný vznik nezávislých stredoázijských republík, otvorili debatu týkajúcu sa otázky nového politického usporiadania v rámci regiónu.¹¹⁸ Podľa Horáka¹¹⁹ je Stredná Ázia v oblasti geopolitiky považovaná za región, kde o vplyv bojujú dvaja najväčší hráči, a teda Rusko a USA, ku ktorým sa v súčasnosti pridáva tiež Čína. Podľa Juzu¹²⁰ dochádza v súčasnej Strednej Ázii k stretu dvoch síl, a to pozemnej, ktorej stelesnením sú Rusko a Čína, a námornej, ktorej zástupcom je USA. Čech¹²¹ na situáciu v Strednej Ázii nazerá komplexnejšie a „tradičné“ spektrum hráčov, teda Rusko a USA, rozširuje o ďalších aktérov, ktorí v oblasti taktiež sledujú svoje záujmy. Týmito hráčmi sú okrem menovaných Čína, Turecko a Irán. Do súčasného diania v Strednej Ázii tak zasahuje viacero aktérov, čo z nej vytvára priestor, v ktorom sa prelínajú diskrepantné, či dokonca protichodné, geopolitické záujmy významných aktérov svetovej politiky.¹²² Hráčov a záujmov je teda viacero. Brzezinski¹²³ túto situáciu prirovnáva k šachovnici, na ktorej sa hrá boj o globálnu nadvládu.

¹¹⁶ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 2-31

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Hopkirk, P.: *On Secret Service East of Constantinople: The Great Game and the Great War*. 2001. s. 1

¹¹⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 21

¹²⁰ Jůza, P.: Středná Ázia - geopolitika, konflikty a extrémizmus. 2008. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s.127

¹²¹ Čech, E.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 92

¹²² Jůza, P.: Středná Ázia - geopolitika, konflikty a extrémizmus. 2008. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s.127

¹²³ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 31

Ako sme ukázali v predchádzajúcej kapitole, Stredná Ázia bola už v minulosti križovatkou záujmov svetových lídrov a je teda prirodzené, že aj v súčasnosti záujem o ňu narastá. V konečnom dôsledku ani koniec Veľkej hry v Strednej Ázii, resp. o Strednú Áziu, nie je úplne jasný a niektorí akademici, medzi nimi i napríklad popredný historik britsko-kanadského pôvodu *Ingram*¹²⁴ tvrdia, že ak Veľkú hru chápeme ako boj o moc v Strednej Ázii, tak hra stále pokračuje. V podobnom duchu sa nad situáciou v Strednej Ázii zamýšľa aj *Čech*,¹²⁵ vedúci Katedry medzinárodných politických vzťahov na Ekonomickej univerzite v Bratislave. Podľa jeho slov sa v regióne Strednej Ázie odohráva nové kolo Veľkej hry. Cieľom tejto kapitoly preto bude poukázať na vzťahy medzi piatimi republikami v Strednej Ázii a významnými aktérmi, či už globálnymi alebo regionálnymi. Budeme sa snažiť odkryť postavenie republík na medzinárodno-politickej scéne a v rámci svetového hospodárstva.

3.1 Aktéri Novej veľkej hry o Strednú Áziu

Po rozpade Sovietskeho zväzu vznikla na území Strednej Ázie päťica nezávislých republík a do regiónu začali postupne prenikať susedné mocnosti, ako napríklad Čína, Irán, Turecko, ale i Pakistan a India. Neskôr karty zamiešal vstup USA, ktoré sa o región začali vo zvýšenej miere zaujímať predovšetkým po 11. septembri 2001. Legitímnym nástupcom Sovietskeho zväzu sa stalo Rusko, ktoré len ťažko znášalo záujem ostatných mocností o dovedy ich sféru vplyvu. Vstupom staronových aktérov do Strednej Ázie sa tak vytvorili podmienky pre ďalší mocenský boj v regióne, ktorý sa v politických kruhoch označuje ako „Nová veľká hra.“¹²⁶

Motívov, ktoré priťahujú pozornosť aktérov, je viacero. Ako uvádza *Čech*,¹²⁷ v Novej veľkej hre už nejde o priamy boj o územia, ale o zaistenie vplyvu a kontroly nad nerastným bohatstvom. Podobne na situáciu nazerá *Horák*,¹²⁸ ktorý tvrdí, že primárnym cieľom v súčasnosti je získanie monopolného postavenia nad energetickými zdrojmi a nad ďalším nerastným bohatstvom v Strednej Ázii. Situácia v Strednej Ázii je beztak komplikovaná a v prípade zápasu o prírodné bohatstvo sa k hráčom v podobe suverénnych štátov pridávajú aj neštátni aktéri, akými sú nadnárodné korporácie a energetické konzorciá.¹²⁹ Nie je zriedkavé, že korporácie bývajú často úzko napojené na predstaviteľov miestnych vlád. Zisky z predaja

¹²⁴ Ingram, E.: Great Britain's great game: an introduction. 1980. In *The International History Review*. s. 160

¹²⁵ Čech, Ľ.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 92

¹²⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 19

¹²⁷ Čech, Ľ.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 92

¹²⁸ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 20

¹²⁹ Čech, Ľ.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 92

surovín tak zväčša ostanú v rukách len pár ľudí a nie sú použité efektívne na ďalší rozvoj regiónu. Výnimka i tu potvrdzuje pravidlo a napríklad životná úroveň v Kazachstane sa zvýšila práve vďaka investíciám z predaja surovín. Nemenej dôležitým motívom je strategické umiestnenie stredoázijských republík, ktoré sa nachádzajú na križovatke obchodných ciest, ktoré slúžia na tranzit tovaru z východu na západ a zo severu na juh. Stredná Ázia je súčasťou projektu na vybudovanie koridoru TRACECA, ktorý by mal viesť z Európy cez Turecko, Kaukaz a Strednú Áziu až do Číny. Nie pozitívnym, ale zato veľmi dôležitým motívom je bezpečnosť. Po rozpade ZSSR vznikali obavy, že dôjde k mocensko-náboženskému boju o vplyv v Strednej Ázii medzi Tureckom a Iránom, a teda o boj medzi svetským a nábožensky orientovaným štátnym usporiadaním. Hoci v súčasnosti riziko vzniku miestnych konfliktov klesá (posledným významným vnútroregionálnym konfliktom bola občianska vojna v Tadžikistane v rokoch 1992-1997) a ani sa neočakáva, že by malo dôjsť k väčším nepokojom, stále je potrebné dohliadať na bezpečnosť vnútri regiónu, zabrániť vzniku potenciálnych konfliktov a predovšetkým šíreniu islamského radikalizmu.¹³⁰

Ako už bolo niekoľkokrát spomínané, viaceré dominantné svetové mocnosti sa snažia vytvoriť z regiónu sféru svojho vplyvu. Pred tým, ako sa pustíme do charakteristiky vzťahov stredoázijských republík a dominantných svetových hráčov by bolo potrebné definovať to, čo rozumieme pod pojmom „sféra vplyvu.” Ako uvádza Čech, „*vytvorenie sféry vplyvu znamená viac než len byť aktívny a mať záujmy v určitom regióne. Nastáva tak situácia, kedy minimálne záujmy a aktivity určitého politického hráča sú záujmami a aktivitami iných hráčov.*”¹³¹ V tomto zmysle aktér medzinárodných vzťahov preferuje určité územie, v ktorom pôsobí, nad inými územiaми. Ide teda o proces, ktorého výsledkom je získanie vplyvu. Následne dochádza k vzájomnému prelínaniu sa záujmov jedného aktéra so záujmami iných aktérov. Pojem „sféra vplyvu” je tak úzko spätý s pojmom „moc.” Tú možno definovať ako schopnosť dosahovať ciele i napriek odporu iných, resp. ako schopnosť brániť iným aktérom dosahovať svoje ciele.¹³²

3.1.1 Vzťahy s Tureckom

Turecko bolo v roku 1991 medzi prvými krajinami, ktoré uznali nezávislosť stredoázijských republík. Tomuto pravdepodobne dopomohol i fakt, že Turecko vníma

¹³⁰ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 20-21

¹³¹ Čech, L.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 94

¹³² *Ibid.*

republiky v Strednej Ázii ako príbuzenské krajiny.¹³³ Stredoázijské republiky a Turecko zdieľajú spoločné historické korene. Základ ich vzťahov je teda postavený na spoločných etnických, kultúrnych, jazykových a náboženských prvkoch.¹³⁴ Najvyšší politickí predstavitelia stredoázijských republík považovali Turecko v procese ekonomickej transformácie za svoj vzor a ako bránu do Európy. Turecko ako prvá krajina investovala do rozvojových projektov v Strednej Ázii a do zakladania podnikov so spoločným vlastníctvom. Samozrejme, aj Turecko malo a má záujem o surovinové zdroje Strednej Ázie. Zdá sa, že v tomto prípade by získali obe strany, pretože stredoázijským republikám by zas užšia spolupráca s Tureckom zabezpečila prístup na trhy v západnej Európe a strategické partnerstvo s USA. Nakoniec sa však ukázalo, že ani jedna z veľmocí Turecko ako sprostredkovateľa pri nadviazovaní stykov nepotrebovali a rozhodli sa ísť vlastnou cestou budovania vzťahov so Strednou Áziou.¹³⁵

Ako sme spomínali vyššie, niektoré republiky, ako napríklad Kazachstan, po získaní nezávislosti spod sovietskeho bloku uvažovali o nasledovaní turkického modelu. V tejto veci dokonca vtedajší turecký prezident Turecka Turgut Özal navštívil v marci roku 1991 Kazachstan. V konečnom dôsledku sa však ukázalo, že Turecko je kultúrne vzdialenejšie ako sa pôvodne predpokladalo, a preto sa od prijatia turkického modelu upustilo.¹³⁶ Na začiatku 90. rokov sa navyše Turecko usilovalo o presadenie zmeny písma z cyriliky na spoločnú latinku. V súčasnosti sa cyrilika stále využíva, a to predovšetkým z dôvodu, že pomerne veľkú časť elít tvoria práve obyvatelia ruského pôvodu.¹³⁷ K ďalším úlohám Turecka v regióne patril rozvoj tzv. sekulárneho islamu, ktorý by balansoval radikálne náboženské vplyvy z Iránu. Keďže sa Iránu nepodarilo docieľiť islamskú revolúciu, i v tomto prestala byť prítomnosť Turecka v regióne potrebná.¹³⁸

Naopak, relatívne úspešné bolo Turecko v oblasti kultúry a vzdelávania. V regióne v súčasnosti fungujú turecké gymnáziá a univerzity a záujem o štúdium v Turecku prejavuje stále viac študentov zo Strednej Ázie. V roku 1992 svoje pôsobenie odštartoval Turecký inštitút pre Strednú Áziu¹³⁹ a okrem toho sa Turecko v regióne angažuje i v oblasti rozvoja cestovného ruchu a technickej pomoci, či dokonca v oblasti printových médií. Popritom sú v

¹³³ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 35

¹³⁴ Čech, L.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 93

¹³⁵ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 35-36

¹³⁶ Pike, J.: *Kazakhstan - Foreign Relations*. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/kazak-forrel.htm>>

¹³⁷ Čech, L.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 93

¹³⁸ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 35-36

¹³⁹ *Ibid.*

regióny aktívne viaceré turecké mimovládne organizácie, ktoré sú založené na základe spoločnej etnickej a náboženskej histórie. Cieľom kultúrnej politiky Turecka v regióne je prehĺbovanie osobných väzieb s krajinami Strednej Ázie,¹⁴⁰ pričom najbližšie príbuzenské väzby má Turecko práve s Turkmenistanom. Napriek značným snahám dochádza v súčasnosti k postupnému ochladzovaniu vzťahov medzi Strednou Áziou a Tureckom, čo je do istej miery zapríčinené podporou opozičných stredoázijských činiteľov zo strany Turecka. Turecko, a podobne i Irán, neboli schopní podporiť svoje záujmy finančne, čím postupne strácajú slovo. Turecko i napriek vysokým očakávaniam stredoázijských politikov v ekonomickej rovine zlyhalo, čomu určite napomohlo i rozhodnutie USA nevstupovať do Strednej Ázie prostredníctvom spojenectva s Tureckom. Nateraz sa preto Turecku svoju komparatívnu výhodu v podobe spoločných historických koreňov nepodarilo premeniť v úspešnú regionálnu dominanciu.¹⁴¹

V tomto smere možno polemizovať o tom, čo je primárnym cieľom smerovania tureckej zahraničnej politiky v regióne, a prípadne o tom, či takáto politika vystupuje ako efektívny prostriedok uchopenia vplyvu na úkor ostatných hráčov. Inými slovami otázne zostáva to, či spoločné kultúrne a historické väzby sú dostatočné k tomu, aby sa Turecko mohlo raz stať dominantným hráčom na poli stredoázijskej šachovnice.

3.1.2 Vzťahy s Ruskom

Dlhodobá nadvláda Ruska ovplyvnila fungovanie vo vnútri Strednej Ázie.¹⁴² V minulosti boli väzby medzi Ruskom a Strednou Áziou postavené na spolupráci v oblasti obchodu, čo sa neskôr prenieslo aj do ostatných oblastí spoločenského života. Spolupráca v oblasti kultúrnej, sociálnej a politickej integrácie tak postupne vyústila do dominancie Ruska v regióne. Výsledkom politickej dominancie bola prehĺbujúca sa ekonomická závislosť republík v rámci Strednej Ázie a Ruska.¹⁴³ Predovšetkým od roku 2001 je pozícia Ruska v Strednej Ázii na vzostupe.¹⁴⁴

Ekonomický záujem Ruska, ku ktorému sa postupne pridala záujem bezpečnostný, dominujú vzájomným vzťahom aj v súčasnosti. Záujmom Ruska však nie je podporovať budovanie hospodársky silných štátov v Strednej Ázii, no práve naopak, silné národné štáty

¹⁴⁰ Čech, L.: Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. 2013. In *Politické vedy*. s. 93-94

¹⁴¹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 35-36

¹⁴² Alaolmolki, N.: *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. 2001. s. 15

¹⁴³ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akilli, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 117

¹⁴⁴ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 3-23

sú pre Rusko hrozbou. Vo vzťahu Ruska a Strednej Ázie dominuje opačná kauzalita, pretože s rastúcou ekonomickou silou Strednej Ázie klesá dominantné postavenie Ruska. Rovnaká rovnica platí aj v prípade bezpečnostného záujmu Ruska, pretože silné a nezávislé stredoázijské republiky majú možnosť formovať aliancie s akýmkoľvek iným aktérom vo svete. A čo je najdôležitejšie, suverénne a nezávislé republiky môžu robiť rozhodnutia, ktoré nekorešpondujú so záujmami Ruska. Aj napriek tomu sa Rusku podarilo upevniť svoju pozíciu v Strednej Ázii a ani zvýšená aktivita USA mu v tom nezabránila.¹⁴⁵ Politika Ruska voči Strednej Ázii bola cielená a závisela predovšetkým od hospodárskej vyspelosti krajín. Z tohto dôvodu je potrebné hľadiť na jednotlivé stredoázijské republiky osobitne.

Vplyv v Kirgizsku a Tadžikistane sa Rusku podarilo konzervovať vďaka tomu, že obe republiky sú ekonomicky slabé a ani v oblasti bezpečnosti sa nezaobídu bez podpory (Ruska). Obzvlášť po 11/09 sa prítomnosť ruských ozbrojených zložiek v oboch krajinách zvýšila.¹⁴⁶

Naopak, Kazachstan je v porovnaní s ostatnými stredoázijskými republikami ekonomicky silná krajina, ktorá má kontrolu nad vlastnou bezpečnosťou. Preto politika Moskvy, ktorá bola účinná v Kirgizsku a Tadžikistane, v prípade Kazachstanu nemohla fungovať. Aj napriek tomu sa Rusku podarilo vplyv v Kazachstane získať.¹⁴⁷ Z dôvodov ekonomickej, kultúrnej a sociálnej previazanosti sa v Kazachstane diskutovalo o bližšej integrácii s Ruskou federáciou. V roku 1994 vyhlásil bývalý prezident Kazachstanu Nursultan Nazarbajev podporu bližšej integrácii krajiny s Ruskou federáciou a následne, v roku 1998 došlo k podpisu Deklarácie o večnom priateľstve a spolupráci. Na medzinárodnej scéne tak vystupuje Kazachstan ako spojenec Ruska.¹⁴⁸ Kazachstan tiež podporil iniciatívu Ruska a vytvoril s ním jednotný vzdušný obranný priestor. Okrem toho sa spolupráca vzťahuje aj na oblasť ozbrojených síl a armády. Týmto spôsobom sa Moskve podarilo zvýšiť závislosť Kazachstanu na Rusku.¹⁴⁹ Každá minca má dve strany a bližšia integrácia s Ruskom prináša okrem pozitív tiež negatíva. Spoločnosť je v tomto ohľade polarizovaná, suverenita krajiny ohrozená a autorita vládnych štruktúr na medzinárodnej scéne otázná.¹⁵⁰

Republikou v Strednej Ázii, ktorá je v oblasti hospodárstva a obrany najmenej závislá od vplyvu Ruska je Turkménsko. Jedinú závislosť možno badať v tom, že Turkménsko

¹⁴⁵ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 3-23

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akıllı, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 121-122

¹⁴⁹ Bacon, Terence William. 2013. *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [online]. University of North Carolina at Chapel Hill, 2013. s. 5-6

¹⁵⁰ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akıllı, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 122

nakupuje vojenskú techniku výhradne z Ruska. Päťicu stredoázijských republík uzatvára Uzbekistan, ktorý sa snaží ísť po vlastnej línii. Preto sa v oblasti bezpečnosti a hospodárskej výkonnosti dištancuje od akýchkoľvek dominantných vplyvov iných krajín. Politika Uzbekistanu je viac či menej selektívna a v oblasti spolupráce s ostatnými aktérmi častokrát vzbudzuje pocit nestálosti.¹⁵¹

Ako uvádzame vyššie, Stredná Ázia je s Ruskom prepojená v ekonomickej rovine. Dôsledkom rastúceho vplyvu v regióne je tak zvyšujúca sa ekonomická výkonnosť Ruska, čo sa odzrkadľuje na výške remitencií, objeme zahraničného obchodu, predovšetkým exportoch do Strednej Ázie, ako i hodnote PZI.¹⁵² Inými slovami, ak sa bude ruskej ekonomike dariť, bude sa zvyšovať aj vplyv Ruska v Strednej Ázii.

3.1.3 Vzťahy s Čínou

Čína považuje Strednú Áziu, a predovšetkým územie ležiace na severozápade, za svoju „perifériu.“ Tento postoj len podčiarkuje to, aké je pre Čínu dôležité, aby získala status dominantného hráča v regióne.¹⁵³ Najintenzívnejšie vzťahy udržiava Čína s Kazachstanom a Kirgizskom, s ktorými zdieľa spoločnú hranicu.¹⁵⁴ Motívov, ktoré Čínu vedú k tomu, aby sa zapojila do Novej veľkej hry je hneď niekoľko.

Čína v posledných rokoch zažíva obrovský hospodársky rozvoj, ktorý má za následok rastúci dopyt po nerastných surovinách (hlavne po rope a zemnom plyne), pričom diverzifikácia týchto zdrojov je nevyhnutná. Hoci bola Stredná Ázia dlhodobo nastavená na obchodovanie s Ruskom, Čína je v realizácii obchodov „flexibilnejšia,“ čo jej prináša výhody. Vo vzájomnom obchode predstavujú nerastné suroviny hlavný dovozný artikel Číny zo Strednej Ázie.¹⁵⁵ Čína v roku 1997 podpísala s Kazachstanom dohodu o vybudovaní ropovodu.¹⁵⁶ Od roku 2005 tak prúdi do Číny ropa z Kazachstanu prostredníctvom ropovodu *Družba*. Vybudovaním ropovodu sa zvýšil vplyv Číny v Kazachstane. Okrem nákupu ropy sa čínske firmy angažujú i pri jej ťažbe a spracovaní.¹⁵⁷ Čínska štátna spoločnosť *China National Petroleum Corporation* vlastní časť ropných polí v Kazachstane. Hoci stredoázijské republiky hľadajú na Čínu ako na ďalšiu veľmoc, ktorá sa zaujíma o ich nerastné bohatstvo,

¹⁵¹ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 6

¹⁵² *Ibid.* s. 23

¹⁵³ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 28

¹⁵⁴ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 236

¹⁵⁵ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 29-31

¹⁵⁶ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 236

¹⁵⁷ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 29

Kazachstan si uvedomuje, že by sa mohol stať kľúčovým exportérom ropy do Číny, čo by mu prinieslo ekonomické zisky.¹⁵⁸

Dobré vzťahy udržiava Čína aj s Tadžikistanom, kde sú predmetom jej záujmu farebné kovy. Práve zásoby farebných kovov sú hlavným dôvodom čínskych investícií do rozvoja infraštruktúrnej siete v krajine. Čo sa týka vývozu, Čína vo veľkom zásobí Strednú Áziu lacnými spotrebnými tovarmi. Stredná Ázia je pre ňu tiež strategickým priestorom, cez ktorý prechádza tovar ďalej do Európy a na Blízky východ. Čína okrem toho podporuje vo veľkom prílev investícií a obyvateľstva do Strednej Ázie tým, že v oblasti stavia továrne. Stavbou tovární ale neprispieva k zníženiu nezamestnanosti v Strednej Ázii, pretože v nich zamestnáva predovšetkým vlastných občanov. Skôr možno polemizovať, že týmto spôsobom znižuje nezamestnanosť na domácom trhu a prípadne kompenzuje nedostatok pracovných síl v Strednej Ázii, pretože robotníci zo Strednej Ázie vo veľkom odchádzajú za prácou do Ruska, kde nachádzajú lepšie uplatnenie. Len pre ilustráciu, životná úroveň v Kirgizsku stále prevyšuje životnú úroveň obyvateľov čínskej provincie Sin-t'jang. Ekonomický motív tak vo vzťahu Číny a Strednej Ázie vystupuje do popredia.¹⁵⁹

Motívom, ktorý spája Čínu a niektorých ďalších aktérov Novej veľkej hry je otázka bezpečnosti a boja proti terorizmu. Napriek tomu vnímajú Spojené štáty Čínu ako konkurenciu a naopak, Čína považuje americkú prítomnosť v regióne za hrozbu. Preto sa Čína aktívne iniciuje v rámci Šanghajskej organizácii spolupráce, ktorá pôvodne vznikla ako neformálne politické fórum združujúce Čínu, Rusko a stredoázijské republiky. Činnosť organizácie sa mierne zmenila a v súčasnosti vystupuje ako vojensko-politická organizácia, ktorej súčasťou je protiteroristické centrum. Poslaním Šanghajskej organizácie spolupráce je tak hlbšia integrácia Číny s Ruskom a republikami v Strednej Ázii a naopak, vytváranie akéhosi protipólu USA v otázke bezpečnosti v regióne. Čína si uvedomuje, že podobne ako ekonomické, tak i politické štruktúry v Strednej Ázii sú historicky nastavené na spoluprácu s Ruskom a užšiu spoluprácu s Čínou do istej miery brzdí i obava stredoázijských republík z čínskej rozpínavosti. To motivuje Čínu k bližšej spolupráci s Ruskom, no zároveň je pre ňu dôležité prostredníctvom *Šanghajskej organizácie spolupráce* (SCO) regulovať ruský vplyv v regióne, pretože príliš silné postavenie Moskvy predstavuje pre Peking hrozbu.¹⁶⁰ Podľa *Rybára*¹⁶¹ možno očakávať silnejúci vplyv Číny v Strednej Ázii.

¹⁵⁸ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra” o kaspickou ropu*. 2005. s. 236

¹⁵⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 28-31

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra” o kaspickou ropu*. 2005. s. 236

3.1.4 Vzťahy s Iránom

Na Strednú Áziu možno podľa Čecha¹⁶² nazerať ako na oblasť širšieho Stredného Východu. Stredná Ázia zdieľa s Iránom, ako následníkom Perzskej ríše, spoločné historické väzby. Podobne ako iné mocnosti, aj Irán sa po rozpade Sovietskeho zväzu zaujímal o územie Strednej Ázie. Začiatkom 90. rokov bol Irán zo strany západu, a predovšetkým USA, vnímaný ako hrozba pre novovznikajúce stredoázijské republiky. Vydaním tzv. „Iran-Libya Sanctions Act“ sa Spojené štáty snažili o to, aby sa Irán nestal dominantnou veľmocou v regióne. Hlavným dôvodom obáv bola určitá ideologická „prázdnota“ po páde komunistického režimu, ktorú mohol zaplniť práve islam. Zdá sa, že komunistická éra zanechala v Strednej Ázii hlbšie dopady, pretože k razantnému opätovnému osvojeniu islamu nedošlo. Hoci Irán podporoval opozíciu v Tadžikistane, ani tu sa neuskutočnila úspešná islamská revolúcia. Dôvodom neúspechu islamskej revolúcie môže byť i to, že v regióne prevláda umiernená sunnitská vetva islamu na rozdiel od radikálnej šíitskej, ktorá dominuje v Iráne. Irán sa preto postupne stiahol a začal sa skôr orientovať na vzájomnú hospodársku spoluprácu a na dopravu tovaru a surovín cez územie Strednej Ázie.¹⁶³

V oblasti hospodárskej spolupráce je Irán spolu s Tureckom, Pakistanom, Afganistanom, Azerbajdžanom a republikami v Strednej Ázii členom Organizácie ekonomickej spolupráce. Iránske investície v regióne nie sú rozsiahle a prúdia predovšetkým do Tadžikistanu, kde smerujú hlavne do obnovy cestnej a vodnej infraštruktúry. Cez územie Iránu by hypoteticky mohol viesť ropovod zo Strednej Ázie, ktorý pokračuje do Turecka, resp. až do Európy. Proti tomu sa ostro postavili Spojené štáty, čoho dôsledkom bolo to, že sa Irán ešte v priebehu 90. rokov spojil s Ruskom. Neskôr, počas obdobia prezidenta G. Busha ml., bol Irán zaradený do tzv. „osi zla“ a vzťahy Iránu a USA tak ochladli ešte viac. Okrem toho je záujmom Irán zbližiť sa s Čínou, čím by sa mohol vytvoriť zaujímavý trojuholník spájajúci Teherán, Peking a Moskvu. Čo sa týka pôsobenia v Strednej Ázii, Teherán pravdepodobne nebude patriť k dominantným aktérom v regióne.¹⁶⁴

3.1.5 Vzťahy s Afganistanom

Afganistan je považovaný za bránu do Strednej Ázie, a preto je jeho postavenie v Novej veľkej hre dôležité.¹⁶⁵ Čech v tomto smere pripomína históriou overené pravidlo, ktoré

¹⁶² Čech, L.: Vybrané problémy iránskej zahraničnej politiky v Strednej Ázii. 2012. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 6

¹⁶³ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 32-33

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 38

hovorí, že „*kto ovláda Afganistan, ovláda aj Strednú Áziu.*”¹⁶⁶ Situáciu komplikuje fakt, že Afganistan je často, ale oprávnene vykresľovaný ako nestabilný štát, ktorý pre ostatné štáty predstavuje bezpečnostnú hrozbu.¹⁶⁷ Dôkazy uvádzajú, že začiatkom 70. rokov uzavreli USA s viacerými moslimskými krajinami dohodu o spolupráci, zmyslom ktorej bolo zabrániť Sovietskemu zväzu zmocniť sa moslimských území. Až do roku 1998 USA uvádzali, že po invázii Sovietskeho zväzu do Afganistanu spustili operáciu, ktorej cieľom bola podpora islamských bojovníkov. USA až neskôr priznali, že pomoc pre islamských bojovníkov z Afganistanu prišla predtým ako sovietske vojská vstúpili do Afganistanu. Skutočným dôvodom spojenectva USA s moslimským svetom bolo zamedzenie rozvoja komunizmu.¹⁶⁸

V súčasnosti je povest' Afganistanu často spájaná s pôsobením radikálneho hnutia Taliban. Podobne aj v Strednej Ázii, len s výnimkou Turkménska, je Taliban považovaný za vážnu bezpečnostnú hrozbu. Po tom, čo v roku 1998 hnutie ovládlo politický život krajiny sa začalo špekulovať aj o možnom prieniku do Strednej Ázie. Proti takejto invázii by sa stredoázijské republiky nedokázali sami brániť. Vplyv radikálneho islamu pociťuje hlavne Uzbekistan, kde pravidelne dochádza k útokom opozičných militantov podporovaných Talibanom a združených v Islamskom hnutí Uzbekistanu, ktoré pravidelne deklaruje zvrhnutie vlády a nastolenie kalifátu, čo je veľmi pravdepodobne len zásterkou na transport narkotík cez ich územie. Problémový ostáva transport ópia, ktorého produkcia sa od roku 2001, kedy sa na čelo Afganistanu dostal Taliban, markantne zvýšila.¹⁶⁹ Afganistan sa na svetovej produkcii ópia podieľa približne 90 % a nelegálny predaj drog prevyšuje 50 % HDP krajiny.¹⁷⁰ Ópium sa následne pašuje cez relatívne ľahko priechodné stredoázijské hranice a do obchodu s ním a inými drogami sú údajne zapojené i vedúce politické elity v Strednej Ázii. Ďalším problémom je to, že spolu s drogami sa do Strednej Ázie dostávajú aj zbrane pre opozičné militantné skupiny.¹⁷¹

¹⁶⁶ Čech, E.: *Vybrané problémy vzájomných vzťahov post-sovietskych republík Strednej Ázie a Afganistanu*. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 112

¹⁶⁷ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 38

¹⁶⁸ Čech, E.: *Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii*. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 77

¹⁶⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 38

¹⁷⁰ Čech, E.: *Drogový problém Afganistanu ako obmedzujúci faktor jeho ekonomickej obnovy*. 2014. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 362

¹⁷¹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 38

3.1.6 Vzťahy s EÚ

Európska únia (EÚ) sa o región intenzívnejšie zaujíma približne od roku 2001.¹⁷² V roku 2008 bola na pôde EÚ problematika Strednej Ázie predmetom diskusií. Ich výsledok bol vágny a EÚ sa nepodarilo voči Strednej Ázii prijať koherentnú stratégiu.¹⁷³ Dôvodom k tomu môže byť fakt, že veľké európske štáty regiónu nevenujú výraznú pozornosť, ako i to, že Stredná Ázia vníma EÚ ako voľný zväzok štátov a nie ako jednotného aktéra. Angažovanosť EÚ v regióne je nízka, a preto ju nemožno označiť za jedného z dominantných aktérov Novej veľkej hry.¹⁷⁴

Primárnym záujmom EÚ v oblasti je nerastné bohatstvo,¹⁷⁵ čo súvisí so snahou únie rozširovať počet dodávateľov, a tak zvyšovať diverzifikáciu surovinových dodávok. V tejto súvislosti podporuje EÚ projekty v oblasti výstavby a rozvoja infraštruktúry, predovšetkým tie zamerané na stavbu ropovodov a plynovodov. Okrem toho EÚ v regióne uskutočňuje rozvojové projekty, ktorých výška v porovnaní s ruskými a americkými investíciami je stále relatívne nízka. Napriek tomu, že postavenie EÚ nie je v regióne nijak významné, pre stredoázijské republiky je i tak únia zaujímavým aktérom, a to práve po finančnej stránke.¹⁷⁶

V tejto časti sme sa venovali vzťahom medzi Strednou Áziou a významnými aktérmi, či už regionálnymi alebo globálnymi. Vzťahom medzi Strednou Áziou a USA, ako i politike USA v regióne, sa budeme venovať v štvrtej kapitole práce. Okrem toho sa pokúsime identifikovať problémy, ktoré trápia republiky v Strednej Ázii a ktoré majú vplyv na partnerstvá s ostatnými aktérmi. Veríme, že identifikáciou hlavných problémov stredoázijských republík sa nám podarí pochopiť ďalšie skryté súvislosti a dokážeme tak aspoň načrtnúť budúce smerovanie politiky USA v Strednej Ázii.

¹⁷² Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra” o kaspickou ropu*. 2005. s. 225

¹⁷³ Krejčí, O.: *Velká hra: geopolitika Střední Asie*. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 20

¹⁷⁴ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 38

¹⁷⁵ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra” o kaspickou ropu*. 2005. s. 225

¹⁷⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 36-37

4 Politika USA v Strednej Ázii

Už v dávnej minulosti pozorujeme zrod mocenských útvarov, ktoré svojou silou prevyšovali ostatné. Vo svetových záležitostiach pol tisícročia dominovali práve euroázijské mocnosti a národy. Neskôr pod vplyvom viacerých udalostí došlo k novej definícii postavenia USA na svetovej scéne. Z relatívne izolovanej krajiny sa v priebehu minulého storočia stala veľmoc s globálnym vplyvom.¹⁷⁷

Prvým významným zásahom proti Monroeovej doktríne bol vstup USA do priebehu prvej svetovej vojny. K expanzívnym tendenciám americkej zahraničnej politiky bezpochyby prispela ich ekonomická a priemyselná dominancia vo svete. Dynamika, akou sa ekonomika USA rozvíjala, bola podporená pozitívnym sklonom krajiny k inováciám, ako i spektrom politík a inštitúcií, ktoré podporovali inovatívnosť a voľný trh. Intervenciou do prvej svetovej vojny USA ovplyvnili priebeh bojov, čím ukázali, že vo svete sa rodí nový významný aktér medzinárodných vzťahov. Po vojne sa však USA z medzinárodnej scény znovu stiahli, čím dali priestor rozvoju myšlienok izolacionizmu a idealizmu.¹⁷⁸

Zásadná zmena v medzinárodných vzťahoch nastala až v roku 1991 pádom železnej opony. Stredná Ázia vtedy po takmer 150 rokoch ruskej nadvlády po prvý raz získala nezávislosť.¹⁷⁹ Eurázia sa zmenila na javisko, na ktorom sa odohráva zápas o dominanciu vo svete a ako uvádza *Brzezinski*,¹⁸⁰ USA sa stali aktérom s globálnym vplyvom.

4.1 Motívy politiky USA v Strednej Ázii

Stredná Ázia je región, ktorý je od USA vzdialený tisícky kilometrov a s ktorým USA zdieľajú len minimum historických a kultúrnych väzieb. Napriek tomu je Stredná Ázia pre USA významným regiónom.¹⁸¹ Podľa slov *Brzezinského*¹⁸² sú USA priveľmi vzdialené k tomu, aby v regióne získali dominantné postavenie, ale zároveň príliš silné k tomu, aby sa o tak významný región nezaujímal. *Brzezinski*¹⁸³ ďalej dodáva, že získať kontrolu nad Euráziou je pre USA životne dôležité a akékoľvek zlyhanie v tomto smere by automaticky znamenalo ohrozenie USA v pozícii globálnej supervelmoci. Udržanie si takéhoto statusu je tak priamo závislé od toho, ako dlho a ako efektívne si USA dokážu udržať prevahu na

¹⁷⁷ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 3 - 30

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Zhussipbek, G. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. 2017. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. s.

¹⁸⁰ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 10

¹⁸¹ Rumer, E.: The US interests and role in Central Asia after K2. 2006. In *Washington Quarterly*. s. 141

¹⁸² Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 30

¹⁸³ *Ibid.*

euroázijskom kontinente. Z dôvodu veľkých regionálnych rozdielov a heterogénnej povahy regiónu je však spolupráca so Strednou Áziou náročná.¹⁸⁴ Ani to však USA neodrádza od toho, aby sa o región zaujímal. Naopak motívov, pre ktoré sa USA v oblasti angažujú, je hneď niekoľko.

Motívy nie je správne generalizovať, no treba na ne hľadiť z rôznych časových okamihov, pretože hierarchia ich dôležitosti sa v priebehu rokov menila. Inak povedané motívy angažovanosti USA v Strednej Ázii, záviseli od ich aktuálnych zahraničnopolitických priorít, a preto v rôznych obdobiach vystupujú do popredia iné motívy. Počas rešerše odbornej literatúry sme narazili na opakujúce sa motívy a naopak, identifikovali sme oblasti, v ktorých sa názory odborníkov rozchádzajú. K motívom, kde sa názory odborníkov zhodujú patrí to, že Stredná Ázia leží na križovatke záujmov viacerých regionálnych a svetových veľmocí. Stredná Ázia je kvôli svojej geografickej polohe a demografickej heterogenite náchylná na vznik konfliktov. Územie, na ktorom sa rozprestiera, leží medzi Ruskom, Čínou, Iránom, Afganistanom, Pakistanom a Indiou. Nejde len o to, že všetky spomínané krajiny sú významnými svetovými hráčmi, ale dôležité je to, že vo vzťahu ku každej z nich má USA určité záujmy a smer, ktorým sa krajiny v regióne uberajú, buď spoločne alebo jednotlivo, má významný vplyv na zahraničnopolitické záujmy USA v regióne.¹⁸⁵

Popri geopolitických záujmoch vystupuje do popredia záujem ekonomický, pretože na území Strednej Ázie sa nachádzajú bohaté zásoby ropy, zemného plynu a iných nerastov.¹⁸⁶ Zatiaľ čo niektorí odborníci, ako napríklad *Blank*¹⁸⁷ uvádzajú, že zdroje nerastných surovín nie sú primárnym záujmom USA v oblasti, iní experti sa prikláňajú k názoru, že USA, podobne ako ostatní aktéri, sledujú v regióne svoje ekonomické záujmy. Ako trefne poznamenala *Olcottová*,¹⁸⁸ zahraničná politika USA by mala byť predovšetkým vyvážená. Inými slovami, USA by mali pracovať na udržiavaní dobrých vzťahov s vládou elitou krajín bohatých na ropu a zemný plyn, a zároveň by mali dokázať držať nad regiónom ochrannú ruku, a teda zabrániť akýmkoľvek pokusom o destabilizáciu spoločnosti. Motívy nemožno zovšeobecňovať, možno ich však kategorizovať, a to na geopolitické, bezpečnostné a ekonomické. Prehľad motívov podľa kategórií poskytuje nasledovná tabuľka (*tabuľka č. 1*).

¹⁸⁴ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 201

¹⁸⁷ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 1

¹⁸⁸ Olcott, M. B.: *Kazakhstan: Unfulfilled Promise*. 2002. s. 6

Tabuľka č. 1: Motívy záujmu USA v Strednej Ázii

GEOPOLITICKÉ	BEZPEČNOSTNÉ	EKONOMICKÉ
Križovatka obchodných ciest	Boj proti terorizmu a radikálnemu islamu	Zdroje nerastných surovín
Blízkosť k Rusku, Iránu, Afganistanu a Pakistanu	Odstránenie vnútorného napätia	Ekonomický potenciál Strednej Ázie

Zdroj: Vlastné spracovanie

4.2 Vývojové fázy politiky USA v Strednej Ázii

Politika USA prešla od doby, kedy získali stredoázijské republiky nezávislosť, značným vývojom, ktorý možno z časového hľadiska rozdeliť na viaceré fázy. Dĺžka trvania fáz je ovplyvnená istou dávkou subjektivity, a preto v literatúre nenachádzame konsenzus. Zatiaľ čo niektorí autori navrhujú dlhšie trvajúce fázy, iní uvažujú nad viacerými kratšími fázami. Napríklad podľa *Laumulina*¹⁸⁹ trvala prvá fáza len od roku 1991 do roku 1996. V roku 1996 sa začala druhá fáza, ktorá sa skončila v roku 2001 a od tohto roku sa datuje tretia fáza.

Názorov a členení existuje niekoľko, no my pre potreby tejto práce prijímame kategorizáciu podľa *Rumera, Sokolskeho a Stronskeho*,¹⁹⁰ ktorí uvažujú o troch fázach - dvoch ukončených a jednej prebiehajúcej. Prvá fáza sa podľa nich začala v roku 1991 pádom Sovietskeho zväzu a skončila sa v roku 2001 teroristickým útokom na USA. Hoci sa názory autorov pri definovaní jednotlivých fáz rôznia, zhodujú sa v tom, že roky 1991 a 2001 boli prelomové.

V roku 2001 sa z pohľadu USA objavili nové hrozby, ktoré si vyžiadali prehodnotenie dovtedajších zahraničnopolitických priorít a zmenu politických koncepcií vo vzťahu k ostatným krajinám svetového hospodárstva. Ako uvádza *Rybář*,¹⁹¹ udalosť nielenže otriasla Spojenými štátmi, ale aj zamiešala karty v Novej veľkej hre. Dôsledkom týchto zmien sa v roku 2001 začala druhá fáza politiky USA v regióne Strednej Ázie, ktorá sa skončila v roku 2016. Od tohto roku sa datuje v poradí tretia, doposiaľ prebiehajúca fáza politiky USA v

¹⁸⁹ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

¹⁹⁰ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

¹⁹¹ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 238

Strednej Ázii.¹⁹²

4.2.1. Fáza I: Hľadanie novej identity (1991 - 2001)

Ako sme spomínali vyššie, prvá fáza politiky USA v Strednej Ázii sa začala rozpadom Sovietskeho zväzu. Vo všeobecnosti možno obdobie 90. rokov v post-sovietskych krajinách označiť za „krehké.“ V celom post-sovietskom priestore vládla nestabilita, ktorá z pohľadu USA predstavovala riziko pre ich zahraničnú politiku. Obrat v zahraničnej politike USA nastal v polovici 90. rokov, predovšetkým po nástupe Madeleine Albrightovej do úradu ministerky zahraničných vecí USA, ktorá funkciu vykonávala počas administratívy Billa Clintona. Jej pričinením sa stala politika USA v Strednej Ázii cielená a konzistentná.¹⁹³ Pre toto obdobie sú charakteristické tri prioritné oblasti, v ktorých sa Spojené štáty angažovali.

Prvou z oblastí bola pomoc stredoázijským republikám v procese znovunadobudnutia suverenity, nezávislosti, štátnosti a územnej celistvosti.¹⁹⁴ USA si za kľúčového partnera vybrali Uzbekistan, s ktorým sa prvotne snažili nadviazať styky prostredníctvom Turecka. Uzbekistan by šikovne zapadol do osi ich spojencov, ktorá sa tiahla z Tel-Avivu cez Ankaru do Baku a ktorá by sa tak predĺžila až do Taškentu. Koncom 90. rokov však došlo k ochladnutiu turecko-uzbeckých vzťahov, a to predovšetkým po tom, čo boli na prezidenta Uzbekistanu Karimova spáchané útoky, v čom malo údajne prsty aj Turecko, ktoré vraj ukrývalo predstaviteľov uzbeckej opozície.¹⁹⁵ Spolupráca s USA sa tak prvotne neuskutočnila.

Záujmom USA v post-sovietskom priestore, a teda aj v Strednej Ázii, bolo presadzovanie princípov demokracie, právneho štátu a ochrany ľudských práv.¹⁹⁶ Na začiatku 90. rokov sa USA obávali vplyvu islamského radikalizmu v Strednej Ázii, pretože islamská tradícia je pre tieto republiky charakteristická. S cieľom udržania stability v regióne preto USA spočiatku tolerovali vznik autoritatívnych režimov. Neskôr sa porušovanie ľudských práv a pomalé zavádzanie reforiem stalo predmetom ostrej kritiky zo strany USA.¹⁹⁷ USA výmenou za demokratizáciu režimov a presadzovanie ekonomických reforiem ponúkli republikám v Strednej Ázii pomoc v oblasti hospodárskej a bezpečnostnej spolupráce.¹⁹⁸

¹⁹² Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0.* [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

¹⁹³ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu.* 2005. s. 202-208

¹⁹⁴ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0.* [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

¹⁹⁵ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR.* 2008. s. 25

¹⁹⁶ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu.* 2005. s. 202

¹⁹⁷ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR.* 2008. s. 24

¹⁹⁸ Rumer, E.: *The US interests and role in Central Asia after K2.* 2006. In *Washington Quarterly.* s. 151

Podľa USA by hlbšia ekonomická integrácia medzi nimi zabezpečila prílev zahraničných investícií do regiónu, čo by sa následne odzrkadlilo na celkovom hospodárskom raste krajiny.¹⁹⁹

Napriek tomu, že Stredná Ázia stúpala v rebríčku amerických zahraničnopolitických priorít, USA sa ostro dištancovali od akýchkoľvek úvah o tom, že prostredníctvom intervencií sledujú v regióne predovšetkým svoje geopolitické záujmy. Naopak, svoje kroky odôvodňovali záujmom o dlhodobé partnerstvo s krajinami Strednej Ázie, ktorého základom malo byť nastolenie demokratickej formy vlády a trhovej ekonomiky, ako i regionálna ekonomická integrácia.²⁰⁰ Aj keď sa USA neusilovali o získanie dominantného postavenia, rešpektovanie ruských regionálnych záujmov sa stalo neprijateľné a podobne, USA prehodnotili svoj dovtedajší pozitívny postoj k Turecku a Číne.²⁰¹ Hoci USA vyvracajú, že by ich cieľom bola geopolitika, myslíme si, že geopolitický záujem tu svoju úlohu zohral, pretože ak by sa USA o región nezaujímal, ich pozícia silného globálneho aktéra by bola ohrozená.

Ďalším záujmom USA v tomto období bolo zníženie závislosti Strednej Ázie od Ruska, ako aj ochrana pred jeho ďalšou rozpínanosťou.²⁰² Hospodárstva stredoázijských republík boli dlhodobo závislé od ekonomického vývoja Ruska,²⁰³ a preto ich ekonomiky čelili po rozpade Sovietskeho zväzu viacerým komplikáciám.

Očakávalo sa, že po získaní nezávislosti sa post-sovietske krajiny pustia s veľkým entuziazmom do budovania vlastnej štátnosti. S odstupom času možno tvrdiť, že tieto domnienky mali skôr utopistický charakter.²⁰⁴ V Strednej Ázii totiž, podobne ako v ostatných post-sovietskych krajinách, došlo po rozpade Zväzu k masovej privatizácii. Jej výsledkom bola nespravodlivá akumulácia kapitálu v rukách pár oligarchov, čo následne viedlo k nárastu kriminality a korupcie. Je možné, že vznik oligarchických štruktúr sa sem preniesol práve z Ruska.²⁰⁵

Presadzovanie demokratických princípov a ľudských práv zo strany USA sa nepáčilo miestnym vládnym lídrom, ktorí sa viac ako o blaho krajiny zaujímal o prežitie svojich

¹⁹⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 26

²⁰⁰ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²⁰¹ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

²⁰² Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²⁰³ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akilli, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 117

²⁰⁴ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 203

²⁰⁵ Rumer, E.: *The US interests and role in Central Asia after K2*. 2006. In *Washington Quarterly*. s. 151

režimov.²⁰⁶ Navyše väzby medzi výskumom a výrobou boli zničené a finančné prostriedky, pôvodne vyčlenené na financovanie vedy, zmizli v rukách oligarchov. Napríklad v Kazachstane boli prijaté viaceré sociálne a ekonomické reformy, no technologická zaostalosť krajiny dodnes brzdí ich úspešnú implementáciu, čo následne úzko súvisí s ďalším rozvojom ekonomiky. Neefektívny prechod k trhovému hospodárstvu a následná liberalizácia cien viedli akurát k zvýšeniu miery chudoby, a teda k zníženiu kúpyschopnosti domácností.²⁰⁷

Aj napriek snahám o diverzifikáciu zahraničného obchodu ostalo najdôležitejším obchodným partnerom práve Rusko a väčšina produkcie bola naďalej závislá na dovoze výrobných vstupov z Ruska. Konkurencieschopnosť vlastnej produkcie na domácom trhu, ako i na zahraničných, je preto i v súčasnosti nízka a trh je zaplavený lacnou produkciou z Číny. Vzájomné hospodárske väzby bránili i ďalšiemu rozvoju v oblasti nerastných surovín, ktoré sú primárnym zdrojom exportných príjmov stredoázijských republík. Exportné príjmy by mohli byť vyššie, no takmer 80 % produkcie sa transportuje cez ruské územie a chýbajúca infraštruktúra bráni ďalšiemu rozvoju odvetvia.²⁰⁸ Zníženie závislosti Strednej Ázie od Ruska sa zo strany USA malo dosiahnuť zrušením monopolu ruských firiem v oblasti využívania ložísk nerastných surovín a transportu ropy a zemného plynu.²⁰⁹ V druhej polovici 90. rokov napríklad prebehla pod dohľadom USA výstavba ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), ktorého trasa viedla mimo územia Ruska a Iránu.²¹⁰ V Kazachstane sa objavili snahy o diverzifikáciu exportných príjmov prostredníctvom vývozu surovín cez ropovod Atasu-Alashankou do Číny a cez Kaspické more a Azerbajdžan až do Európy.²¹¹

Popri snahe o elimináciu ekonomickej dominancie Ruska bolo záujmom USA zabrániť akejkol'vek hlbšej prepojenosti Ruska so Strednou Áziou v politickej rovine. Záujmom USA bolo zamedziť akýmkoľvek snahám, ktoré by viedli k obnoveniu Sovietskeho zväzu, ktorý by si následne robil nároky na hegemonne postavenie v regióne a prípadne i vo svete.²¹² V tomto ohľade bola v poradí tretím motívom USA eliminácia prípadného rozhodujúceho politického vplyvu Ruska v regióne.

Štvrtým motívom bol záujem USA na stabilite regiónu, ktorý je náchylný na vznik nových konfliktov. Nestabilita vnútri regiónu sa môže preniesť i do ďalších oblastí a

²⁰⁶ Rumer, E.: *The US interests and role in Central Asia after K2*. 2006. In Washington Quarterly. s. 151

²⁰⁷ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akıllı, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 121-122

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²¹⁰ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

²¹¹ Tüfekçi, Ö. - Tabak, H. - Akıllı, E.: *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. 2017. s. 122

²¹² Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 203-205

ovplyvniť tak situáciu v širokom okolí. Špekulovalo sa o tom, že vybudovanie ropovodu Ceyhan zo Strednej Ázie do Turecka by prispelo k stabilite Turecka, ktoré bolo v tom čase významným oblastným spojencom USA.²¹³ USA tiež prikladali váhu hrozbe jadrového potenciálu Kazachstanu a vplyvu islamského radikalizmu z Iránu. V konečnom dôsledku stabilita v Strednej Ázii priamo či nepriamo ovplyvňuje stabilitu v celej Eurázii.²¹⁴ Možno aj preto USA spočiatku neoficiálne akceptovali geopolitickú zodpovednosť a záujmy Ruska v regióne, čo sa však neskôr zmenilo.²¹⁵

Posledným motívom, pre ktorý sa USA v 90. rokoch v regióne angažovali, bolo odstránenie zbraní hromadného ničenia. Zbrane sa na území Strednej Ázie nachádzali ako pozostatok bývalého režimu, pretože sovietska vláda tu uskutočňovala testy nukleárnych zbraní.²¹⁶ Napríklad na základni Semipalatinsk v Kazachstane bolo medzi rokmi 1949 a 1989 uskutočnených viac ako 450 nukleárnych testov.²¹⁷

Zahraničná politika USA v tomto desaťročí sa môže javiť ako relatívne priamočiara a zdanlivo „prostá.“ Plánom USA bolo udržať situáciu v Strednej Ázii pod kontrolou a zabrániť tomu, aby sa región premenil na zónu nepokojov, čo by v konečnom dôsledku mohlo viesť k anarchii. Preto bolo primárnym záujmom USA podporiť novovznikajúce republiky v procese formovania svojej štátnosti a dohliadnuť na to, aby sa z nich stali silní a nezávislí partneri.²¹⁸

Prvá fáza politiky USA v Strednej Ázii sa skončila v roku 2001 útokom na Svetové obchodné centrum. Týmto okamihom sa diametrálne zmenili bezpečnostné podmienky krajiny a bezpečnosť sa tak stala prvoradým cieľom USA, čo sa premietlo aj do ich zahraničnopolitickej stratégie. Hoci sa prvá fáza politiky USA v Strednej Ázii zdá byť relatívne systematická, Stredná Ázia sa v tomto období nachádzala na chvoste zahraničnopolitických priorít USA.²¹⁹ Prioritné oblasti zahraničnej politiky USA stručne sumarizuje nižšie uvedená tabuľka (tabuľka č. 2).

²¹³ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 203-205

²¹⁴ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 203-205

²¹⁵ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

²¹⁶ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²¹⁷ NTI: *Semipalatinsk Test Site*. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.nti.org/learn/facilities/732/>>

²¹⁸ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 202-203

²¹⁹ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

Tabuľka č. 2: **Priority politiky USA v Strednej Ázii – prvá fáza**

PRIORITY POLITIKY USA V STREDNEJ ÁZII (1991 - 2001)	
1.	Podpora v procese budovania suverenity, nezávislosti, štátnosti a územnej celistvosti
2.	Zníženie ekonomickej závislosti Strednej Ázie od Ruska
3.	Zabránenie hlbšej politickej integrácii Strednej Ázie s Ruskom
4.	Záujem na stabilizácii Strednej Ázie
5.	Likvidácia pozostatkov zbraní hromadného ničenia

Zdroj: Vlastné spracovanie

4.2.2. Fáza II: Terorizmus a bezpečnosť (2001 - 2016)

Medzníkom v novodobej histórii USA sa stal rok 2001, ktorý znamenal dramatický obrat v ich zahraničnopolitických prioritách.²²⁰ Podľa slov *Rybáča*²²¹ sa situácia po tom, čo bol 11. septembra 2001 spáchaný atentát na Svetové obchodné centrum a Pentagón, pri ktorom zahynuli tisíce ľudí, zmenila doslova zo dňa na deň. USA z útoku obvinili Usámu bin-Ládina, vodcu radikálnej teroristickej skupiny Al-Káida, ktorý sa údajne skrýval v Afganistane.²²²

Druhá fáza politiky USA v Strednej Ázii je preto charakteristická dominantným postavením geopolitických záujmov, ktoré zatienili politické a hospodárske záujmy dominujúce prvej fáze. Podobne sa do úzadia dostala ochrana ľudských práv.²²³ Stabilná bezpečnostná situácia v regióne, a z toho vyplývajúca bezpečnosť USA a Európy, sa tak stala primárnym záujmom USA, ktorý odsunul záujem o energetický potenciál Strednej Ázie na druhú priečku.²²⁴ Inak povedané, k záujmu demokratizácie spoločnosti a implementácie hospodárskych reforiem sa pridal nový záujem, a to bezpečnostný. Bezpečnosť USA sa v krátkom čase stala nadradená všetkým ostatným záujmom,²²⁵ a preto aj význam regiónu pre

²²⁰ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0.* [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²²¹ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu.* 2005. s. 238

²²² *Ibid.*

²²³ Čech, L.: USA a Středná Ázia - výzvy na nové přístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác.* s. 49

²²⁴ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them.* [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 1

²²⁵ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0.* [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

USA rástol.²²⁶ Následkom jednej udalosti sa z regiónu, ktorý dovtedy nepredstavoval pre USA zvláštnu prioritu, stala alfa-omega ich zahraničnej politiky.²²⁷ Stredná Ázia získala na významnosti, hoci primárnym záujmom bol Afganistan.²²⁸

Stredná Ázia zdieľa spoločnú hranicu s územiaми, kde USA vedú operácie na boj proti terorizmu.²²⁹ Predovšetkým vďaka strategickej polohe blízko Afganistanu sa tak oblasť stala centrom pozornosti USA.²³⁰ Stratégia USA vo vzťahu k Strednej Ázii sa zmenila na jeseň v roku 2001, kedy USA opustili koncepciu preniknúť do regiónu prostredníctvom spojencov.²³¹ Pre USA bolo dôležité nájsť v oblasti partnera, z územia ktorého by bolo možné situáciu monitorovať a podnikať konkrétne kroky.²³² Potrebná bola predovšetkým logistická podpora operácií USA a s tým spojené sprístupnenie vojenskej infraštruktúry v oblasti.²³³ V tomto smere sa stalo kľúčové rozmiestnenie amerických vojakov na základni v Uzbekistane, kde bolo podľa odhadov umiestnených 1 000 - 1 500 vojakov. Uzbecká vláda sa od tohto kroku naoko dištancovala a verejnosť prostredníctvom médií ubezpečovala, že americkí vojaci sú v krajine prítomní výhradne z dôvodu výkonu záchranných akcií a poskytovania humanitárnej pomoci. Podobne prítomnosť amerických vojsk na svojom území odôvodňovala aj pred Ruskom.²³⁴ Zo strany USA malo ísť len o dočasné umiestnenie vojsk. USA síce uvažovali o vyslaní viacerých vojakov do oblasti, no takýto krok by sa stretol s nepochopením Moskvy, ktorú podľa Rybára²³⁵ v tom čase USA k boju proti terorizmu potrebovali. Americké vojská v Strednej Ázii tak boli pod drobnohľadom Moskvy, ktorá napriek počiatočným výhradám ich prítomnosť „na krátky čas“ odobrila.

USA za spoluprácu prisľúbili Uzbekistanu pomoc, ktorej výška predstavovala 100 miliónov USD. Okrem toho USA v roku 2001 investovali do obnovy leteckých základní v Uzbekistane ďalších približne 200 až 250 miliónov USD a približne 150 miliónov USD ročne

²²⁶ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 1

²²⁷ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²²⁸ Čech, L.: USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. s. 49

²²⁹ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 13

²³⁰ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

²³¹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 26

²³² Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 13

²³³ Čech, L.: USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. s. 49

²³⁴ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 240-241

²³⁵ *Ibid.*

za prenájom sa odvádzalo priamo do rúk vtedajšieho prezidenta Karimova. Neskôr boli rozšírené programy rozvojovej pomoci, ktorých ročná čiastka predstavovala približne 900 miliónov USD. Počítalo sa aj s ďalšími investíciami do armády, znížené boli obchodné bariéry a umožnili sa študijné výmeny.²³⁶

Takto investované prostriedky boli v rámci krajiny vnímané pozitívne, no problémová bola neefektivita pomoci, ako aj jej slabá koordinácia. USA navyše opakovane kritizovali politický režim krajiny a ďalšiu pomoc podmieňovali zmiernením politického režimu, čo sa miestnym vládnym elitám nepáčilo a v konečnom dôsledku viedlo k zhoršeniu vzájomných vzťahov. Jedným z dôvodov bolo i to, že snaha o postupnú liberalizáciu politických systémov podnecovala predstaviteľov opozície.²³⁷

Vyvrcholením napätých americko-uzbeckých vzťahov bolo povstanie, ktoré sa udialo na jar v roku 2005 v uzbeckom meste Andidžan, označované ako povstanie z Andidžanu. Dôvodom protestu, ktorý sa uskutočnil 13. mája 2005, bola zvyšujúca sa chudoba a nespokojnosť s vládnymi represáliami.²³⁸ Protestujúci okrem toho žiadali prepustenie 23 vrcholných predstaviteľov fabrík a firiem, ktoré zamestnávali viac ako 2 000 ľudí. Títo funkcionári boli označení za extrémistov a nespravodlivo trestaní. Uzbecké vládne jednotky počas povstania zabili stovky ľudí, ktorých vláda označila za islamských rebelantov, ktorí údajne spôsobovali v meste nepokoje. Hoci bolo pár protestujúcich ozbrojených, podľa organizácie *Human Rights Watch*²³⁹ nič nenaznačovalo tomu, že by išlo o násilných islamských extrémistov. Medzi protestujúcimi boli spočiatku len zamestnanci firiem, ich rodinní príslušníci a priatelia, no postupne počet protestujúcich vzrástol až na vyše 10 000.²⁴⁰

Odpoveďou na udalosti z Andidžanu zo strany USA a EÚ bolo zastavenie vojenskej podpory Uzbekistanu. Následne sa Uzbekistan rozhodol, že nebude ďalej podporovať USA v boji proti terorizmu, a preto museli USA opustiť základňu v Karshi Khanabad (K2). Hoci sila Talibanu rástla, Uzbekistan sa za stabilného zahraničnopolitického partnera považovať nedal, keďže raz „počúval“ Moskvu a Peking a len vtedy, keď mu ich „príkazy“ nevyhovovali, postavil sa na stranu USA. Postavenie USA v Strednej Ázii sa preto od roku 2005 postupne zhoršovalo.²⁴¹

²³⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 26

²³⁷ *Ibid.* s. 27

²³⁸ Human Rights Watch: „*Bullets Were Falling Like Rain.*“ [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.hrw.org/report/2005/06/06/bullets-were-falling-rain/andijan-massacre-may-13-2005>>.

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ Putz, C.: What Happened 10 Years Ago in Andijan?. 2015. [cit. 2020-04-15]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2015/05/what-happened-10-years-ago-in-andijan/>>.

²⁴¹ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 17

K opätovnému oživeniu vzťahov došlo v roku 2009, kedy USA a EÚ zrušili sankcie. V tom istom roku bola vybudovaná distribučná sieť, cez ktorú sa zabezpečovalo asi 40 % dodávok pre koaličné vojská v Afganistane. Politiku USA v tomto období možno charakterizovať ako kombináciu partnerstva s primeranou dávkou trpezlivosti a nátlaku. USA boli kvôli strategickej geografickej polohe Uzbekistanu ochotné prehodnotiť svoje záujmy a netlačiť na vládne elity čo sa ochrany ľudských práv týka. Takáto politika si však vyslúžila kritiku zo strany ľudsko-právnych aktivistov, ktorí označovali politiku „strategickej trpezlivosti“ USA v otázke ľudských práv za neakceptovateľnú.²⁴²

Popri základni v Uzbekistane pôsobili americkí vojaci aj na základni v Tadžikistane a Kirgizsku.²⁴³ Kirgizsko sa po získaní nezávislosti vydalo cestou multilaterálnej spolupráce a s cieľom zabezpečiť si bezpečnú pozíciu a zlepšenie ekonomických podmienok sa stalo členom viacerých regionálnych organizácií (napr. SCO a SNŠ). Keďže členstvo v organizáciách neprinieslo Kirgizsku požadované výsledky, ďalšia spolupráca prebiehala na bilaterálnej úrovni. Kirgizsko sa stalo jedným z najväčších prijímateľov americkej pomoci v oblasti špeciálneho vojenského výcviku v rámci Strednej Ázie a od roku 2002 využívali USA leteckú základňu Manas. Kirgizsko zároveň udržiavalo vzťahy aj s ďalšími aktérmi, a to s Ruskom a Čínou, pričom snahou bolo nájsť vhodný balans.²⁴⁴

Podobne ako v ostatných stredoázijských republikách, aj tu sa USA snažili presadzovať demokratizáciu, odstraňovať korupciu a budovať právny štát.²⁴⁵ V roku 2005 prebehla v Kirgizsku Tulipánová revolúcia.²⁴⁶ V tom istom roku sa zvýšila geopolitická aktivita SCO a došlo k uzavretiu bilaterálnej dohody medzi Kirgizskom a Ruskom. Dohoda sa týkala rozšírenia vojenskej pomoci, predaja zbraní a pomoci pri budovaní energetickej infraštruktúry zo strany Ruska. Ani jedna z udalostí nespôsobila zhoršenie vzťahov s USA, až kým Kirgizsko nepožiadalo USA začiatkom roka 2006 o stonásobné navýšenie platieb za používanie leteckej základne Manas. V polovici roku 2006 vstúpila do platnosti nová dohoda a vzťahy sa urovnali.²⁴⁷

²⁴² Putz, C.: What Happened 10 Years Ago in Andijan?. 2015. [cit. 2020-04-15]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2015/05/what-happened-10-years-ago-in-andijan/>>.

²⁴³ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 240

²⁴⁴ Library of Congress: Country Profile – Kyrgyzstan. 2007. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Kyrgyzstan.pdf>>.

²⁴⁵ Global Security: Kyrgyzstan – US Relations. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/kyrgyz-forrel-us.htm>>.

²⁴⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 27

²⁴⁷ Library of Congress: Country Profile – Kyrgyzstan. 2007. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Kyrgyzstan.pdf>>.

Situácia sa v roku 2014 zmenila a americké vojská museli leteckú základňu Manas opustiť.²⁴⁸ Základňa Manas bola pritom pre USA obzvlášť dôležitá, predovšetkým po tom, čo USA nemohli viac využívať základňu K2 v Uzbekistane. Hlavným dôvodom bolo oživenie bilaterálnych vzťahov s Ruskom, hoci Rusko pôvodne prenájom základne USA odobrilo. Primárnu úlohu v tomto prípade nezohrali geopolitické, ale ekonomické faktory. Kirgizsko je, podobne ako Tadžikistan, závislé na exporte do Ruska a príleve remitencií z Ruska. Okrem toho bolo v záujme Kirgizska vstúpiť do Eurázijskej ekonomickej únie.²⁴⁹

Stabilnejším partnerom USA by sa mohol zdať Kazachstan, a to hlavne preto, že sa občasne postavil na odpor diktátu Moskvy tým, že predával plyn do Gruzínska a pozitívne sa stavал k iniciatíve ropovodu BTC. V skutočnosti však pre Kazachstan nie je partnerstvo s USA prioritou, a preto sa naň nemožno spoliehať ako na silného spojenca USA v regióne a nositeľa zmien USA. Primárna zahraničnopolitická orientácia Kazachstanu je smerom na sever, teda na Rusko. Ak by aj Kazachstan pokračoval v prácach na ropovode BTC, prijal americké zahraničné investície alebo vojenské vybavenie na sebaobranu v oblasti Kaspického mora a či sa stal členom programu Partnerstvo za mier pod vedením NATO, i tak ho nemožno automaticky považovať za spojenca USA.²⁵⁰

Bilaterálne vzťahy medzi USA a Tadžikistanom sú pozitívne. Tadžikistan patrí k najchudobnejším republikám v Strednej Ázii, k čomu určite prispel fakt, že po získaní nezávislosti sa krajina na pár rokov ocitla v občianskej vojne. USA boli až do roku 2010 najväčším donorom rozvojovej pomoci. Po udalostiach z 11. septembra bol Tadžikistan ochotný s USA spolupracovať, no nechcel tak urobiť bez súhlasu Ruska. Tadžikistan nakoniec umožnil USA využívať ich vzdušný a pozemný priestor.²⁵¹ Dlhodobým cieľom USA v krajine je okrem zabezpečenia hranice s Afganistanom aj zlepšovanie životných podmienok a naštartovanie ekonomiky krajiny.²⁵²

Ekonomický motív vystupuje do popredia aj v prípade Turkménska. Samozrejme aj v prípade Turkménska patrí zabezpečenie vonkajšej hranice k prioritám, no primárnym

²⁴⁸ Kucera, J.: US Military Giving Up on Kyrgyzstan. 2016. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://eurasianet.org/us-military-giving-up-on-kyrgyzstan>>.

²⁴⁹ Pillalamarri, A.: *The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia*. 2014. [cit. 2020-04-20]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/>>.

²⁵⁰ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 17

²⁵¹ Congressional Research Service: *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*. 2013. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.everycrsreport.com/reports/98-594.html>>.

²⁵² Kucera, J.: US Military Giving Up on Kyrgyzstan. 2016. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://eurasianet.org/us-military-giving-up-on-kyrgyzstan>>.

cieľom USA v krajine je diverzifikácia trhu s nerastnými surovinami.²⁵³

Ďalším cieľom USA v druhej fáze bolo zabrániť tomu, aby sa terorizmus ďalej rozširoval. Práve oblasť Strednej Ázie je z viacerých dôvodov náchylná k rozvoju terorizmu. Ako sme spomínali vyššie, v regióne má tradíciu islamské náboženstvo a ako uvádza Čech,²⁵⁴ islam je jedným z hlavných pilierov spoločenského a politického rozvoja, ktorý získal na dôležitosti po rozpade ZSSR. Islam je v súčasnosti uznaný za kultúrne a historické dedičstvo krajín. Na druhej strane je islam zo strany štátneho aparátu prísne regulovaný. Hoci jeho korene nesiahajú v porovnaní s niektorými inými krajinami v oblasti tak hlboko, hrozba zvýšenej islamizácie je tu stále prítomná.²⁵⁵

Dôkazom je napríklad to, že od roku 1991 do súčasnosti sa v každej z republík odohralo v priemere päť nábožensky orientovaných teroristických agresíí.²⁵⁶ Navyše vnútri stredoázijských republík panuje korupcia, politická stagnácia a chudoba, čo spôsobuje zvyšujúce sa sociálno-ekonomické nerovnosti, ktoré sú následne podnetom pre ďalší rozvoj terorizmu.²⁵⁷ Ak sa republikám nepodarí v reálnom čase tieto problémy vyriešiť, akceptácia myšlienok radikálneho islamu sa bude naďalej prehľbovať.²⁵⁸ USA sa situáciu v regióne snažili riešiť prostredníctvom demokratizácie politických štruktúr a režimov, nastolením vlády zákona a vytvorením otvorenej spoločnosti.²⁵⁹ V roku 2015 bola vytvorená skupina C5+1,²⁶⁰ v rámci ktorej bolo zriadené Globálne protiteroristické fórum.²⁶¹

Zabezpečiť to, aby republiky v Strednej Ázii boli silné a nezávislé je pre USA kľúčové tiež z geopolitického hľadiska.²⁶² Stredná Ázia leží blízko k silným aktérom vo svetovej politike (napríklad Rusko) a takisto k aktérom, ktorých potenciál stať sa svetovým

²⁵³ Clement, V.: What Are US Interests in Turkmenistan? 2019. [cit. 2020-04-25]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2019/06/what-are-us-interests-in-turkmenistan/>>.

²⁵⁴ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 13

²⁵⁵ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 1

²⁵⁶ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 15

²⁵⁷ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 1

²⁵⁸ Čech, L.: Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. 2018. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 17

²⁵⁹ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 1

²⁶⁰ Formát C5+1, ktorý združuje USA a 5 stredoázijských republík, tvorí platformu pre vzájomný dialóg. Pre viac info pozri: <https://www.geopoliticalmonitor.com/central-asia-in-2018-whats-the-future-of-the-c51/>

²⁶¹ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁶² Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová veľká hra” o kaspickou ropu*. 2005. s. 204

lídrom exponenciálne rastie (napríklad Čína, India a Pakistan).²⁶³ Vytvoriť zo Strednej Ázie silný a nezávislý región je v záujme USA, pretože ak bude Stredná Ázia silná, dokáže profilovať prípadné aliancie medzi Moskvou a Teheránom.²⁶⁴ Tu možno badať diskrepanciu s politikou Ruska, pretože ako sme uviedli vyššie, silné a nezávislé republiky sú pre Rusko skôr hrozbou.

Bohužiaľ, konflikty medzi jednotlivými republikami nie sú zriedkavé. Napríklad vzťahy medzi Uzbekistanom a Kirgizskom sa od roku 2000 postupne zhoršovali. Kirgizsko obviňovalo Uzbekistan, že v pohraničných územiach ťaží nerastné suroviny na jeho území. Neskôr v roku 2005 boli predmetom sporu utečenci, ktorí následkom udalostí v Andidžane utiekli do Kirgizska, pričom Uzbekistan žiadal ich návrat do vlasti.²⁶⁵

V tejto časti práce sme sa venovali predovšetkým zahraničnopolitickým záujmom USA. Poukázali sme na to, že záujmy prechádzali, a stále prechádzajú, vývojom a zistili sme, že nedochádzalo k ich zmene, ale menilo sa ich poradie v hierarchii dôležitosti. Napríklad demokratizácia spoločnosti vystupovala do popredia v prvej fáze, ale dôležitou bola i vo fáze druhej. Zatiaľ čo v prvej fáze bola demokratizácia štátov „ochranou“ pred renesanciou komunizmu, v druhej fáze sa jej prostredníctvom malo zabrániť rozširovaniu terorizmu. Inými slovami, v priebehu desaťročí dochádzalo k vývoju záujmov a nie k ich zmene.

4.3 SWOT analýza regiónu Strednej Ázie

V predchádzajúcej časti sme pozornosť venovali prvým dvom fázam politiky USA v Strednej Ázii. Aby sme pochopili záujmy USA a ostatných aktérov, je potrebné poznať výzvy a problémy, ktorým Stredná Ázia čelí, a preto sa v tejto časti venujeme regionálnej analýze Strednej Ázie. Najskôr identifikujeme silné a slabé stránky, a následne príležitosti a hrozby. Výsledky zistení znázorníme v SWOT analýze.

4.3.1 Silné stránky a príležitosti

K tradičným silným stránkam patrí výhodná geografická poloha. Z pohľadu Číny je Stredná Ázia dôležitá kvôli projektu Novej hodvábnej cesty (BRI) z Ázie do Európy a pre USA kvôli Iniciatíve novej hodvábnej cesty (NSRI), obchodnej spojnice medzi Strednou

²⁶³ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 2

²⁶⁴ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 204

²⁶⁵ Library of Congress: Country Profile – Kyrgyzstan. 2007. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Kyrgyzstan.pdf>>.

Áziou a Afganistanom, Pakistanom a Indiou.²⁶⁶ Oba projekty potvrdzujú význam Strednej Ázie, a zároveň dávajú regiónu možnosť prosperovať.

Aby si mohla Stredná Ázia určovať podmienky spolupráce, musí byť po prvé silná a po druhé jednotná. Preto si myslíme, že politická a ekonomická integrácia všetkých stredoázijských republík je nevyhnutná. Súčasná integrácia je z nášho pohľadu nedostatočná. Vezmime si príklad SCO, ktorá združuje stredoázijské republiky s výnimkou Turkménska, no členmi ktorej je aj Čína a Rusko.²⁶⁷ Ideálne by bolo, ak by tieto organizácie tvorili iba stredoázijské republiky, čím by sa eliminovala akákoľvek externá sila a rozhodnutia by boli prijímané výlučne na regionálnej úrovni. Ak by región pôsobil ako celok, jeho vyjednávacía schopnosť by bola vyššia, čím by sa eliminovalo presadzovanie jednostranných záujmov externých aktérov. Republiky v rámci regiónu sú slabé a naopak, externí aktéri príliš silní. Ak sa Stredná Ázia nespojí, navždy bude len pešiakom na šachovnici, ktorého ostatní aktéri využívajú pre svoj prospech. Ak sa chce Stredná Ázia podieľať na čerpaní výhod, ktoré so sebou záujem týchto aktérov nesie, integrácii sa nevyhne.

Veríme, že aj v prípade integrácie v rámci regiónu bude Stredná Ázia neustále zaujímavým priestorom. Nesaturované stredoázijské trhy sú veľkým lákadlom pre zahraničných investorov, ktorých význam s postupnou liberalizáciou ďalej rastie.²⁶⁸ Rozdielom bude len to, že Stredná Ázia bude voči zahraničiu vystupovať jednotne. Jednotná politika Strednej Ázie môže byť koniec koncov výhodná aj pre externých aktérov. Ak sa zjednotí legislatíva a otvoria sa trhy, zníži sa tým administratívna záťaž pre firmy zo zahraničia. Hospodárstvo je i tak úzko špecializované a pokým nedôjde k jeho diverzifikácii, čo je dlhodobý proces, bude si Stredná Ázia musieť tovary zadovážiť dovozom zo zahraničia. S rastúcim disponibilným dôchodkom rastie aj dopyt domácností po spotrebných statkoch, a preto si myslíme, že o dopyt zo zahraničia núdza nebude.

Priemyselnou oblasťou s najväčšou perspektívou sa zdá byť ľahký priemysel²⁶⁹ a zabudnúť nemožno ani na nerastné bohatstvo.²⁷⁰ Zásoby nerastného bohatstva môžu byť pre

²⁶⁶ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁶⁷ Shanghai Cooperation Organisation: *The Shanghai Cooperation Organisation*. [cit. 2020-03-09]. Dostupné na internete: <http://eng.secsco.org/about_sco/>

²⁶⁸ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁶⁹ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 311

krajiny darom, ale aj prekliatím. Prekliatím myslíme prípad, ak sa Stredná Ázia vydá cestou ťažby a predaja surovín, ktorých pridaná hodnota je nízka. Ak sa navyše zisky stratia v rukách oligarchov, akýkoľvek pozitívny efekt bude nemysliteľný. Ak však Stredná Ázia pôjde príkladom Nórska a financie získané z predaja surovín využije rozumne, stane sa nerastné bohatstvo motorom hospodárskeho rastu. Ak sa jej navyše podarí integrovať, budovanie potrebnej infraštruktúry sa uľahčí, čo v konečnom dôsledku prinesie ďalšie výhody.

V podobnom duchu sa v roku 2005 vyjadril vtedajší prezident Kazachstanu Nursultan Nazarbajev, ktorý povedal, že región čelí rivalite svetových veľmocí, ktoré na tomto území sledujú svoje ekonomické záujmy. Podľa jeho slov majú krajiny regiónu možnosť vybrať si medzi jednako len dodávaním nerastných surovín na svetové trhy a čakaním, kým sa v regióne objaví ďalšia svetová mocnosť, ktorá si ich podmaní, alebo hlbšou regionálnou ekonomickou integráciou.²⁷¹ Aj my sme presvedčení, že hlbšia integrácia otvorí Strednej Ázii nové dvere možností.

4.3.2 Slabé stránky a hrozby

Slabé stránky a hrozby by sme mohli inak interpretovať ako problémy, ktoré trápia Strednú Áziu, resp. ako prekážky, ktoré bránia jej ďalšiemu rozvoju. Stredná Ázia sa aj v súčasnosti neustále vyvíja a spoločnosť prechádza zmenami, čo Čech²⁷² označuje ako „veľká zmena.“ Strednú Áziu trápí celé spektrum problémov, od ekonomických cez bezpečnostné až po ekologické. Bolo by nesprávne tvrdiť, že ide o nové problémy, pretože ich zárodoky siahajú do minulosti, dávnej i nie až tak vzdialenej. No čo je dôležitejšie, tieto problémy ovplyvňujú život vnútri krajín aj v súčasnosti a bránia ich ďalšiemu rozvoju. Preto im v našej práci venujeme pozornosť.

Obyvateľstvo a migrácia

Stredná Ázia je charakteristická demografickou rozmanitosťou. Na jej území žije množstvo etnických a autochtónnych skupín.²⁷³ Podobne ako dnes, aj v minulosti dochádzalo

²⁷⁰ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world.* [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁷¹ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them.* [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 15

²⁷² Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy.* s. 305

²⁷³ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy.* s. 311

k masovej migrácii. V priebehu 19. a 20. storočia prebiehalo cielené osídľovanie Strednej Ázie roľníkmi z Ruska, ktorých počas Sovietskeho zväzu nahradili robotníci a vysokoškolsky vzdelaní pracovníci. K ďalšej vlne migrácie dochádzalo v 90. rokoch, keď sa po rozpade ZSSR mnohí etnickí Rusi žijúci mimo Ruska vracali domov.²⁷⁴ Taktiež dochádzalo k migrácii z a do Európy a od nového milénia dominuje pracovná migrácia spolu s urbanizáciou.²⁷⁵

Migrácia z vidieka do miest trápi hlavne Kazachstan, v menšej miere Uzbekistan a Turkménsko. Očakáva sa, že tempo rastu obyvateľstva v Strednej Ázii čoskoro dosiahne vrchol a od tohto bodu bude postupne klesať. Postupne sa znižuje počet obyvateľov s európskymi koreňmi a odborníci odhadujú, že aj počet obyvateľov ruského pôvodu sa začne kvôli klesajúcej pôrodnosti znižovať. Tu sa vynára otázka, kto nahradí „stratenú“ populáciu v sociálnej a ekonomickej sfére. Zatiaľ sa ako najpravdepodobnejšia zdá byť alternatíva presídľovania obyvateľstva z Číny.²⁷⁶

Na druhej strane, už teraz dochádza k tlaku na prírodné zdroje, hlavne vodu. Primárnym dôvodom je rastúca potreba irigácie pôdy spojená s vysokým počtom obyvateľov. Spotreba vody sa v závislosti od potrieb krajín líši. Zatiaľ čo Kazachstan, Kirgizsko a Tadžikistan spotrebujú len približne 10 - 20 %, spotreba Uzbekistanu a Turkménska predstavuje až 80 - 90 % celkovej spotreby. Vody je málo a nedostatočná dostupnosť vodných zdrojov, či už povrchových alebo podzemných, limituje ďalší ekonomický rozmach regiónu.²⁷⁷

Rozvoj radikálneho islamu a terorizmu

S migráciou je úzko spojená identita jednotlivcov. Migračné procesy v rámci Strednej Ázie, rozsiahla urbanizácia a industrializácia tento trend ešte posilňujú, keďže vedú medzi jednotlivcami k hľadaniu nových identít a rozpadu tých starých. Mení sa postavenie žien v spoločnosti a uvoľnenie náboženských pomerov vedie k vzniku skupín vytvorených na náboženskom základe, predovšetkým moslimskom. Ruka v ruke s rozvojom islamu dochádza k vzniku radikálnych hnutí,²⁷⁸ s čím úzko súvisí bezpečnosť. Paradoxom je, že Stredná Ázia

²⁷⁴ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 8

²⁷⁵ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 306-307

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia: *Central Asia: background information*. [cit. 2019-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.icwc-aral.uz/general.htm>>

²⁷⁸ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 309-310

vystupuje ako dôležitý partner USA v boji proti terorizmu, ale sama je terorizmom ohrozená. USA z jej územia podnikajú protiteroristické akcie do Afganistanu a Pakistanu,²⁷⁹ zatiaľ čo dominantnou bezpečnostnou hrozbou v Strednej Ázii je prienik radikálneho islamu.²⁸⁰

Obroda islamských hodnôt sa vo Ferganskej kotline začala prejavovať predovšetkým na začiatku 80. rokov. Dochádzalo k viacerým rozporom medzi islamskými duchovnými uznávajúcimi tradičný islam a vyznávačmi islamského fundamentalizmu. Sovietskej garnitúre takáto situácia vyhovovala, pretože obroda islamu pre ňu predstavovala hrozbu. Tu pozorujeme, že boj proti (radikálnemu) islamu a terorizmu je pretrvávajúcim záujmom Ruska ešte z čias Sovietskeho zväzu. Na druhej strane, dlhodobé bránenie rozvoju tradičného islamu zo strany Sovietskeho zväzu spôsobilo postupný zánik tradícií, čo malo po otvorení spoločnosti vplyv na vznik sektárskych hnutí, medzi inými aj radikálnych.²⁸¹

Sovietska ateizácia spoločnosti v priebehu 20. rokov minulého storočia zastavila akýkoľvek ďalší rozvoj myšlienok umierneného islamu, ktorý mal doposiaľ v regióne tradíciu. Koncom 80. rokov, počas vlády Gorbačova, proces reislamizácie zosilnel a bariéry medzi politikou a náboženstvom sa eliminovali. V priebehu 90. rokov vákuum, ktoré nastalo počas obdobia sovietskej éry, vyplnili vyznávači radikálneho islamu zo Saudskej Arábie. Arabi spolu s radikálnym islamom priniesli obrovské finančné prostriedky, ako aj islamskú literatúru preloženú do národných jazykov a ruštiny. Na rozšírení radikálneho islamu mal vplyv aj príchod učiteľov a misionárov, z ktorých niektorí boli členmi radikálnych islamských hnutí. K tomuto všetkému sa pridala nestabilná politická a ekonomická situácia.²⁸² Islamský fundamentalizmus sa tak postupne zakorenil v spoločnosti a bojovať proti nemu sa nepodarilo ani následnými zákazmi zo strany politikov. Vlády prostredníctvom protiislamských politik docielili skôr opačný efekt, pretože mnohí duchovní sa vydali cestou fundamentalizmu.²⁸³

Boj proti radikálnemu islamu negatívne ovplyvnili udalosti z prvej dekády 21. storočia, kedy došlo k znevažovaniu islamu zo strany Západu. Spomeňme napríklad karikatúru Proroka Mohameda, ktorá sa objavila v časopisoch vo viacerých

²⁷⁹ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁸⁰ Čech, E.: Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 74-76

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁸³ Čech, E.: Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 75-76

západoeurópskych krajinách, s ktorými stredoázijské elity udržiavali dobré vzťahy, za čo si následne vyslúžili kritiku. V tomto smere bolo poškvrnené aj meno USA.²⁸⁴

Na druhej strane, prítomnosť radikálneho islamu v istom zmysle hrá do karát vedúcim predstaviteľom štátu. Tí totiž pod zámienkou udržiavania pevnej ruky nad radikálnymi náboženskými skupinami odôvodňujú Západu existenciu autoritárskych režimov a prijatie prvkov demokracie prezentujú ako hrozbu vedúcu k nestabilite a ďalšiemu rozvoju islamského radikalizmu.²⁸⁵

Ekonomické determinanty

Islamská tradícia je v Strednej Ázii historicky podmienená, ale k rozvoju radikálneho islamu prispeli zlé životné podmienky a slabá výkonnosť ekonomík krajín.²⁸⁶ Životné podmienky občanov, predovšetkým Tadžikistanu, Kirgizska a Uzbekistanu, sú závislé nie od ekonomických podmienok v ich krajine, ale od príjmu rodinných príslušníkov pracujúcich v zahraničí, predovšetkým v Rusku a Kazachstane. Napríklad v Tadžikistane až 30 % rodín finančne podporuje člen pracujúci v zahraničí, pričom tieto financie predstavujú približne 59 % disponibilných príjmov domácnosti. Podobná situácia je v Kirgizsku, kde viac ako polovica rodín je závislá od príjmov zo zahraničia, ktoré tiež predstavujú nadpolovičnú časť mesačného dôchodku. Remitencie tak tvoria podstatnú časť disponibilných príjmov obyvateľstva týchto krajín, čo sa odráža na celkovom HDP.²⁸⁷ Pracovné podmienky týchto ľudí bývajú veľmi biedne, v mnohých prípadoch až otrocké, čo vedie ku kritike štátnej garnitúry a vytvára živnú pôdu pre ďalší rozvoj radikalizmu.²⁸⁸ S remitanciami je úzko spojená pracovnoprávna legislatíva, ktorá je plne v kompetencii Ruska. Tá reguluje aj pracovné podmienky zahraničných pracovníkov, čo dáva Rusku príležitosť k ovplyvňovaniu ekonomickej, politickej a bezpečnostnej situácie v Strednej Ázii. Politika Moskvy je v tomto smere viac reštriktívna ako v minulosti.²⁸⁹

Len Kazachstan a Turkménsko nie sú závislé od príjmov zahraničných pracovníkov. Obe však disponujú bohatými zásobami nerastných surovín, ktorých ťažba a predaj predstavujú dominantný zdroj ich príjmov. Ako sme uviedli v predchádzajúcej časti, suroviny

²⁸⁴ Čech, L.: Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 75-76

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 14-16

²⁸⁸ Čech, L.: Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 76

²⁸⁹ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 16-17

sú ku konečným spotrebiteľom transportované predovšetkým cez Rusko, a preto aj Kazachstan a Turkménsko sú s Ruskom hospodársky prepojené. Vo všeobecnosti importy z Ruska prevyšujú exporty do Ruska, čo dáva Rusku tiež príležitosť k ovplyvňovaniu ekonomiky regiónu. Ďalšou príležitosťou ako ovplyvňovať hospodárstva krajín sú priame zahraničné investície (PZI).²⁹⁰

Hospodárska závislosť neexistuje len medzi Ruskom a Strednou Áziou, ale aj v rámci Strednej Ázie. Aj stredoázijské republiky sú navzájom poprepájané.²⁹¹ Spoločnou charakteristickou črtou, ktorá je pozostatkom sovietskej minulosti, je presne vymedzená špecifikácia produkcie. Preto sa stredoázijské republiky označujú za tzv. monoekonomiky.²⁹²

Napriek hospodárskym väzbám existujú medzi krajinami obrovské ekonomické disparity.²⁹³ Podľa údajov Svetovej banky dosahuje napríklad HDP na osobu Tadžikistanu len necelú desatinu toho, čo dosahuje Kazachstan.²⁹⁴ Práve Kazachstan má vďaka členstvu v Eurázijskom ekonomickom spoločenstve najväčšie predpoklady k úspešnej industrializácii. Za ním nasleduje Turkménsko a Uzbekistan a naopak, potenciál Kirgizska a Tadžikistanu v oblasti industrializácie je obmedzený. Nejde však o konečný stav, ktorý je podľa Čecha²⁹⁵ v prípade hlbšej hospodárskej integrácie relatívne ľahko zvrátiteľný. Tu treba poznamenať, že Kirgizsko je tiež členom Eurázijského ekonomického spoločenstva.

Z ekonomického hľadiska sú krajiny Strednej Ázie závislé od disponibilných vodných zdrojov a iných prírodných surovín. Počas sovietskeho režimu predstavovalo poľnohospodárstvo a odvetvia týkajúce sa manažmentu vody jeden z hlavných zdrojov príjmov, pričom ich podiel na HDP presahoval 50%. Podobne ako ostatné post-sovietske republiky, i republiky v Strednej Ázii sa po rozpade Sovietskeho zväzu dostali do ekonomickej recesie. Tá následne vyústila do zníženia poľnohospodárskej produkcie a

²⁹⁰ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 16-21

²⁹¹ World Bank: *Central Asia Energy-Water Development Program - Annual Report 2016 : Výročná správa za rok 2016*. [cit. 2019-09-27]. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/979261502174391564/pdf/117997-Central-asia-energy-water-development-program-WP-PUBLIC.pdf>> s. 12

²⁹² Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 311

²⁹³ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

²⁹⁴ World Bank: *GDP per capita (current US\$) - Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyz Republic, Turkmenistan, Kazakhstan*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2016&locations=TJ-UZ-KG-TM-KZ&start=2006>>

²⁹⁵ Čech, L.: Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene.“ 2016. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 312

poklesu HDP. Len pre porovnanie, poľnohospodárska produkcia tradične dosahovala približne 30 %. Aj v súčasnosti predstavuje poľnohospodárska výroba a chov dobytka jeden z hlavných zdrojov príjmov, no zároveň i značnú záťaž pre ekosystém.²⁹⁶

Politické determinanty

Hlavným cieľom radikálnych islamistických skupín, a predovšetkým tých, ktoré pôsobia vo Ferganskej kotline, je obnovenie kalifátu. V islamskom ponímaní je kalifát symbolom dobrého vládnutia, spravodlivosti a rovnosti. V Strednej Ázii sa zatiaľ kalifát nastoliť nepodarilo pravdepodobne preto, že dominuje islam na tzv. „ľudový spôsob,” ktorý sa traduje z generácie na generáciu, pričom ide o umiernenú formu islamskej viery.²⁹⁷ Aj napriek tomu je hrozba radikálnej islamizácie v Strednej Ázii stále prítomná a podľa nášho úsudku sa situácia nezmení, pokiaľ nedôjde k zlepšeniu sociálno-ekonomických ukazovateľov, k podpore ochrany ľudských práv a k odstráneniu korupcie z vládnych kruhov. Myslíme si, že v prípade zachovania status quo bude popularita myšlienok kalifátu narastať.

Slabých stránok a hrozieb, ktorým Stredná Ázia čelí, sme identifikovali niekoľko, a preto sme sa ich rozhodli kategorizovať. Ich súhrnný prehľad poskytuje *tabuľka č. 4*.

²⁹⁶ Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia: *Central Asia: background information*. [cit. 2019-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.icwc-aral.uz/general.htm>>

²⁹⁷ Čech, E.: Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. 2012. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. s. 74

Tabuľka č. 4: Kategorizácia problémov v Strednej Ázii

PROBLÉMY	BEZPEČNOSŤ	EKONOMIKA	DEMOGRAFIA	EKOLÓGIA
Radikálny islam	X			
Nelegálna distribúcia drog a zbraní cez územie Strednej Ázie	X	X		
Hospodárska prepojenosť s Ruskom		X	X	
Úzka špecializácia hospodárstva		X	X	
Nedostatočná ekonomická integrácia v rámci stredoázijského regiónu		X	X	
Rast počtu obyvateľstva		X	X	X
Migračné tlaky	X	X	X	X
Nedostatok vody a poddimenzovaná vodná infraštruktúra	X	X	X	X
Irigácia pôdy			X	X

Zdroj: Vlastné spracovanie

V tejto časti sme poukázali na to, že jednotlivé determinanty navzájom súvisia. Bez odstránenia chudoby a celkového zlepšenia sociálno-ekonomických ukazovateľov ťažko dôjde k odstráneniu radikálneho islamu a terorizmu. Terorizmus zase úzko súvisí s nelegálnym obchodom, ktorý nielenže ohrozuje bezpečnosť, ale aj bráni ďalšiemu rozvoju hospodárstva a podnecuje rozvoj korupcie. Situácia je preto komplikovanejšia ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Grafická verzia SWOT analýzy uvedená pod textom ponúka prehľad jednotlivých faktorov.

Tabuľka č. 5: SWOT analýza regiónu Strednej Ázie

Silné stránky	Slabé stránky
- Strategická geografická poloha - Križovatka obchodných ciest - Nerastné suroviny (v prípade, ak sú zisky z predaja vynaložené správne)	- Monokultúrny charakter hospodárstva a úzka špecializácia - Nízka diverzifikácia energetických zdrojov - Porušovanie ľudských práv - Nehumánne zaobchádzanie s väzňami
Príležitosti	Hrozby
- Nástupníctvo súčasných vládnych elít - Integrácia a intenzívna ekonomicko-politická spolupráca - Záujem rôznych aktérov o spoluprácu so Strednou Áziou	- Vplyv radikálneho islamu - Volatilita svetových cien nerastných surovín - Fluktuácie cien komodít na svetových trhoch - Závislosť na exporte prírodných zdrojov a z toho vyplývajúca nízka pridaná hodnota exportu - Rast vplyvu Ruska a Číny - Hospodárska previazanosť s Ruskom (vplyv zmeny rubla na exporty z Kazachstanu) - Vysoký podiel remitencií na HDP, predovšetkým z Ruska - Neschopnosť prilákať investície zo zahraničia - Korupcia, zlé vládnutie a nízka vymožitelnosť práva brzdia ďalší rozvoj - Netransparentný súdny systém - Štátom kontrolované médiá ako primárny zdroj informácií - Konflikty medzi republikami vedúce k dočasnému uzatváraniu hraníc (napríklad hranica Kazachstan - Turkménsko)

Zdroj: Vlastné spracovanie

4.4 Koniec Novej veľkej hry v nedohľadne?

Stredoázijské republiky preukázali značnú nestabilitu v oblasti bilaterálnych vzťahov. Ako sme spomínali vyššie, záujmy USA do istej miery závisia od záujmov ostatných aktérov, výhodou ktorých je buď geografická blízkosť, historická previazanosť alebo oboje. Pre USA je Stredná Ázia kľúčová z dôvodu operácií v Afganistane, no kvôli chýbajúcim historickým a geografickým väzbám tak USA „balansuje na tenkom lade.“ V prípade zhoršenia vzťahov medzi USA a Strednou Áziou je priamo ohrozená úspešnosť ich misie v Afganistane.

Politika USA v Strednej Ázii sa do istej miery odvíja od bilaterálnych vzťahov medzi USA a jednotlivými republikami,²⁹⁸ no vzájomné vzťahy nie sú primárnym determinantom politiky USA v regióne. Politika USA v Strednej Ázii je súčasťou širšej euroázijskej stratégie, ktorá v sebe zahŕňa o. i. politiku v oblasti Kaspického mora, Kaukazu, Ruska, Afganistanu, Blízkeho východu, Južnej Ázie a Číny. Podobne, euroázijská politika je súčasťou globálnej stratégie USA, ktorej cieľom je udržanie dominantného postavenia USA vo svetovom hospodárskom a finančnom systéme, a tiež zachovanie nadradenosti vo vojensko-strategickej oblasti.²⁹⁹

Brzezinski³⁰⁰ sa v priebehu 90. rokov vyjadril, že zahraničná politika USA v Strednej Ázii by sa mala predovšetkým orientovať na oblasť geopolitiky a USA by si mali zabezpečiť dostatočný vplyv v regióne k tomu, aby dokázali efektívne vykonávať funkciu lokálneho arbitra a prispieť tak k zachovaniu mieru a stability. Podľa Blank³⁰¹ je politika USA týkajúca sa bezpečnosti, prístupu k surovinám a demokratizácie v Strednej Ázii pod drobnohľadom Ruska, Číny a do menšej miery tiež Iránu. Cieľom USA je teda okrem získania väčšieho geopolitického vplyvu v Eurázii tiež limitovanie vplyvu ostatných aktérov a boj proti tzv. medzinárodnému terorizmu a s ním spojená kontrola nad islamským svetom.³⁰²

Stredná Ázia je aj v súčasnosti dejiskom, na ktorom sa odohráva zápas o dominanciu vo svete postavený na historických základoch. Aby si USA udržali status svetovej veľmoci, mala by byť Stredná Ázia prioritnou oblasťou zahraničnej politiky USA.³⁰³ V tejto časti si politiku USA vo vzťahu k ostatným aktérom rozoberieme z pohľadu viacerých faktorov.

4.4.1 Hospodárske a politické faktory

Náleziská strategických surovín, na výskume ktorých sa vo veľkom podieľajú americké firmy, sa častokrát uvádzajú ako zámienka na odôvodnenie prítomnosti USA v regióne.³⁰⁴ Blank³⁰⁵ uvádza, že USA majú v Strednej Ázii záujem podporovať také

²⁹⁸ Kucera, J.: US Military Giving Up on Kyrgyzstan. 2016. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://eurasianet.org/us-military-giving-up-on-kyrgyzstan>>.

²⁹⁹ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

³⁰⁰ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 2

³⁰¹ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 15

³⁰² Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

³⁰³ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 2

³⁰⁴ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 25

vnútroštátne politiky, ktoré budú smerovať k postupnej demokratizácii, otvoreným trhom, vláde zákona a otvorenej spoločnosti. Podmieňovanie spojenectva demokratizáciou režimov hrá do karát Rusku aj Číne, ktoré autoritárske vlády tolerujú, čím si v tomto smere zasluhujú náklonnosť stredoázijských republík.³⁰⁶

Pokračovanie v implementácii trhových reforiem, ktoré USA podporujú, je potrebné k zvýšeniu ekonomického potenciálu regiónu, ako aj k prilákaniu investícií zo zahraničia, investície do ťažby a spracovania nerastných surovín nevynímajúc. Prostredníctvom reforiem sa stredoázijským republikám umožní prístup na svetové trhy, na ktorých sa suroviny predávajú za trhové ceny. Vstupom na svetové trhy sa následne podporí diverzifikácia štruktúry odberateľov a zvýši sa ich počet.³⁰⁷

K tomu, aby sa ropa z akejkolvek stredoázijskej republiky dostala na trh, je transportovaná cez Kazachstan a Rusko. Toto je kľúčové hlavne pre Ukrajinu a Pobaltské štáty, ktoré zatiaľ nemajú inú alternatívu dovozu ropy ako tú cez ruské územie.³⁰⁸ Kazachstan, kde najväčší podiel PZI patrí práve americkým firmám, je naklonený obchodovaniu s USA. Problémom je však infraštruktúra, ktorá je v rukách Ruska. Preto bola iniciovaná stavba ropovodu, ktorý vedie z Azerbajdžanu do Turecka, ako spojencovi USA. Ropovod bol do užívania uvedený v roku 2005, no i tak jeho potenciál nie je plne využitý a väčšina ropy tečie cez ropovod Tengiz - Novosibirsk (KTK).³⁰⁹

Okrem toho je snahou USA odrezat' Irán od stredoázijských surovinových zdrojov, pretože v prípade vzniku iránsko-ruského energetického kartelu by bola diverzifikácia tranzitných trás nemožná. V tomto smere USA podporujú budovanie tranzitných koridorov, ktoré vedú mimo územia Iránu a na štáty, ktoré s Iránom obchodujú, sa vzťahujú sankcie. Príkladom takýchto trás je ropovod Baku - Tbilisi - Ceyhan (BTC), ropovod prechádzajúci cez Turkménsko, Afganistan a Pakistan (TAP), ktorý by prípadne mohol byť predĺžený až do Indie, a ropovod pod Kaspickým morom.³¹⁰

Podľa oficiálnych údajov je úmyslom USA bojovať proti monopolizácii, pričom záujmom Ruska a Číny má byť práve monopolizácia prírodných zdrojov a konzervácia

³⁰⁵ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 5

³⁰⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 27

³⁰⁷ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 3-6

³⁰⁸ *Ibid.*

³⁰⁹ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 25

³¹⁰ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 2-15

príjmov z nich. Ako uvádza *Blank*,³¹¹ pre Rusko je dominancia nad stredoázijskými energetickými ložiskami kľúčová, pretože ak krajina stratí dominantné postavenie nad stredoázijskou surovinovou základňou, režim Vladimíra Putina bude ohrozený. Preto sa v roku 2002 Rusko s podporou Iránu a Číny pričínalo o vytvorenie ropného monopolu, čo bol údajne spôsob ako vyšachovať USA z *Novej veľkej hry*. *Blank*³¹² tiež dodáva, že ak dôjde k upevneniu postavenia Ruska v regióne, konzekvencie budú ďalekosiahle a najpravdepodobnejším scenárom bude konsolidácia autoritárskych režimov, ktorých udržanie pri moci je závislé od surovínovej renty, čo v konečnom dôsledku povedie k vzniku tzv. „petroštátov.“

Zatiaľ čo záujmom USA je podporovať integritu, nezávislosť, suverenitu a bezpečnosť stredoázijských republík, povaha politik Ruska a Číny je podľa *Blanka*³¹³ prevažne dobyvateľská, pretože v oboch prípadoch ide o snahu obmedzovať suverenitu stredoázijských republík pre vlastný prospech. Ako sme spomínali vyššie, záujmom Ruska je udržať štáty hospodársky slabé a politicky nestabilné.³¹⁴ Napriek tvrdeniu, že ekonomické zisky by nemali byť pre USA primárnym záujmom,³¹⁵ im ekonomická dominancia v regióne môže priniesť len výhody, predovšetkým v konkurenčnom boji proti Rusku a Číne.³¹⁶ Čo sa týka energetickej bezpečnosti, záujmy USA a EÚ sa prelínajú.

4.4.2 Bezpečnostné faktory

Po rozpade Sovietskeho zväzu nastal v Strednej Ázii posun od tradičných bezpečnostných hrozieb smerom k netradičným. Netradičné bezpečnostné hrozby zahŕňajú také problémy, akými sú medzietnické konflikty, extrémizmus, terorizmus a s nimi spojené zločiny ako napríklad výroba, distribúcia a predaj drog a zbraní. K dosiahnutiu stability v regióne je podľa *Juzu*³¹⁷ potrebné v prvom rade odstrániť, alebo aspoň minimalizovať, príčiny vzniku konfliktov, a tiež zabrániť ich eskalácii a šíreniu z miesta ohniska.

³¹¹ I Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 2-15

³¹² Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 2-15

³¹³ *Ibid.*

³¹⁴ Bacon, T. W.: *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>> s. 4

³¹⁵ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 3

³¹⁶ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 28

³¹⁷ Juza, P.: Středná Ázia - geopolitika, konflikty a extrémizmus. 2008. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 127

Od 11. septembra 2001 vzdorujú USA viacerým hrozbám, ktorých pôvod tkvie v Afganistane. Bezpečnosť USA ohrozovala, a stále do istej miery ohrozuje, teroristická organizácia Taliban, ktorej podporovateľom je Pakistan a ktorá svoje aktivity financuje prostredníctvom predaja drog.³¹⁸ V roku 2001 sa do popredia dostala otázka bezpečnosti a hlavným záujmom USA v regióne sa popri obrane vlastného územia a Európy pred možnými bezpečnostnými hrozbami, stalo zvrhnutie Talibanu a nastolenie bezpečného a legitímneho afganského štátu. Hoci Rusko a Čína zdanlivo podporovali USA v boji proti terorizmu, prítomnosť USA v regióne pre obe predstavovala skôr hrozbu, a preto sa údajne snažili prítomnosť USA obmedziť.³¹⁹

Rusko a Čína využívali SCO ako platformu k bezpečnostným operáciám v Strednej Ázii, v rámci ktorej napríklad iniciovali výcvik lokálnych vojenských pracovníkov.³²⁰ Podľa *Blanka*³²¹ je evidentné, že jedným z hlavných cieľov SCO je konkurovať NATO a zabrániť stredoázijským republikám hlbšie sa integrovať do jej štruktúr. Z podobných dôvodov sa malo Rusko zaslúžiť o vznik Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (OZKB). V oblasti bezpečnosti má Rusko právo veta, ktoré môže použiť napríklad v prípade, ak chcú stredoázijské republiky na svojom území hostiť nové vojenské základne. V takomto prípade by do úvahy mali vziať záujmy Ruska a konať tak, aby nedošlo ku kolízii s nimi. Ďalším dôvodom vzniku OZKB má byť legitimácia vojenských základní Ruska v Kirgizsku, Tadžikistane a Uzbekistane, ktorých cieľom je, podobne ako v prípade amerických základní, boj proti terorizmu. *Blank*³²² uvádza, že Rusko sa prostredníctvom OZKB snaží posilniť svoj vplyv v regióne.

Kontroverznou sa zdá byť aj misia CASFOR pod velením Ruska v oblasti Kaspického mora. Rusko a Kazachstan majú zvláštny mandát k tomu, aby v prípade potreby ochránili Kirgizsko pred možným kolapsom. V takomto prípade môžu na určitý čas v krajine vyhlásiť istý druh protektorátu, ktorý potrvá až do času, kým nedôjde k náprave. Ak by k takémuto prípadu došlo, USA by boli nútené povoliť Moskve konať, pretože väčšina ich jednotiek by bola mobilizovaná v Iraku, Afganistane a prípadne v Iráne a Sýrii. Podľa *Blanka*³²³ je skutočným dôvodom prítomnosti ruských jednotiek v regióne konzervácia ruských záujmov a

³¹⁸ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 2-15

³¹⁹ *Ibid.*

³²⁰ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

³²¹ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 8-13

³²² *Ibid.*

³²³ *Ibid.*

udržiavanie miestnych autoritárskych vlád pri živote. Motívom ruskej obrannej politiky má byť zabrániť tomu, aby stredoázijské republiky prijali od USA akúkoľvek pomoc a znemožniť budovanie amerických základní v regióne. Rusko navyše do Strednej Ázie predáva zbrane za nízke ceny, aby tak obmedzil nákup zbraní zo Západu a zo získaných peňazí ďalej financuje nákup aktív v strategických stredoázijských firmách v oblasti zbrojárstva.³²⁴

Rusko sa obhajuje tým, že USA v regióne iniciujú „farebné“ revolúcie (napríklad Oranžová revolúcia na Ukrajine, Ružová revolúcia v Gruzínsku, Tulipánová revolúcia v Kirgizsku), ktoré podporujú zvyšovanie napätia v regióne.³²⁵ V Kirgizsku sa odohrali dve „farebné“ revolúcie, ktoré boli sprevádzané násilnosťami. Druhá revolúcia navyše zvýšila napätie medzi etnikami vo Ferganskej kotline.³²⁶ Cieľom revolúcií bola zmena režimu, ktorá sa mala uskutočniť dosadením politických predstaviteľov, ktorí sympatizujú s USA a naopak, odsudzujú spoluprácu s Ruskom a Čínou.³²⁷ Hoci noví lídri volali po demokracii a právnom štáte, prevzali neduhy predchádzajúcich lídrov. Demokracia je proces a jej podporovatelia urobili zásadnú chybu v tom, že revolúciu brali ako vyvrcholenie demokratizácie a nie ako jej začiatok. Demokratické inštitúcie je potrebné budovať a to si vyžaduje veľa času a úsilia.³²⁸

Revolúcia v Kirgizsku a udalosti, ktoré ju nasledovali, zohrali osobitnú úlohu v politike USA v Strednej Ázii. Západ najskôr podporoval zmenu režimu naprieč post-sovietskou časťou sveta, avšak udalosti, ktoré sa odohrali následkom revolúcií, ho prinútili revidovať dovtedajšiu stratégiu. Politická kríza v Kirgizsku spôsobila destabilizáciu a politický chaos nielen v rámci krajiny, ale aj naprieč regiónom. Destabilizácia jednotlivých krajín vyústila do zhoršenej geopolitickej situácie v regióne a následkom udalostí si Západ uvedomil stabilizačnú úlohu Ruska v regióne.³²⁹

Dovoľme si preto tvrdiť, že „farebná“ revolúcia sa skončila fiaskom. Okrem destabilizácie regiónu viedla aj k zhoršeniu vzťahov medzi USA a Strednou Áziou. Výsledkom revolúcie bolo to, že korupcia zo štátnej administratívy nevymizla a bezpečnostná

³²⁴ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 12

³²⁵ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

³²⁶ Korybko, A.: Kyrgyz Color Revolution Fears – Imagined or Imminent?. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <<https://www.globalresearch.ca/kyrgyz-color-revolution-fears-imagined-or-imminent/5612700>>

³²⁷ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: < www.jstor.org/stable/resrep11880 > s. 14

³²⁸ Haring, M. – Cecire, M.: Why the Color Revolutions Failed. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: < <https://foreignpolicy.com/2013/03/18/why-the-color-revolutions-failed/>>

³²⁹ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

situácia v regióne sa niekoľkonásobne zhoršila. Navyše aj príklady z iných krajín naznačujú, že štátny prevrat a umelo nastolená demokratizácia nezaručujú mier a zlepšenie životných podmienok.

V tejto časti sme poukázali predovšetkým na to, akým spôsobom sa externí aktéri snažia bojovať s novodobými bezpečnostnými hrozbami. Súhlasíme s názorom *Krejčího*,³³⁰ ktorý uvádza, že boj proti terorizmu je spoločným záujmom ako Ruska a Číny, tak aj USA, EÚ a samotnej Strednej Ázie. Hoci záujem všetkých je rovnaký, jeho exekutíva je odlišná, pretože každý z aktérov sa proti terorizmu snaží bojovať „po svojom.“ Chýba tu akási kohézia, čo v konečnom dôsledku môže viesť nielen k neefektívnosti, ale aj ku kontraproduktívnym výsledkom. Boj proti terorizmu je tak ukážkovým príkladom súperenia v Novej veľkej hre.

4.5 Zhodnotenie politiky USA v Strednej Ázii

Prítomnosť USA v Strednej Ázii so sebou prináša pozitíva aj negatíva. Na jednej strane sa vo svete zvýšilo povedomie o regióne a zlepšili sa aj ekonomické indikátory jednotlivých republík. Napríklad Uzbekistan si polepšil ekonomicky, pretože cez jeho územie viedla dôležitá tranzitná trasa pre humanitárnu pomoc smerujúca do severného Afganistanu.³³¹ V priebehu rokov 1991 - 2016 sa pričinením USA podarilo obnoviť suverenitu, územnú celistvosť a politickú nezávislosť republík v Strednej Ázii. Z pohľadu bezpečnosti bolo dôležité zvládnutie operácií v Afganistane a hoci sa v niektorých otázkach názory USA a stredoázijských republík nezhodovali, tento cieľ sa nakoniec aj vďaka podpore zo Strednej Ázie podarilo splniť. Z pohľadu USA je dôležité, že aj napriek tomu, že vplyv externých aktérov (predovšetkým Číny a Ruska) v Strednej Ázii je stále vysoký, žiaden z nich v regióne nezískal dominantné postavenie. Strednú Áziu tak možno označiť za relatívne nezávislý región, a preto cieľ USA za zachovanie nezávislosti Strednej Ázie považujeme tiež za splnený. Prostredníctvom výstavby infraštruktúry na transport ropy a zemného plynu sa USA podarilo eliminovať monopol Ruska nad stredoázijskými zásobami nerastných surovín, no treba podotknúť, že potenciál nie je naplnený. Odstránenie pozostatkov nukleárnych zbraní sa tiež úspešne podarilo.³³²

³³⁰ Krejčí, O.: Velká hra: geopolitika Střední Asie. 2010. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. s. 21

³³¹ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 240

³³² Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

Politika USA nebola vo všetkých oblastiach úspešná a nie všetky ciele sa podarilo splniť. Dôvodom môžu byť paradoxy, na ktoré poukazuje *Laumulin*.³³³ Podľa jeho slov je politika USA do istej miery postavená na ideologických základoch a niektoré činy USA označuje za neprimerané. Hrubé a miestami až agresívne správanie USA dráždi spojencov a nepriateľov a ich výsledkom je kritika a obvinenia z jednostranného pohľadu na svet. Dôvodom týchto paradoxov je podľa *Laumulina*³³⁴ nejednotnosť vnútri politického aparátu. Na zahraničnopolitickú orientáciu USA majú vplyv okrem ministerstva zahraničných vecí, Rady pre národnú bezpečnosť a kongresu aj médiá a verejnosť, ktorá je stelesnená prostredníctvom lobingových skupín a mimovládnych organizácií. Po roku 2001 slovo v otázke zahraničnej politiky získalo aj ministerstvo obrany. To je však podľa *Laumulina*³³⁵ legitímne, pretože od tohto roku sa USA de facto nachádzali vo vojnovom stave.

Diskrepancie nie sú len interným problémom v rámci administratívy USA. Aj medzi USA a Strednou Áziou dochádzalo v určitých otázkach k nezhodám. USA napríklad ostro kritizovali nedodržiavania ľudských práv, (oprávnené) spochybňovali legitimitu volieb a odsudzovali upevňovanie nedemokratických foriem vlád, ktoré vládne elity odôvodňovali potrebou stability a „tvrdej ruky“ v boji proti terorizmu.³³⁶ USA sa nepodarilo v spoločnosti ukotviť hodnoty demokracie a právneho štátu a ochrana ľudských práv je stále nedostatočná. Fakty naznačujú, že spoločnosť je naklonená k zmene, ktorá by viedla predovšetkým k zlepšeniu sociálno-ekonomických faktorov, no „farebné“ revolúcie, prostredníctvom ktorých sa USA pokúsili o zmenu režimu, boli neúspešné a spôsobili väčšiu nestabilitu.

Hoci sa podarilo eliminovať monopol Ruska, cieľ hlbšej ekonomickej integrácie nebol dosiahnutý a voľný trh sa tiež nepodarilo vybudovať. Podobne projekt, ktorého cieľom bolo prepojiť Strednú Áziu s Afganistanom a Pakistanom a vytvoriť tak obdobu Novej hodvábnej cesty, nebol zrealizovaný. Okrem toho spolupráca v oblasti bezpečnosti pod americkým velením nebola uskutočnená.³³⁷

Názory na politiku USA sa líšia. Niektoré ciele boli splnené, no viaceré ostali zatiaľ len na papieri. Pravdepodobným dôvodom je to, že primárnym záujmom USA je vlastná bezpečnosť, ktorú ohrozuje Afganistan. Prosperita Strednej Ázie je druhoradá a ak by neexistoval Taliban, politika USA v regióne by bola pravdepodobne úplne iná. Zhrnutie

³³³ Laumulin, M.: *U. S. strategy and policy in Central Asia*. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

³³⁴ *Ibid.*

³³⁵ *Ibid.*

³³⁶ Rybář, J.: *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. 2005. s. 241

³³⁷ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

úspechov a neúspechov politiky USA v Strednej Ázii v oboch fázach poskytuje nasledovná tabuľka (tabuľka č. 3).

Tabuľka č. 3: Zhodnotenie politiky USA v Strednej Ázii v rokoch 1991-2016

ÚSPECHY	NEÚSPECHY
Suverenita, územná celistvosť a politická nezávislosť republík v Strednej Ázii	Hodnoty demokracie a právneho štátu neboli v spoločnosti ukotvené
Odstránenie pozostatkov nukleárných zbraní z územia Kazachstanu	Nedostatočná ochrana ľudských práv
Relatívna nezávislosť Strednej Ázie v zmysle, že žiadna iná veľmoc nezískala v regióne dominantné postavenie	Cieľ hlbšej ekonomickej integrácie nebol dosiahnutý a voľný trh neexistuje
Eliminácia monopolu Ruska nad stredoázijskými zásobami nerastných surovín, predovšetkým ropou a zemným plynom	Spolupráca v oblasti bezpečnosti pod americkým velením nebola uskutočnená
Súčinnosť Strednej Ázie počas operácií USA v Afganistane	Projekt s cieľom prepojiť Strednú Áziu s Afganistanom a Pakistanom a vytvoriť tak obdobu novej hodvábnej cesty nebol zrealizovaný

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P. 2016. U.S. Policy Toward Central Asia 3.0.

4.6 Budúcnosť politiky USA v Strednej Ázii

Zahraničná politika štátu je holistický koncept a politiky prijímané vo vzťahu k zahraničiu medzi sebou korelujú. Inak povedané, navzájom sa ovplyvňujú. Preto bude stratégia USA v Strednej Ázii aj naďalej do istej miery závisieť od záujmov okolitých aktérov, ako aj od širších zahraničnopolitických cieľov.³³⁸

Prvé dve fázy mali spoločné to, že pre USA nebolo prioritou územie Strednej Ázie per se, ale záujem bol odvodený od iných cieľov, ktoré predstavovali pre USA vyššiu prioritu. Tou prioritou bol Afganistan. Súčasná situácia v Sýrii, Iraku, Líbyi a či kríza na

³³⁸ Čech, L.: USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. s. 50

Ukrajine predstavujú pre bezpečnosť USA väčšiu bezpečnostnú hrozbu a naopak, situácia v Afganistane sa zdá byť stabilizovaná. Z tohto dôvodu USA postupne sťahujú svoje vojská a význam Strednej Ázie ako významného regionálneho partnera klesá. Zotrvanie USA v regióne je otázne, čoho indikátorom je práve postupné sťahovanie vojsk z Afganistanu. Naproti tomu dlhodobý záujem Ruska o Strednú Áziu je evidentný, a preto sa partnerstvo s Ruskom zdá byť perspektívnejšie. Odchod amerických vojsk z Afganistanu môže skomplikovať bezpečnostnú situáciu regiónu, a preto bude zaistenie bezpečnosti v rukách Ruska, čo v konečnom dôsledku môže viesť k vzájomnému zblíženiu sa.³³⁹

Samozrejme, politika ostatných aktérov v regióne bude závisieť od rozhodnutia stredoázijských republík. Zdá sa, že karta sa vplyvom súťaženía medzi Pekingom a Moskvou o dlhodobý vplyv v Strednej Ázii obracia a pod vplyvom obáv z dominancie jedného alebo druhého hráča sa stredoázijské republiky prikláňajú k intenzívnejšej spolupráci s USA.³⁴⁰ V prípade, ak sa USA rozhodnú v regióne zotrvať, vynára sa hneď niekoľko otázok. Akú stratégiu by mali USA zvoliť, aby dokázali efektívne naplňať svoje regionálne a globálne ciele? Akým smerom by sa mala politika USA v Strednej Ázii ďalej uberať? Aké sú ciele USA v regióne? Aký dopad majú tieto ciele na bezpečnosť a prosperitu USA? Na základe akého kľúča by si mali USA stanoviť svoje zahraničnopolitické záujmy a aké kompromisy by mali byť pripravené urobiť k tomu, aby tieto ciele dosiahli? Sú ciele realistické a dosiahnuteľné?³⁴¹

Akademická obec neponúka v tomto smere jednotné stanovisko. *Walker a Kearney*³⁴² poukazujú na spory medzi republikami, ktoré nie sú ničím nezvyčajným, a preto navrhujú, aby USA slúžili ako aktér, ktorý vyrovnáva sily v regióne. Podobne uvažuje *Brzezinski*,³⁴³ ktorý si myslí, že USA by sa mali zamerať na získanie statusu miestneho politického arbitra. Podľa *Horáka*³⁴⁴ by Stredná Ázia mala pre USA ostať len akýmsi záložným plánom, kde budú USA mať určitý vplyv, ktorý v prípade potreby možno zvýšiť. Vyržiadanie pár tisíc vojakov, ktorí budú za týmto účelom situáciu v Strednej Ázii monitorovať, nepredstavuje podľa neho pre rozpočet USA záťaž. Na základe odporúčaní *Rumera, Sokolskeho* a

³³⁹ Pillalamarri, A.: *The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia*. 2014. [cit. 2020-04-20]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/>>.

³⁴⁰ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

³⁴¹ *Ibid.*

³⁴² Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

³⁴³ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 1-15

³⁴⁴ Horák, S.: *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. 2008. s. 28

*Stronskeho*³⁴⁵ by sa mali USA orientovať na budovanie bilaterálnych vzťahov, a to predovšetkým s Kazachstanom a Uzbekistanom. Nemyslíme si, že politika fragmentácie Strednej Ázie je ideálna. Preto sa skôr prikláňame na stranu *Blanka*,³⁴⁶ podľa ktorého by politika USA v Strednej Ázii nemala byť selektívna, ale práve naopak, mala by byť viac interaktívna a zameraná na všetky republiky. Myslíme si, že hlbšia integrácia v rámci regiónu je najvhodnejšou stratégiou a politika USA by mala byť predovšetkým kohézná a mala by adresovať aktuálne otázky.

V konečnom dôsledku história sama dokazuje, že Stredná Ázia po stáročia fungovala ako región. Jednotlivé republiky vznikli viac-menej až počas sovietskej nadvlády a suverénnymi sa stali fakticky až po roku 1991. Kvôli silným historickým väzbám je teda pochopiteľné, ba priam nevyhnutné, aby stredoázijské republiky udržiavali medzi sebou blízke vzťahy. Podľa slov *Brzezinského*,³⁴⁷ ak sa Stredná Ázia rozhodne ísť vlastnou cestou, podmaní si oblasť „juhu“ alebo sa rozhodne spojiť s východom, tak bude dominancia USA v Eurázii ohrozená. Pravdou je, že ak by sa republiky spojili, získali by vyššiu kredibilitu a silu v dialógu s veľmocami, čo by v konečnom dôsledku bolo pre republiky výhodou. Týmto spôsobom by sa naplnil jeden z cieľov USA, ktorým je budovanie silnej a bezpečnej Strednej Ázie, hoci by sa tak udialo bez podpory USA.

4.7 Diskusia

V predchádzajúcej časti sme sa zamerali na budúcnosť politiky USA s ohľadom na ostatných aktérov v Strednej Ázii. Nesmieme zabudnúť na to, že rozhodnutie o budúcnosti je primárne v rukách stredoázijských republík. Namiesto je preto otázka, akým smerom by sa mali republiky uberať? Je pre ne výhodnejšie ísť cestou budovania bilaterálnych vzťahov s veľmocami, alebo by sa mali spojiť do jedného politického a ekonomického bloku?

Myslíme si, že z pohľadu Strednej Ázie by bolo ideálne, ak dominantné postavenie v regióne nezíska žiadny z aktérov. Stredná Ázia tak bude „odkázaná“ na integráciu v rámci regiónu, inak povedané regionalizáciu. Zároveň bude schopná profitovať zo záujmu všetkých aktérov, nielen jediného dominantného. Každý z nich má regiónu čo ponúknuť a v prípade dominancie ktoréhokoľvek bude Stredná Ázia ochudobnená o výhody plynúce zo spolupráce s ostatnými. A ako by mohol takýto scenár koexistencie viacerých aktérov vyzeráť? USA by

³⁴⁵ Rumer, E. - Sokolsky, R. - Stronski, P.: *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>

³⁴⁶ Blank, S. J.: *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880> s. 18

³⁴⁷ Brzezinski, Z.: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. 1997. s. 35

napríklad udržiavali nad regiónom „ochrannú ruku,” Čína by sa angažovala v oblasti obchodu a investícií a Rusko v oblasti ťažby a transportu nerastných surovín ďalej do Európy. Možností je viacero, ale kardinálnym problémom tejto stratégie je to, že si vyžaduje koordináciu medzi aktérmi, čo nie je jednoduché.

V prípade akéhokoľvek scenáru je najdôležitejšie to, aby Stredná Ázia vystupovala vo vzťahu k externým aktérom jednotne. Prostredníctvom SWOT analýzy sme zistili, že Stredná Ázia čelí viacerým problémom, ktoré sú predmetom sporov medzi republikami. Politická situácia v Strednej Ázii je stále nestabilná, čo navyše vytvára napätie medzi Ruskom a Čínou.³⁴⁸ Aj napriek tomu je takmer jasné, že Stredná Ázia bude s Ruskom a Čínou úzko prepojená aj v budúcnosti. S Ruskom kvôli hlbokým historicko-kultúrnym väzbám a s Čínou kvôli jej obrovskému ekonomickému potenciálu.³⁴⁹

Naopak pravdepodobnosť, že sa USA stanú dominantným hráčom v Strednej Ázii je nízka,³⁵⁰ no USA by sa nemali úplne stiahnuť. Nádejou pre USA by mohla byť postupná výmena vládnych garnitúr v Strednej Ázii, ku ktorej už postupne dochádza. Problémom je, že nové vládne elity častokrát opakujú chyby svojich predchodcov. USA by však nemali za každú cenu trvať na radikálnej demokratizácii režimov. Skôr naopak, radikálne riešenia prinášajú ďalšie nepokoje. Dôležitejšie je to, aby dochádzalo k postupnému otváraniu spoločnosti a prijímaniu myšlienok demokracie. To by sa mohlo dosiahnuť prostredníctvom podpory študijných výmen študentov a akademikov, udeľovaním štipendií na štúdium v Európe a USA alebo prostredníctvom študijných a pracovných stáží. Zvýšenie povedomia o okolitom svete umožní jednotlivcom pomenovať problémy a veríme, že ich motivuje ku zmene.

Čím viac aktérov sa o Strednú Áziu zaujíma, tým komplikovanejšia situácia môže vzniknúť alebo práve naopak, vzájomné súperenie aktérov o dominanciu v regióne upriami ich pozornosť na „konkurenčný boj” medzi sebou, pričom každý aktér sa bude snažiť o ponúknutie čo najlepších podmienok na spoluprácu. Strednej Ázii tak neostane nič iné ako regionálna integrácia, ktorá by podľa nášho úsudku bola najideálnejšou formou. Scenárov je nespočetné množstvo, no my zostávame pozitívni a veríme v svetlú budúcnosť Strednej Ázie bez ohľadu na to, akou cestou sa vyberie.

³⁴⁸ Čech, L.: USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. 2017. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. s. 49

³⁴⁹ Walker, J. - Kearney, K.: *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>

³⁵⁰ *Ibid.*

Záver

Cieľom tejto práce bolo zhodnotiť zahraničnú politiku USA vo vzťahu k Strednej Ázii. Snažili sme sa preto odpovedať na otázku: *Aké záujmy sledujú USA v Strednej Ázii a aké prostriedky k tomu využívajú?* Pre lepšie pochopenie súvislostí sme sa v prvej kapitole venovali historickému prehľadu udalostí, ktoré sa udiali na území Strednej Ázie predovšetkým v priebehu 19. a 20. storočia. Zistili sme, že dominantným aktérom v regióne bolo najskôr cárské Rusko a neskôr Sovietsky zväz. Stredná Ázia bola po stáročia vnímaná skôr ako región, na území ktorého sa nachádza niekoľko etnických skupín.

K vzniku stredoázijských republík, menovite Kazachstan, Uzbekistan, Kirgizsko, Tadžikistan a Turkménsko, došlo až po rozpade Sovietskeho zväzu. V tomto čase sa o región začali vo zvýšenej miere zaujímať spolu s USA aj ostatní aktéri. Z tohto dôvodu sme sa v tretej kapitole venovali prehľadu záujmov a vzťahov ostatných aktérov voči Strednej Ázii. Zistili sme, že dominantnými aktérmi v *Novej veľkej hre* sú Rusko, Čína a USA. Záujmy týchto aktérov sa v niektorých otázkach rozchádzajú a v iných spájajú. Spoločným záujmom menovaných je bezpečnosť a boj proti terorizmu a oblasťami, kde sa názory aktérov rozchádzajú, sú napríklad ochrana ľudských práv, právne zriadenie, investície, a pod.

V štvrtej kapitole sme sa venovali predovšetkým politike USA v Strednej Ázii. Politiku USA v Strednej Ázii sme rozdelili do troch fáz – dvoch ukončených a jednej aktuálne prebiehajúcej. V jednotlivých fázach sme identifikovali niekoľko záujmov, no zistili sme, že záujmy sa v priebehu desaťročí nemenili, ale vyvíjali sa v závislosti od aktuálnych podmienok. Pretože zahraničná politika štátu je holistický koncept a jednotlivé politiky sa navzájom ovplyvňujú, ani tu sme od záujmov ostatných aktérov úplne neabstrahovali. Okrem toho sme v tejto kapitole identifikovali problémy, ktoré trápia stredoázijské republiky, čo nám taktiež pomohlo lepšie pochopiť politiku USA.

USA sa v Strednej Ázii začali angažovať po rozpade Sovietskeho zväzu. Prvotný kontakt s novovzniknutými republikami sa USA snažili nadviazať prostredníctvom spojencov, predovšetkým Turecka, ktoré sa v tom čase v oblasti angažovalo, no neskôr od takejto stratégie upustili. Dominantnými záujmami sa v prvej fáze stala stabilizácia regiónu, podpora republík v procese budovania suverenity, nezávislosti, štátnosti a územnej celistvosti. Snahou USA bolo tiež znížiť ich ekonomickú a politickú prepojenosť s Ruskom a odstrániť pozostatky zbraní hromadného ničenia.

Až do roku 2001 nepredstavovala Stredná Ázia prioritu ich zahraničnej politiky, no následkom udalostí z 11. septembra 2001 došlo k obratu. Záujem USA o Strednú Áziu sa

diametrálne zvýšil, hoci región per se nebol primárnym záujmom zahraničnej politiky USA. Politika USA v Strednej Ázii je však súčasťou širšej euroázijskej stratégie, ktorej v tom čase dominoval boj proti terorizmu. USA potrebovali nájsť v oblasti partnera, na území ktorého by si mohli vytvoriť základne, monitorovať situáciu a cez územie ktorého by mohli uskutočňovať potrebnú logistiku. Rozhodujúcim faktorom sa tak stala strategická poloha Strednej Ázie, ktorá leží blízko Afganistanu. Druhá fáza politiky USA v Strednej Ázii sa tak niesla v duchu boja proti terorizmu.

V súčasnosti dochádza k postupnému odchodu vojsk z Afganistanu, a tým aj zo Strednej Ázie, a preto čaká politiku USA redefinícia. Nová zahraničná politika USA v regióne bude závisieť nielen od vlastných zahraničnopolitických priorít, ale aj od priorít stredoázijských republík a ostatných aktérov. S veľkou pravdepodobnosťou sa USA nepodarí získať dominantné postavenie v Strednej Ázii, no skôr ako na snahu získať vplyv na úkor ostatných aktérov by sa mali USA zamerať na otázku udržiavania bezpečnosti. Naopak, USA by sa nemali púšťať do „prvoplánových“ aktivít, ktoré môžu regiónu ešte viac uškodiť. Príkladom takejto iniciatívy sú „farebné“ revolúcie, ktoré namiesto zlepšenia sociálnych, ekonomických a politických podmienok prispeli k destabilizácii regiónu.

Pretože situácia v Strednej Ázii je už po stáročia komplikovaná, univerzálny vzorec k budúcnosti Strednej Ázie sa s veľkou pravdepodobnosťou nepodarí nájsť. My sme sa aspoň pokúsili situáciu v Strednej Ázii analyzovať a ponúknuť cesty, akými by sa Stredná Ázia mohla uberať. Keďže zahraničná politika štátu prechádza vývojom a od roku 2016 došlo k viacerým významným zmenám, napríklad postupná výmena popredných vládnych predstaviteľov, sťahovanie amerických vojsk z Afganistanu, a pod., s odstupom času by bolo zaujímavé situáciu nanovo analyzovať. To by mohlo byť predmetom ďalšieho výskumu.

Prehľad použitej literatúry

1. Knihy / Monografie

BRZEZINSKI, Z. 1997. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York : Basic Books, 1997. 215 s. ISBN 0465-02726-1.

CSABAY, M. a kol. 2011. *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2011. 384 s. ISBN 978-80-225-3129-0.

HORÁK, S. 2008. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha : Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2008. 228 s. ISBN 978-80-246-1472-4.

OLCOTT, M. B. 2002. *Kazakhstan: Unfulfilled Promise*. Washington : Carnegie Endowment for International Peace, 2002. 323 s. ISBN 978-08-700-3188-5.

RYBÁŘ, J. 2005. *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra” o kaspickou ropu*. Praha : Eurolex Bohemia, 2005. 322 s. ISBN 80-86861-48-1.

2. Článok zo zborníka a monografie

GUBKA, O. 2010. Rozvoj obchodných vzťahov EÚ s regiónom Strednej Ázie. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. [online]. Bratislava : AMICITIA, s.r.o., 2010. s. 37-47. [cit. 2019-01-06]. Dostupné na internete: <http://www.sbagency.sk/sites/default/files/file/perspektivy_podnikania_v_stednej_azii.pdf>. ISBN 978-80-88957-54-6.

KREJČÍ, O. 2010. Velká hra: geopolitika Střední Asie. In *Zborník zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie : Perspektívy podnikania v strednej Ázii - Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. [online]. Bratislava : AMICITIA, s.r.o., 2010. s. 14-21. [cit. 2019-01-06]. Dostupné na internete: <http://www.sbagency.sk/sites/default/files/file/perspektivy_podnikania_v_stednej_azii.pdf>. ISBN 978-80-88957-54-6.

ZHUSSIPBEK, G. 2017. History of the Central Asian Region – 1700 to 1991. In *Legacies of Division - Discrimination on the Basis of Religion and Ethnicity in Central Asia*. [online]. Londýn : Equal Rights Trust, 2017. 40 s. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=3040190>. ISBN: 978-0-9957910-4-6.

3. Elektronické dokumenty - monografie

ALAOLMOLKI, N. 2001. *Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia*. [elektronický zdroj]. New York : State University of New York Press, 2001. 200 s. [cit. 2019-10-26]. ISBN 0791-45137-2. Dostupné na internete:

<<https://books.google.sk/books?hl=nl&lr=&id=IMFdsVyzbOwC&oi=fnd&pg=PR7&dq=10%3A%200791451372&f=false>>
<https://books.google.sk/books?hl=nl&lr=&id=Un9uDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Farrell,+B.+P.+Brunero,+D.+2018.+Empire+in+Asia:+A+New+Global+History:+The+Long+Nineteenth+Century&ots=DwRzj3ejDa&sig=rAQDK_PSm-KWYxBGoEDfj5YhAGE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>.

FARRELL, B. P. - BRUNERO, D. 2018. *Empire in Asia: A New Global History: The Long Nineteenth Century*. [elektronický zdroj]. 2. vydanie. Londýn : Bloomsbury Publishing, 2018. 287 s. [cit. 2019-12-27]. ISBN 978-1-4725-9605-5. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?hl=nl&lr=&id=Un9uDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Farrell,+B.+P.+Brunero,+D.+2018.+Empire+in+Asia:+A+New+Global+History:+The+Long+Nineteenth+Century&ots=DwRzj3ejDa&sig=rAQDK_PSm-KWYxBGoEDfj5YhAGE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>.

HIRO, D. 2011. *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*. [elektronický zdroj]. Londýn / New York : Harry N. Abrams, 2011. 464 s. [cit. 2019-12-27]. ISBN 978-1-590-20378-1. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?hl=nl&lr=&id=fzuEDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=HIRO,+Dilip.+Inside+Central+Asia:+A+Political+and+Cultural+History+of+Uzbekistan,+Turkmenistan,+Kazakhstan,+Kyrgyzstan,+Tajikistan,+Turkey,+and+Iran.+Abrams,+2011.&ots=Fk7DbfR5JI&sig=JFwIJGoS4PIHx0JLdM3_K9GTio&redir_esc=y#v=onepage&q=HIRO%2C%20Dilip.%20Inside%20Central%20Asia%3A%20A%20Political%20and%20Cultural%20History%20of%20Uzbekistan%2C%20Turkmenistan%2C%20Kazakhstan%2C%20Kyrgyz%20stan%2C%20Tajikistan%2C%20Turkey%2C%20and%20Iran.%20Abrams%2C%202011.&f=false>.

HOPKIRK, P. 2001. *On Secret Service East of Constantinople: The Great Game and the Great War*. [elektronický zdroj]. New York : Oxford University Press, 2001. 431 s. [cit. 2019-10-12]. ISBN 978-0-1928-0230-9. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=H71qNi6cF94C&pg=PA409&lpq=PA409&dq=On+Secret+Service+East+of+Constantinople:+The+Great+Game+and+the+Great+War,+1994+ISBN+0719550173&source=bl&ots=Xd-9vyaCXj&sig=ACfU3U2bnnAk15GF0h4GHjIIH7rxA_dZnw&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwjWsLfi7a7pAhWNa8AKHUIIAnAQ6AEwAnoECAoQAQ#v=onepage&q=On%20Secret%20Service%20East%20of%20Constantinople%3A%20The%20Great%20Game%20and%20the%20Great%20War%2C%201994%20ISBN%200719550173&f=false>.

ROY, O. 2007. *The new Central Asia: Geopolitics and the birth of nations*. [elektronický zdroj]. 3. vyd. New York, London : NYU Press, 2007. 248 s. [cit. 2020-03-11]. ISBN 978-0-8147-7609-4. Dostupné na internete: <https://books.google.de/books?id=FyE9DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>. ROY, O. 2007. *The new Central Asia: Geopolitics and the birth of nations*. [elektronický zdroj]. 3. vyd. New York, London : NYU Press, 2007. 248 s. [cit. 2020-03-11]. ISBN 978-0-8147-7609-4. Dostupné na internete: <https://books.google.de/books?id=FyE9DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

TÜFEKÇİ, Ö. - TABAK, H. - AKILLI, E. 2017. *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*. [elektronický zdroj]. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2017. 195 s. [cit. 2019-12-25]. ISBN 978-1-4438-5511-2. Dostupné na internete: <[https://books.google.sk/books?id=ZWDXDgAAQBAJ&pg=PR4&lpq=PR4&dq=Tu%CC%](https://books.google.sk/books?id=ZWDXDgAAQBAJ&pg=PR4&lpq=PR4&dq=Tu%CC%20)>

88fekc%CC%A7i+Tabak,+Ak%C4%B1l%C4%B1,+Eurasian+Politics+and+Society:+Issue
s+and+Challenges.&source=bl&ots=4oP0D9bFu3&sig=ACfU3U3V44g5uICLoixbOz8L_Sq
fDdDxfA&hl=nl&sa=X&ved=2ahUKEwiyor6rgtjmAhVPKlAKHWumCTQQ6AEwA3oEC
AwQAQ#v=onepage&q=Tu%CC%88fekc%CC%A7i%20Tabak%2C%20Ak%C4%B1l%C
4%B1%2C%20Eurasian%20Politics%20and%20Society%3A%20Issues%20and%20Challen
ges.&f=false>.

4. Články v elektronických časopisoch a iné príspevky

ČECH, Ľ. 2012. Faktory rozvoja a radikalizácie islamu v regióne Strednej Ázii. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2012, Roč. 10, č. 4, s. 73-85. [cit. 2020-02-28]. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2012-4.pdf>> ISSN 13361562

ČECH, Ľ. 2012. Vybrané problémy vzájomných vzťahov post-sovietskych republík Strednej Ázie a Afganistanu. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2012, Roč. 10, č. 3, s. 123-139. [cit. 2020-03-08]. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2012-3.pdf>> ISSN 1336-1562

ČECH, Ľ. 2012. Vybrané problémy iránskej zahraničnej politiky v Strednej Ázii. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2012, Roč. 7, č. 2, s. 5-28. [cit. 2020-02-21]. Dostupné na internete : <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/almanach/Almanach_2_2012.pdf> ISSN 13370715

ČECH, Ľ. 2013. Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. In *Politické vedy*. [online]. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013, Roč. 16, č. 3, s. 82-103. [cit. 2019-12-29]. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2013/CECH.pdf> ISSN 1338 – 5623.

ČECH, Ľ. 2014. Drogový problém Afganistanu ako obmedzujúci faktor jeho ekonomickej obnovy. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2014, Roč. 12, č. 4, s. 356-373. [cit. 2020-03-08]. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2014-4.pdf>> ISSN 1336-1562

ČECH, Ľ. 2016. Stredná Ázia - od „Veľkej hry“ k „Veľkej zmene“. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. [online]. Bratislava : Fakulta medzinárodných vzťahov EU, 2016, Roč. 14, č. 3, s. 304-318. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2016/42016/MV2016-3.pdf> ISSN 1336-1562.

ČECH, Ľ. 2017. USA a Stredná Ázia - výzvy na nové prístupy. In *Bezpečnostné fórum 2017 : zborník vedeckých prác*. [online]. Banská Bystrica : Interpolis, 2017, s. 49-57. [cit. 2020-03-

05]. Dostupné na internete: <<https://www.fpvmv.umb.sk/app/cmsSiteAttachment>> ISBN 978-80-972673-1-5.

ČECH, L. 2018. Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách post-sovietskej Strednej Ázie. In *Almanach : Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2018, Roč. 13, č. 4, s. 13-18. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/almanach/Almanach_4_2018.pdf> ISSN 1339-3502.

INGRAM, E. 1980. Great Britain's great game: an introduction. In *The International History Review*. [online]. Taylor & Francis, Ltd., 2019, Roč. 2, č. 2, s. 160-171. [cit. 2019-12-26]. Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/40105749?seq=1>> ISSN 0707 – 5332.

JUZA, P. 2010. Historicko-civilizačný aspekt ruskej geopolitiky v 21. storočí. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. [online]. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2010, Roč. 5, č. 1, s. 17-34. [cit. 2019-12-28]. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/almnch/A2010-1.pdf>> ISSN 1337 – 0715.

JUZA, P. 2008. Stredná Ázia - geopolitika, konflikty a extrémizmus. In *Almanach : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. [online]. Bratislava : Ekonóm, 2008, Roč. 3, č. 2, s. 125-141. [cit. 2019-10-18]. Dostupné na internete: <<ftp://193.87.31.84/0091440/A2008-2.pdf>> ISSN 1337 – 0715.

LAUMULIN, M. 2007. U. S. strategy and policy in Central Asia. In *Central Asia and the Caucasus*. [online]. Roč. 4, č. 46, s. 46-56. [cit. 2020-0-18]. Dostupné na internete: <https://www.ca-c.org/online/2007/journal_eng/cac-04/05.shtml>.

RUMER, E. 2006. The US interests and role in Central Asia after K2. In *Washington Quarterly*. [online]. Roč. 3, č. 29, s. 141-154. [cit. 2020-02-18]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/240535591_The_US_interests_and_role_in_Central_Asia_after_K2>.

WEEKS, T. R. 2010. "Russification/Sovietization." In *European History Online, EGO*. [online]. s. 1-34. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/russification-sovietization/theodore-r-weeks-russification-sovietization>>

6. Vedecko-kvalifikačné práce

BLANK, S. J. 2007. *U.S. Interests in Central Asia and the Challenges to Them*. [online]. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2007. [cit. 2019-10-04]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/resrep11880>.

BACON, T. W. 2013. *Explaining Russian Strength In Central Asia*. [online]. University of North Carolina at Chapel Hill, 2013. 92 s. [cit. 2020-03-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17615/44nr-me87>>.

RUMER, E. - SOKOLSKY, R. - STRONSKI, P. 2016. *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0*. [online]. Carnegie Endowment for International Peace, 2016. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na

internete: <<https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>>.

STARR, S. F. 2008. *In Defense of Greater Central Asia*. [online]. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008. 14 s. [cit. 2020-03-08]. Dostupné na internete: <<https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/StarrVO.pdf>>

6. Výskumné správy

GALOCI, J. 2019. Ekonomická informácia o teritóriu - Kirgizská republika : Všeobecné informácie o krajine 2019. [online]. Bratislava : Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2019. 32 s. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.mzv.sk/documents/736307/620840/Kirgizsko+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2019>>.

NATIONAL STATISTICAL COMMITTEE OF THE KYRGYZ REPUBLIC. 2011. 20 years of independence of the Kyrgyz Republic - Figures and Facts : *Výskumná správa*. [online]. Bishkek : National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2011. 54 s. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.stat.kg/media/publicationarchive/d0b1b360-9df1-4fcf-8b0d-59f439e07e8c.pdf>>.

WORLD BANK. 2017. Central Asia Energy-Water Development Program - Annual Report 2016 : *Výročná správa za rok 2016*. [online]. Washington DC : Svetová banka, 2017. 56 s. [cit. 2019-09-27]. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/979261502174391564/pdf/117997-Central-asia-energy-water-development-program-WP-PUBLIC.pdf>>.

7. Iné elektronické dokumenty

BBC NEWS. 2018. *Tajikistan country profile*. [online]. 2018. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-16201032>>.

BRITISH BATTLES. 2019. *Battle of Kabul and the retreat to Gandamak*. [online]. 2019. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.britishbattles.com/first-afghan-war/battle-of-kabul-and-the-retreat-to-gandamak/>>.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. 2020. *Turkmenistan*. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/attachments/summaries/TX-summary.pdf>>.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. 2020. *Uzbekistan*. [online]. 2020. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>>.

CLEMENT, V. 2019. *What Are US Interests in Turkmenistan?* [online]. 2019. [cit. 2020-04-25]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2019/06/what-are-us-interests-in-turkmenistan/>>.

CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE. 2013. *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*. 2013. [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.everycrsreport.com/reports/98-594.html>>.

COOLEY, A. *Central Asia: A Political History from the 19th Century to Present*. [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://asiasociety.org/central-asia-political-history-19th-century-present>>.

GLOBAL SECURITY. *Kyrgyzstan – US Relations*. [online]. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/kyrgyz-forrel-us.htm>>.

HAMBLY, G. R. G. - SMITH, D. R. - SINOR, D. - ALLWORTH, E. - IMSHENETSKY, A. I. 2019. *Tajikistan*. [online]. 2019. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Tajikistan>>.

HARING, M. – CECIRE, M. 2013. *Why the Color Revolutions Failed*. [online]. 2013. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <<https://foreignpolicy.com/2013/03/18/why-the-color-revolutions-failed/>>.

HUMAN RIGHTS WATCH. 2005. „*Bullets Were Falling Like Rain*.“ [online]. 2005. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.hrw.org/report/2005/06/06/bullets-were-falling-rain/andijan-massacre-may-13-2005>>.

INTERSTATE COMMISSION FOR WATER COORDINATION OF CENTRAL ASIA. 2019. *Central Asia: background information*. [online]. 2019. [cit. 2019-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.icwc-aral.uz/general.htm>>.

KESSLER ASSOCIATES. 2002. *Far East Kingdoms*. [online]. 2002. [cit. 2020-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.historyfiles.co.uk/KingListsFarEast/AsiaKhwarazm.htm>>.

KHALID, A. 2018. *Jadidism in Central Asia: Origins, Development, and Fate Under the Soviets*. [online]. 2018. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://mesbar.org/jadidism-in-central-asia-origins-development-and-fate-under-the-soviets/>>.

KORYBKO, A. 2017. *Kyrgyz Color Revolution Fears – Imagined or Imminent?*. [online]. 2017. [cit. 2020-04-18]. Dostupné na internete: <<https://www.globalresearch.ca/kyrgyz-color-revolution-fears-imagined-or-imminent/5612700>>

KUCERA, J. 2016. *US Military Giving Up on Kyrgyzstan*. [online]. 2016. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://eurasianet.org/us-military-giving-up-on-kyrgyzstan>>.

LEHMANN, J-P. 2016. *Central Asia: the Great Game in the new global disorder of the 21st century*. [online]. 2016. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.imd.org/research-knowledge/articles/central-asia-the-great-game-in-the-new-global-disorder-of-the-21st-century/>>.

LIBRARY OF CONGRESS. 2007. *Country Profile – Kyrgyzstan*. [online]. 2007. [cit. 2020-04-19]. Dostupné na internete: <<https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Kyrgyzstan.pdf>>.

NUCLEAR THREAT INITIATIVE. 2009. *Semipalatinsk Test Site*. [online]. 2009. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://www.nti.org/learn/facilities/732/>>.

OREXCA. 2019. *Geography of Kazakhstan*. [online]. 2019. [cit. 2019-09-26]. Dostupné na internete: <<https://www.orexca.com/kazakhstan/geography.htm>>.

PIKE, J. 2015. *Kazakhstan - Foreign Relations*. [online]. 2015. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/kazak-forrel.htm>>.

PILLALAMARRI, A. 2014. *The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia*. [online]. 2014. [cit. 2020-04-20]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/>>.

PUTZ, C. 2015. *What Happened 10 Years Ago in Andijan?*. [online]. 2015. [cit. 2020-04-15]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2015/05/what-happened-10-years-ago-in-andijan/>>.

SANCHEZ, W. A. 2018. *Central Asia in 2018: What 's the Future of the C5+1?*. [online]. 2018. [cit. 2020-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.geopoliticalmonitor.com/central-asia-in-2018-whats-the-future-of-the-c51/>>.

SHANGHAI COOPERATION ORGANISATION. 2020. *The Shanghai Cooperation Organisation*. [online]. 2020. [cit. 2020-03-09]. Dostupné na internete: <http://eng.sectso.org/about_sco/>.

SME. *Kirgizsko – Základné informácie*. [online]. [cit. 2020-03-15]. Dostupné na internete: <<https://dovolenka.sme.sk/i/kirgizsko>>.

WALKER, J. - KEARNEY, K. 2016. *What Central Asia Means to the United States: From the Great Game to the final frontier, Central Asia takes on new importance in a rapidly shrinking world*. [online]. 2016. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2016/09/what-central-asia-means-to-the-united-states/>>.

WORLD BANK. 2019. *World Bank in Central Asia*. [online]. 2019. [cit. 2019-09-21]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/central-asia>>.

WORLD BANK. 2019. *GDP per capita (current US\$) - Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyz Republic, Turkmenistan, Kazakhstan*. [online]. 2019. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2016&locations=TJ-UZ-KG-TM-KZ&start=2006>>.

WORLD BANK. 2019. *GDP per capita (current US\$) - Kyrgyz Republic. In The World Bank*. [online]. 2019. [cit. 2020-01-04]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KG>>.

WORLD DIGITAL LIBRARY. 2016. *Central Asia: Afghanistan and Her Relation to British and Russian Territories*. [online]. 2016. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.wdl.org/en/item/11751/>>.

WORLD POPULATION REVIEW. 2019. *Total Population by Country 2019*. [online]. 2019. [cit. 2019-09-28]. Dostupné na internete: <<http://worldpopulationreview.com/countries/>>.